LTSR VALSTYBINĖS RESPUBLIKINĖS BIBLIOTEKOS RANKRAŠTYNAS

Signatūra F60- 46

Karolio Vairo-Račkausko

(Rankraščių fondo pavadinimas)

Grupė

Kalba Lietuvių k. Data 1939-1944 Medžiaga Rankraštis - autografas

Lapų skaičius 160 ir kiti tušti Formatas 27,7 x 15,3

Kada ir iš kur rankraštis gautas Pirktas iš N. Račkauskienės 1976. VI. 22.

Ypatybės Įrištas, rašyta ant abiejų ir ant vienos lapo pusės, paskutiniai lapai nenumeruoti ir tušti. Rašyta rašalu.

Autorius Karolis Vairas-Račkauskas

Pavadinimas Iš atsiminimų ir užrašų III. (Kavinėje su jaunais žurnalistais. 1940 m. birželio dienos Kaune. Pro bibliotekos langą [Iš dienoraščių]]

Turinys Nemažai informacijos apie Valstybinės Centrinės bibliotekos formavimą, rūpinimąsi jos patalpomis, sunkias darbo sąlygas II-ojo pasaulinio karo metais, vokiečių žiaurumų ir jų atgarsiai. R. Šimkutė, 1977. IV. 5.

Tvarkytojo parašas ir data

Pastabos Pateikiama nemažai svarbių mūsų kultūros istorijos faktų, minimi tokie kultūros veikėjai, kaip A. Venclova, P. Cvirka, V. Biržiška, J. Kimantas, J. Tumas, K. Binkis, V. Mykolaitis-Putinas ir kt.

III

Iš atsiminimų ir užrašų

Kavinėje su jaunais žurnalistais

Kai tarp Tarybų Sąjungos ir Lietuvos vyriausybių 1939 m. buvo susitarta dėl bazių Lietuvoje, kai Lietuvai Tarybų Sąjunga atidavė iš vokiečių hitlerininkų sutriuškintos ponų Lenkijos atimtą senąją Lietuvos sostinę Vilnių, Kauno kavinėje jaunųjų žurnalistų būrelyje vyko diskusijos – tarp jų atsitiktinai ir man teko dalyvauti. Jie kalbėjosi apie jaudinančius pasaulio įvykius, apie naujausias radijo paskelbtas žinias, apie skerdynes Vakaruose ir apie tai, ko laukti Lietuvai.

Aš tylėjau ir klausiausi įvairių nuomonių. Nesijaučiau tarp jų pašalietis – mane taip pat labai domino visas Europos įvykių kompleksas, tik mano pažiūros į tuos įvykius žymiai skyrėsi nuo šių jaunų vyrų pažiūrų.

– O ką apie visa tai galvoja Vairas? – į mane kreipėsi vienas iš pašnekovų prie staliuko.

Man jau tada buvo visiškai aišku, kaip turės vystytis įvykiai: Lietuvos liaudis, jausdama prie savo šono didžiulę raudonarmiečių bazių moralinę paramą, nuvers Smetonos režimą, – ir tai atsitiks be kraujo praliejimo, – susirinks liaudies seimas, kuris išrinks naują vyriausybę, išrinks delegaciją ir ją pasiųs į Maskvą prašyti Tarybų Sąjungą, kad į socialistinių respublikų Sąjungos sudėtį priimtų Lietuvą. Tada

buvau įsitikinęs, kad tai buvo vienintelis teisingas ir logiškas kelias. Papasakojęs plunksnos darbuotojų būreliui šituos savo samprotavimus, susilaukiau puolimo ir priekaištų - aš esąs ne patriotas, galvojąs kaip komunistas, taip negalėsią būti, prie to neprileisią nei anglai, nei amerikiečiai. Kaip tai buvo aišku, kad mūsų jaunoji karta arba nepažįsta tų anglų ir amerikiečių, arba užmiršo, kad jie po pirmojo pasaulinio karo Lietuva rūpinosi tiktai tiek, kiek ji galėjo ~~būti pelninga~~ teikti pelno monopolistams. Jie ~~neišmanyjo~~ nenorėjo žinoti nieko nei apie linų bei degtukų monopolius, nei apie primygtinai siūlomas Lietuvai paskolas, apie iš Lietuvos superkamus ~~ir~~ į užsienį išgabenamus maisto produktus, kuo žemiausiomis kainomis.

- Vyrai, - aš atsikirtau, - ko mums karščiuotis? Ne mūsų kalbomis Konrado kavinėje kitaip pasukti gigantiškąs pasaulinės politikos ratą. Pasaulinė politika, kiek ji liečia Lietuvą, turės eiti kaip tik tuo keliu, kurį nurodžiau, kadangi kito kelio nėra.

- O ar negali atsitikti taip, kad Vakarų valstybės su vokiečiais susitars ir atkreips ginklus prieš Rusiją ir po to garantuos Pa-

baltijui nepriklausomybę ir neliečiamumą? - įsiterpė vienas iš jaunuolių.

- Kodėl turėtų taip atsitikti? Ar dabar yra laikas Vakarams tartis su Vokietija, kai ji pradėjo karą, paskelbdama, kad to karo tikslas yra Vokietijos visigalėjimas visame pasaulyje? Koks Vakarams išskaičiavimas teikti garantijas Pabaltijui, žinant, kad garantijų pažadų negalės įtesėti, nepaisant naudos, kokią Vakarai galėtų turėti, įsistiprinę ~~šioj~~ šioje Baltijos jūros pusėje?

- Jie būtų įkėlę koją į Pabaltijį, neleistų Rusijos įtakai plėstis į Vakarus, - atsakė man.

- Daugelis taip samprotauja, - pastebėjau aš, - tačiau jie to nesulauks. Kaip bebūtų, Vakarų politikai, kaip parodo įvykių raida, tokios klaidos nepadarys, nors Hitleris ir skelbia, kad Vakarų politikai vadovauja idiotai. Ten yra dar ir blaivai mąstančių žmonių. Ir seniau jie žinojo, kad anksčiau ar vėliau Pabaltijo valstybių egzistavimas dabartinėje formoje turės baigtis, kai ateis momentas, kada Tarybų Sąjungai jos saugumo sumetimais prireiks laisvo ir nekliudomo išėjimo į Vakarus per Baltijos jūrą. Čia vaidmuo tenka ne tik saugumo klausimui. Tokiam milžinui, kaip Tarybų Sąjunga, kurios žinioje yra šeštoji viso

žemės rutulio dalis, laisvas išėjimas į Baltiją yra būtinas taip pat politiniu bei ekonominiu atžvilgiais. Ir štai ant jos kelio į Baltiją stovi mažos valstybėlės, – Estija, Latvija, Lietuva, – kurias, kaip klusnias marionetes panaudoja savo politikai ir bizniui kapitalistinės Vakarų valstybės...

– Bet ligi šiol jos neklindė, tiesa?

– Nebuvo pribrendęs momentas, o dabar jis jau pribrendo, kai hitlerinė Vokietija prieš visą pasaulį iškėlė ginklus.

Pasikalbėjime dalyvavo ir vokiškojo fašizmo šalininkai. Juos svaigino žaibiški vokiečių pasisekimai Lenkijoje ir Prancūzijoje, stebino jų aviacija ir povandeniniai laivai.

– Tai jūs manote, kad mes, lietuviai, turime dėtis su Sovietais, su komunistais?

– Šį klausimą aš kitaip statyčiau, būtent: Lietuva negali rinktis, kadangi ji turi tiktai vieną kelią, kurį jai parodo istorijos raida ir jos gyventojų interesų kompleksas.

– Tai jūs už Sovietus?

– Tai kas, jeigu taip? – paklausiau.

– Tiktai tas, kad žinosime, jog esate su komunistais ir už Sovietus, – išsišiepė įsikarščiavęs jaunuolis.

– Prieteliau, – šaltai atsakiau jam, – nuo to, su kuo ar už ką esame jūs arba aš, visai nepriklauso netolimos ateities įvykiai.

– Mes neisime ta kryptimi! – sušuko profašistiniai nusiteikęs jaunas žurnalistas. – Mes ginsimės!

– O aš šalčiau žiūrėčiau į faktus, jeigu būčiau jūsų vietoje, – gyniau savo poziciją. – Taip, o ne kitaip manyti mane verčia tai, kad aš, kalbėdamas apie Lietuvą ir iš viso apie Pabaltijį, žiūriu iš tolo, ir atsižvelgiu į mastabą ir nesidarau jokių iliuzijų. Sakote „ginsimės!" O ar netolimoji praeitis neparodė, kiek „gynėmės"? Kuo baigėsi Lietuvos protestai dėl lenkiškųjų ponų pagrobto Vilniaus? Užteko to, kad Rydz-Smiglo pulkai ties Vievių pažvangino kardais, ir mūsų vyriausybė sutiko atidaryti sieną ir pradėti diplomatinius santykius su Varšuva. Kuo baigėsi ginčai su Vokietija dėl Klaipėdos krašto? Užteko stipresnio spustelėjimo iš Berlyno, ir vyriausybė „grąžino" Klaipėdą ir visą Mažąją Lietuvą Trečiajam Reichui. Jeigu Lietuvos vyriausybė sugebėjo gintis, tai nebent tik nuo savų žmonių, pavyzdžiui nuo Suvalkijos valstiečių sukilimo...

– Tikrai juokingas priekaištas! Aišku, kad

negalėjome eiti į karą nei su Lenkija, nei su Vokietija.

– Sutinku, – atsakiau aš, – Lietuva nebūtų galėjusi kariauti nei su viena iš tų dviejų valstybių. Leiskite paklausti, su kuriuo kaimynu ji būtų galėjusi kariauti? Juk artimiausieji jos kaimynai yra keturi: latviai, rusai (o nuo jų mus atskyrė Lenkija), lenkai ir vokiečiai. Su latviais nekariautume, todėl jie, kaip potencialūs priešai, atpuola. Belieka tiktai lenkai ir vokiečiai. Ir su tais mes negalime kariauti. Su rusais taip pat nekariautume, su jais net ir sienos neturime. Juk aišku, kad Lietuva neturi su kuo kariauti, neturi priešo, prieš kurį galėtų išvesti savo kunigaikščių vardais pakrikštytus pulkus. Todėl kuo galima pateisinti tai, kad vadinamosios gynybos reikalams, kariuomenei išlaikyti, buvo išleista šimtai milijonų litų? Tai kariuomenei, kuri nė vieno šūvio neiššovė nei už Vilnių, nei už Klaipėdą? Per visą nepriklausomąjį valstybės gyvenimą Lietuva savo „gynybai" ir armijai išmetė bent du, gal net ir tris milijardus litų. Juos sunaudojus kultūros ir žemės ūkio reikalams, būtų padarytas neįkainojamas įnašas. Ar tokia trumparegė politika, toks didžiųjų valsty-

bių pamėgdžiojimas neprisidėjo prie to, kad visas kraštas buvo stumiamas į skurdą, kad plito nedarbas, kad valdžia bijojo inteligentijos perviršiaus, kad tūkstančiai valdžios išvargytų valstiečių bėgo ieškoti duonos į Braziliją, Argentiną, Paragvajų?..

– Jūs kalbate komunistų lapelių žodžiais! – pykdamas šūktelėjo pro-fašistas.

– Gal būti, kad jūs neklystate. Tačiau ar nėra leistina kalbėti lapelių žodžiais, jeigu jie teisingai nušviečia klausimą?

– Kitaip sakant, jūs manote, kad šiandien Lietuvai gresia pavojus iš Sovietų?

– Kodėl „pavojus"? Mums jis negresia. Man atrodo, kad mes neturime kitokios išeities, kaip suartėti su Tarybų Sąjunga, ir suartėjimas sykis. To mes neišvengsime, nors mūsų tarpe ir būtų žmonių, kuriems tatai nepatiktų. Tai yra ne „pavojus", o logiška istorinė konkliuzija. Mūsų kraštui kur kas geriau bus dalyvauti milžiniškoje ir stiprioje socialistinėje valstybėje, negu nuolatos drebėti dėl savo ateities, nuolatos dairytis, kaip ir kas turėtų vadovauti mūsų ekonominiam ir politiniam gyvenimui, – vokiečiai, ar anglai, ar lenkai, – kur susirasti draugus, kas mums padėtų iš reikalų atsiradus, gintų. Kalbate, kad amerikiečiai ir anglai

mums padėtis išsaugoti suverenumą. O kiek jis yra padėjęs? Aš gerai pažįstu jūs pažiūras, tik ne dabar mums jas svarstyti. Užteks, jeigu pasakysiu, kad daugumas amerikiečių net nežino, kur yra Lietuva, o jūs biznieriams Lietuva rūpi tiktai tiek, ar iš kokį biznį su Lietuva galima padaryti, ir kiek pelno duos toks biznis. Taip pat į Lietuvą žiūri ir anglai. Lietuva, kurios metinis biudžetas yra lygus Londono Selfridžo univermago metiniam pelnui, anglams šiandien neimponuoja. Išmintingai būtų padaryta, išmetus iš galvos ir amerikiečius ir anglus, vadinasi jų pagalbą Lietuvai. Su Tarybų Sąjunga dėtis mums ne tik neišvengiama, bet reikėtų ir tai jau dabar agituoti.

– Pasakėte! Agituokite, gal greičiau atsidursite Varnių stovykloje, – nurausdamas pasakė vienas iš pašnekovų.

– O reikėtų! Aš manau, kad tikrai stiprios rankos vairuojama valstybinio gyvenimo politika gali sudaryti pastovias sąlygas kūrybiniam darbui visose srityse. Man prisimena anglo publicisto Hju Spenderso man pasakyti žodžiai. Susitikau su juo 1928 m. vieno priėmimo metu Tarybų Sąjungos ambasadoje

Londone. Rodos, tas anglas priklausė konservatorių partijai, tačiau Europos politinį gyvenimą jis vertino kaip blaivas ir toli į ateitį žvelgiąs plunksnos darbuotojas. Viename ambasados salone mudu sustojome prieš Lenino ~~portretą~~ biustą, ir misteris Spenderis man pasakė: „Visada, kai matau Lenino biustą ar portretą, pagalvoju, kad jis buvo iš tikrųjų žmonijos genijus, sukūręs stiprią Rusijos valstybę... Kai Prancūzijoje ministrų kabinetai keičiasi kas metai, kartais net kas pusmetis, kai ir jūsų respublikoje jau pasikeitė keliolika kabinetų, Lenino sukurtoje Tarybų Sąjungoje nebuvo vyriausybės pasikeitimų, ir dėlto kraštas gali stiprėti ir dirbti didelį kūrybinį darbą. Lenino paliktas toks logiškas ir tvirtas valstybinis pamatas, kad aš neabejoju, jog Tarybų Sąjunga ateityje bus svarbiausia ir stipriausia pasaulyje jėga."... Taip pasakė konservatorius publicistas. O ką galime pasakyti mes, kurie Tarybų Sąjungą ir jos pažangą galime stebėti iš arti ir pažinti geriau, negu anglas? Taip, aš esu įsitikinęs, kad mūsų vienintelis kelias – kartu su Tarybų Sąjunga. Prie to einama...

Tai buvo drąsus pasisakymas, turint galvoje tai, kad valdžioje dar buvo Smetona. Tačiau ~~kas~~ ar manęs niekas neįskundė, ar gal buvo nu

spręsta nesiimti prieš mane žygių, – žvalgybos agentai manęs nelietė.

1939–1940.

X X X

1940 m. birželio dienos Kaune

Įvyko tai, apie ką pasakojau ~~[illegible]~~ anuomet kavinėje: Smetonos vyriausybė griuvo. Retai kada pasitaiko tokio masto revoliucijos be kraujo, be pasipriešinimo. Gal taip atsitiko dėlto, kad nebuvo kas galėtų apie priešinimąsi? Antra puse vertus, Smetoninio režimo žmonės keliais atvejais ~~[illegible]~~ pasirodė ~~[illegible]~~ nematę prasmės priešintis tokiu momentu, kurio istorinius žygius remia visa liaudis. Ir dabar juos pribloškė toks momentas.

Smetonos padėjėjai ir lietuviškieji kapitalistai išsiblaškė ir susislapstė. Pats Smetona su artimiausiais savo šeimos nariais pabėgo, pasiėmęs užsienio valiutos prikrautus čemodanus.

Kauno ir visos Lietuvos liaudis šį istorinį žygį pasitiko su didžiausiu dvasios pakilimu ir entuziazmu. Tomis atmintinomis dienomis matei tūkstantines žmonių minias, spontaniškai einančias į mūsų miestų gatves ir aikštes, į masinius mitingus salėse. Tai buvo nepalyginamo džiūgavimo dienos: griuvo ir žlugo nekenčiamas liaudies išnaudojimo režimas, turės prasidėti šviesaus ir laimingo gyvenimo kūrimo dienos. Kas tada vyko Kauno gatvėse, aikštėse, stadione, įvairiose mitingų salėse – visa tai savo laiku buvo nušviesta periodinėje spaudoje. Čia aš noriu tik papasakoti apie vieną

faktą, iš dalies charakterizuojantį tų dienų nuotaikas ir svaičiojimus, vyravusius tarp stambesniųjų pareigūnų.

Birželio 15 dieną (1940 m.) Vilniaus Kraštui Remti Komiteto pirmininkas J. Navakas pakvietė mane užeiti į Komiteto būstinę.

Pradėjo jis pokalbį maždaug tokiais žodžiais:

– Vyriausybė iširo. Smetona pabėgo. Jau yra nauja vyriausybė, bolševikiška. Į valdžią jie atėjo pirmą kartą... Kaune kils riaušės. Bus kraujo praliejimas...

– Manau, jo nebus. Juk viskas jau baigėsi. Revoliucija įvyko ir gyvenimas eina tvarkingu konstituciniu keliu.

– O aš žinau, kad bus. Iš visai patikimų šaltinių žinau. Kariuomenė nerimsta. Matysite. Jums reikia nors kelioms dienoms iš Kauno išvažiuoti, jei norite išnešti sveiką kailį.

– Bet kodėl man reikia išvažiuoti? Aš nesu valdžioje, jokių atsakingų pareigų neturiu...

Visai buvo aišku, kad Komiteto pirmininkas turi kažin kokius man nesuprantamus tikslus. Nors ir nebuvau ketinęs iš Kauno pasišalinti, vis dėlto norėjau patirti, kodėl esu kalbinamas išvažiuoti „kelioms dienoms"? J. N-ko pasakomis apie

galimas riaušes, apie kraujo praliejimą, netikėjau, jos atrodė man nesąmonė. Riaušes gal ir norėtų sukelti tie, kas jų metu sugebėtų pasipelnyti; tačiau dabartinėje padėtyje bet kurio pobūdžio riaušės būtų gryniausia savižudybė. Šitą savo nuomonę pasakiau Navakui.

– Jūs nieko nepralaimėsite išvažiavę į mūsų skyrius. Po kelių dienų, sakysime, iš Marijampolės sugrįšite, viskas bus kaip ir buvę, jeigu nieko neatsitiks, kaip kad esate įsitikinę. O jei bus taip, kaip aš numatau, tai būsite išvengę suimtės ir pavojų.

– Bet man negresia joks pavojus.

– Taip jums dabar atrodo. O ar negali pasitaikyti kokia nors „šalnaja pulia"?.. Ne, nesispirkite, padarykite paslaugą Komitetui, parevizuokite keletą skyrių...

– Tokiam darbui yra Komiteto pareigūnai.

– Neužtenka, visi važinėsime, kas tik gali. Be to, dabar turime nepaprastas aplinkybes. Naujoji vyriausybė pareikalaus tvarkingo atsiskaitymo, ne tokio šeimyniško, koks būdavo lig šiol, kai valdžioje buvo mano bičiuliai. Juokų nėra. Į jus mes žiūrime, kaip į žmogų, kuris geriausiai tinka revizijos darbui. Naujosios vyriausybės žmonėms jūs nesate [illegible], atvirkščiai, jūs jiems pritardavote ir dabar pritariate. Jūsų atsisakymo išvažiuoti revizijai negaliu, jokiu būdu negaliu priimti.

Ir toliau jis mane įtikinėjo, kaip esą svarbu

istorinių įvykių vystymąsi stebėti ir provincijoje, ne tiktai Kaune. Kas vyks Kaune, sužinosime ir iš spaudos, o provincijos reikia matyti. Ar neįdomu stebėti, kaip ji reaguos į didingą perversmą. Paraškojo dar, kad apie mano kelionę niekas nežino, revizija turi būti netikėta, skyrių žmonėms ~~nieko~~ jai nepasiruošus, – tiktai tokiu būdu ir tegalima susekti piktnaudžiavimus ir betvarkę. Man už darbą būsią apmokėta, kelionės išlaidos būsiančios grąžintos komandiruotės tvarka.

Pasidaviau smalsumo jausmui ir sutikau išvažiuoti tik ne ilgesniam laikui, kaip vienai savaitei.

– Paskui matysime, – sako Navakas. – Išvažiuokite rytoj rytą, pirmuoju traukiniu, į Virbalį ir ten laukite manęs. Aš išvažiuosiu antruoju traukiniu. Ten jus supažindinsiu su vietos skyriaus žmonėmis, reviziją atliksime drauge, iš ten važiuosime į Vilkaviškį, į Marijampolę. Virbalyje būtinai manęs palaukite, – dar kartą įspėjo, atsisveikindamas.

Nebūdamas tarnybos ir darbo suvaržytas, ryžausi važiuoti ir įsitikinti, ką iš tikrųjų Navakas turi galvoje. Nemaniau, kad jam taip labai rūpėjo Komiteto reikalai ir jų tvarkingas perdavimas naujajai vyriausybei...

Birželio 16 d. atvykau į Virbalį. Ligi sekančio traukinio liko beveik keturios valandos. Viešbutyje prie stoties paėmiau kambarį neužsiregistruodamas, paaiškinęs patarnautojai (žydei), kad būsiu tiktai porą valandų, kol ateis kitas traukinys iš Kauno. Iš portfelio pasiėmęs porą angliškų žurnalų, atguliau kušetėje ir varčiau juos. Skaityti nesinorėjo – dabar man ta kelionė iš Kauno į Virbalį pradėjo atrodyti kaip keista ir beprasmiška. Kodėl Navakas nevažiavo kartu? O gal jis visai nesirengė važiuoti? Kuriam gi galui jis mane prikalbino išvažiuoti? Jei jis neatvažiuos kitu traukiniu, grįšiu į Kauną. Ir reikėjo man su juo susipažinti! Būčiau likęs Kaune, su savaisiais, bent matyčiau, kaip viskas vyksta, kaip pradeda kurtis naujas gyvenimas. Begalvojant apie tai, ir paties Navako asmuo man atrodė keistas – šneka, šneka ir nušneka, kartais jo kalboje nei pradžios, nei galo, nenuostabu, kad net smetonininkų vyriausybė jį iš Klaipėdos gubernatoriaus vietos turėjo atšaukti.

Man taip save bebarant, pasibeldė į duris.

– Įeikite! – sušukau ir atsikėliau. Durys nebuvo užrakintos.

Į kambarį įžengė du jauni vyrai. Apžvelgė kambarį, pasižiūrėjo į mane, į mano portfelį – kitokių daiktų neturėjau. Pasisakę, kad jiedu esą Saugumo tarnautojai, parodė savo dokumentus

ir paklausė mano pavardės.

- Taip, Mums jūsų ir reikia. ~~.....~~ Turime ~~.....~~ įsakyta jus sulaikyti ir padaryti asmens kratą.

- Kas įsakė? - klausiu.

- Įsakė, o kas - tai jau mūsų reikalas. Galime neatsakinėti į jūsų klausimus.

- Na, vis dėlto, - šypsausi ir toliau klausiu, - įsibrovėte į mano kambarį, imate mane kamantinėti ir nenorite pasakyti, kieno įsakymu tatai darote. Aš nesu nusikaltėlis ir turiu teisę sužinoti, kas jums įsakė mane sulaikyti ir krėsti.

- Saugumas, - atsako vienas vyrukas.

- Raštas yra?

- Nėra, tačiau jo ir nereikia. Įsakymas gautas telefonu.

Peržiūrėjo mano dokumentus ir klausia:

- Kokiu tikslu jūs atvažiavote į Virbalį?

Manau, kad tokiomis aplinkybėmis yra geriausia sakyti tiesą: su ja nueisi per pasaulį ir sugrįši, o su melu gali nueiti, tik vargu ar besugrįši. Dar noriu su jaunuoliais pasiginčyti, todėl ir sakau juokaudamas:

- Įdomu, kaip jūs manote, kodėl čia atsiradau?

Mano drąsus ir juokaujantis tonas, matyt, gerai nuteikė saugumiečius. Vienas juodviejų, turbūt;

vyresnis, sako:

- Gal rengiatės sprukti per sieną paskui Smetoną... čia tokių jau buvo tiek ir tiek... O gal turėjote kam nors iš paspruksiusiųjų ką nors perduoti?

- Kratos metu įsitikinsite. Pasakykite dar vieną dalyką: ar jūs mane atsekėte į viešbutį nuo traukinio?

- Ne tik nuo traukinio, bet iš pačio Kauno.

- Na, tai labai gerai. Jūs žinote, kad aš kelionėje ~~su~~ su niekuo nesusitikau ir nieko niekam neperdaviau. Tiesa?

- Tiesa.

- Na, jeigu taip, tai padarykite kratą ir įsitikinsite, kad nė per sieną nekėtinau sprukti, nė ką nors ir kam nors perduoti. O dėl mano atvykimo Virbalyje, tai šį dalyką jums paaiškins Vilniaus Krašto Remti Komiteto įgaliojimas ir komandiruotė. Prašau!

Jiedu peržiūrėjo tuos mano „dokumentus," tyliomis tarpusavy pasitarė ir vyresnysis sako:

- Vis dėlto asmens kratą turime padaryti ir jus nusivesime į policijos nuovadą. Įsakymas lieka įsakymu.

- Gerai. Suprantu. Geras pareigūnas turi vykdyti savo viršininkų įsakymus.

Iškrėtė jiedu mane kaip pritinka, tik nereikalavo, kad nusirengčiau. Grąžino man portfelį su žurnalais ir kitą kelionei paimtą mantą, pasiliko prie savęs mano dokumentus ir pinigus, kurių turėjau apie (šimtą tūkstantį) litų. Nuėjome į nuovadą ir ten teko ilgai laukti (viršininko kambaryje), kol tiedu vyrukai telefonu susisiekė su savo viršininku Kaune ir jiems išaiškino reikalą.

Pagaliau, grąžino man dokumentus ir pinigus.

– Dabar kartu važiuosime į Kauną, – pareiškė man vyresnysis. – Jūs esate laisvas, tik mudviem įsakyta jus palydėti iki Kauno, o ten jau išsiskirsime...

Kelionėje kalba nelabai tesiderino. Į mano klausimus jiedu atsakinėjo nenoromis, lyg varžydamies ar nežinodami, kaip su manim elgtis. Stotyje Kaune atsisveikinome, ir abu vyrukai nuėjo savo keliais, o aš – savo.

\+ + +

Taip ir baigėsi K.V.R. Komiteto skyriaus veiklos revizija, taip gudriai sugalvota pirmininko J. Navako. Ir vėl man kilo klausimas: ko jis siekė? Kokius turėjo tikslus? Iš savo buto skambinau jam telefonu. Atsakė moteriškas balsas, pono, girdi, nesama namie, nežinia, kada jis grįšiąs. Niekur tą dieną ponas nevažiavęs

ir važiuoti nesirengęs.

Aišku, ponas Navakas nė neketino važiuoti į Virbalį. Nenoromis turėjau pasidaryti tokią išvadą: ponas Navakas, seniau buvęs smetoninės saugumo policijos viršininkas, norėjo susidaryti sau kozirius naujojo režimo saugumo organuose ir tuo tikslu prikalbino mane iš Kauno išvykti į Virbalį, prie pat Vokietijos sienos, ir apie mano išvykimą painformavo saugumą, greičiausiai stengdamasis sudaryti įspūdį, kad aš arba ketinąs bėgti į užsienį arba turįs ką nors ir kam nors perduoti... Ir kaip visa tai buvo negudriai sugalvota, net nepasvarsčius, kad mane turės sekti ir įsitikinti, kad aš nieko su savim nesivežiau ir kad turėjau to paties Navako pasirašytus įgaliojimą ir komandiruotę... Normaliai galvojąs žmogus, rodos, tokių kombinacijų nesiimtų. O įspūdį jis norėjo sudaryti smarkų. Buvęs saugumo viršininkas, smetoninio režimo Klaipėdos gubernatorius, Valstybės Tarybos narys informuoja naujojo režimo organus, kad jo žiniomis, vienas žmogus, rašytojas, sprunkąs į pasienį. Kuriais gi tikslais? Kaip vėliau teko patirti, pono Navako pranešimu patikėta tiktai tiek, kad buvo padaryta mano portfelio ir kišenių krata ir įsitikinta pono Navako suvaidinus komediją. Bet, teisybę pasakius, juk tai ir ne pirmoji komedija jo gyvenime.

Kitokių išvadų, rodos, nebūčiau galėjęs prieiti.

Kitą dieną Laisvės alėjoje susitikau poną Navaką ir, žinoma, be ceremonijų jį puoliau:

- Ką jūs padarėt? Susitarėt dėl revizijos, mane prikalbinote išvažiuoti ir jūsų laukti Virbalyje ir nepasirodėt, net neketinote iš Kauno išvažiuoti.

O Navakas net nesumišo.

- Argi aš žadėjau? Ir prikalbinau? O ar jūs važiavote?

- Taip, nuvažiavau, laukiau jūsų ir susilaukiau saugumiečių... o jūs sakote, kad niekas ir nieko nežino apie mano ir jūsų kelionę! Kaip jūs tatai paaiškinsite?

- O, aš žinau, kas apie jus pranešė saugumui... Tik, deja... antai man būtinai reikia pasivyti aną žmogų... - Nė neatsisveikinęs nudūmė į antrą gatvės pusę...

Nenorėjau, kad kiltų kokie nors nesusipratimai dėl mano kelionės į Virbalį, kai pasienyje knibždėte knibždėjo visokio plauko bėglių, „aukštųjų griuvusiojo režimo pareigūnų," kurie nešė savo kailį ir svetimą valiutą į užsienius, tuojau pat parašiau saugumo viršininkui, išaiškinau visas aplinkybes ir prie

rašto pridėjau Vilniaus Krašto Remti Komiteto pirmininko man duotą įgaliojimą revizijai pravesti ir komandiruotės liūdymą.

Po to įvykio pono Navako nemačiau iki pačios Didžiosios Tėvynės karo pradžios.

Iš Bibliotekos langų

[Iš dienoraščių.]

Nuo 1940 m. spalio 18 d. dirbu Valstybinėje Centrinėje Bibliotekoje atsakingojo sekretoriaus pareigose. Čia dirba direktorium Juozas Rimantas, Veronika Motėjūnaitė, Radzivonas, Stanskis, Užnėžius, Raslanas, Sadas, Minajevaitė, ~~ir kt.~~ Tilytė ir kt.

1940 ir 1941 m. man teko perimti ir į V.C.B-ką pergabenti kaikurį bibliotekinį turtą iš Kauno kunigų seminarijos ir iš Marionų vienuolyno Kaune ir Marijampolėje, kai paaiškėjo, kad tas turtas neatsakingų asmenų grobstomas.

~~1940.~~ 1941. I. 15-28 dd. vyko perėmimas Kauno kunigų seminarijos bibliotekos baldų, kaikurių senosios ir rankraštyno dalies. Bibliotekų radome užantspauduotą iš kiemo ir dviejose vietose pirmojo aukšto koridoriaus gale prie seminarijos bažnyčios.

Patalpas užimančios kariuomenės dalinio vadovybė (tarėmės su kapitonais Kobzoriu ir Čepurno) pažadėjo vieną paskaitų salę išskirti knygoms sukrauti, tačiau vėliau atsisakė, nes salės pasieniais ant grindų įrengti kareivių guoliai, ir nėra kur juos iškelti.

Daug buvo vargo išvežti lentynas ir kitus bibliotekos įrengimus. Vis dėlto 7-iais sunkvežimiais į V.C.B-kos patalpas (Miško g. Nr 1) buvo pervežta 35 lentynos ir 40 ryšulių su rankraščiais.

1941. II. 1-3 dd.

Kauno prie Šaričios bažnyčios esančio Marionų vienuolyno biblioteką mums pasiūlė tos bažnyčios kunigas Aleksa. Į V.C.B-ką buvo pergabenta 7 vežimai lentynų, apie 2.000 tomų knygų, didelis stalas, dvi liustros ir šėpas.

Baldus kraunant į sunkvežimius, V.C.B-kos darbininkus puolė būrys moterų. Jas apramino, kai kun. Aleksa išaiškino, kad jis bibliotekos turtą globoti ir saugoti V.C. Bibliotekai.

Kažin iš kur atsiradęs vyras (žydų tautybės), pasisakęs esąs atsiųstas iš miesto Vykdomojo Komiteto, bandė sutrukdyti baldų išvežimą. Jį puolė Aleksos apraminintos moterys, ir tas vyras turėjo pasislėpti kunigo bute.

Rašytojų Sąjungos namuose mačiausi su Švietimo Komisaru drg. Antanu Venclova. Kalbėjome apie V.C.B-kos patalpas, apie privalomąjį egzempliorių ir apie Marionų bibliotekos pervežimą į V.C.B-kos patalpas.

1941. II. 6.

Valstybinėje Leidykloje su jos vadovybe tariausi dėl Leidyklos išleistos (1940. VII. 15 iki XII. 31 d.)

knygų, kurių prašo Lenino vardo Biblioteka Maskvoje.

Su B. Žygeliu ir su Matekoniu kalbėjome apie „Bibliotekos Metraščio 1941m." išleidimą. Priskaitant honorarus, metraščio išleidimas kaštuotų apie 30.000 rb. Leidyklos vadovybė summažinymui pritarė. Metraščio išleidimui prof. Vacl. Biržiška pažadėjo iš Kultūros fondo išskirti reikalingas lėšas. Reikia susitarti su Leidykla, kad ji metraščio išleidimą įtrauktų į 1941 metų planą.

Bibliotekos patalpų klausimas dar neaiškus. Dabar, kai vyksta Partijos suvažiavimas ir visi yra užimti suvažiavimo reikalais, negalima to klausimo kelti. Švietimo Komisaras dar Kaune. Iš Švietimo Komisariato į Kauną atvyko drg. Kurapka ir siūlosi padėti išrūpinti patalpas, tik prašo B-ką kreiptis į Šv. Komisaro pavaduotoją drg. J. Žiugždą, kad Kurapką skirtų Komisariato įgaliotiniu Kaune. ~~M.~~ V. C. B-ka ~~toi~~ tuo reikalu pasiuntė raštą Šviet. Kom-ro pavaduotojui drg. J. Žiugždai.

Sužinojome, kad Valst. Leidykla laukia iš Vokietijos naujo rašomųjų mašinėlių su rusiškų raidynu transporto. Dir. B. Žygelis ža=

dėjo vieną mašinėlę rezervuoti V. C. B-kai.

1941. II. 7.

Tikrinau šifruojamus B-kos fondus.

Iš Valst. Leidyklos gavau 10 egz. J. Kronino „Citadelė." Šis mano vertimas išėjo labai netikęs. Spausdino jį trijose spaustuvėse, leido bene taip pat trys leidyklos; korektūrų skaityti negavau, paliko daug korektūros klaidų – nesuvienodintos pavardės, praleidimai etc. Gal antroji laida (jei ji kada nors pasirodys) bus geriau suredaguota ir išspausdinta.

Raštu prašome Valst. Leidyklą išsiųsti į Maskvą Lenino vardo Bibliotekai po 2 egz. visų savo leidinių, išėjusių 1940m. nuo VII-15 lig XII 31d.

1941. II. 8-12.

Raštu kreipiamės į Švietimo Komisarą, prašydami skirti kreditus sumoje Rb. 28.930 „Bibliotekos Metraščiui" išleisti. Su J. Rimantu važiuosime (II. 13d.) į Vilnių tuo reikalu kalbėti su drg. drg. A. Venclova ir L. Gira.

Prof. Vacl. Biržiška pareikalavo perduoti Univ. Bibliotekai visus (40 ryšulių) rankraščius, kuriuos V. C. B-ka perėmė iš Kauno kunigų seminarijos. Savo reikalavimą jis pagrindžia tuo, kad Univ. B-ka jau turinti rankraščių skyrių, o V. C. B-ka jo dar nėra surinkusi, todėl ir seminarijos manuskriptai turį tekti Univ. B-kai. Mes su tuo

nesutinkame: dabar gauti rankraščiai sudarys pagrindą būsimajam V.C. B-kos rankraštynui.

Rašytojų namuose mačiausi su A. Vienuoliu-Žukausku. Įdomu, kad jis ketinąs pradėti darbą V.C. Bibliotekoje! Man rodos, kad jis yra laimingesnis savo Anykščių vaistinėje, negu būtų pritapęs B-koje.

Rusų knygyne B-kai atrinkau knygų už 175 rb. ir sau pirkau Jezerskio žodyną už 35 rb. (grąžinus 6⁰⁰ rb.).

Pasiunčiau „Kultūrai" porą dalykėlių kronikinio pobūdžio.

Iš drg. A. Venclovos sužinojau, kad mūsų prašymas dėl kreditų „B-kos Metraščiui" bus išspręstas teigiamai.

1941. II. 14-15 d.

Vilniuje. Švietimo Komisaro A. Venclovos nurodau - išvykęs į Švenčionis su drg. Ždanavičium iš CK.

Liulia serga, Tomas sveiksta; nuvežiau jiems jos motinos (mano brolienės) siųstą nogieną. Sustojau St.-George viešbutyje, už kambarį moku Lt. 5.⁵⁰, arba 11 rb. plus 2.⁵⁰ už registraciją, % % ir t.t.

Šv. Komisariate mačiausi su Liudu Gira ir su Geniušu, II.15 d. grįžusiu iš Maskvos, inž. Šimkūnu,

Baukausku ir kt.

V.C. B-kos sąmata šiems metams 280.000 Rb., reikia būtinai ją sumažinti, tik man atrodo, kad be tinkamų patalpų sąmatos sumažinti nepajėgsime. Periodikos iš V.C. B-kos prašo Geniušas istorijos, o Šimkūnas geografijos klausimais. Etatai patvirtinti, atlyginimo klausimas būsiąs išspręstas šiomis dienomis. L. sakė, kad Gira esąs susirūpinęs, esama įvairių gandų apie V.C. B-ką.

Į Kauną grįžau 2:35 traukiniu, atėjusiu į Kauną 3.45. Kaune patalpų komisija parnešė motyvuotą raštą-protokolą. Komisijoje dalyvauja prof. V. Biržiška, inž. Lapsys, inž. Varnas, Petras Cvirka, Ruzgas, J. Rimantas, aš, dail. K. Jonynas ir Šviet. Komisariato atstovas Kurapka. Protokolas bus įteiktas Ant. Venclovai ir perduotas Komisarų Tarybai.

Rašytojų namuose Fausto Kiršos 50 metų amžiaus minėjimas. Kalbą pasakė K. Korsakas. Meninėje dalyje dalyvavo artistė Vosyliūtė ir kt.

1941. II. 17. Buv. Pilkačio knygyne rinkome B-kai knygas anglų, prancūzų ir vokiečių kalbomis. Krautuvės vedėjas Epelbaumas neleido tęsti knygų atrankos, pareiškęs, kad iš kiekvienos kalbos galime pasirinkti tiktai po 10 knygų - jis turįs žiūrėti, kad „tarnautojai neliktų be darbo", o taip

atsitiktų, jei jis išparduos visas svetimomis kalbomis knygas. Nustebome iš knygų atrankos mitrumo.

C.V.B-koje lankosi drg. Zdanavičius ir nustebo, pamatęs vargingą B-kos būklę.

1941. II. 18. Tikriname sąrašą nerastų privalomojo egz. siuntiniuose knygų ir žurnalų už XII mėnesį.

Valstybinėje Leidykloje kalbėjau dėl buv. Pribačio knygyno vedėjo Epelbaumo daromų Bibliotekai kliūčių atrinkti knygas užsienio kalbomis. Drg. Korsakas telefonu griežtai įsakė Epelbaumui netrukdyti B-kai atsirinkti knygas tiek ir tokias, kiek ir kokios jai yra reikalingos.

Petras Cvirka su Mykolaičiu-Putinu ir dail. J. Mikėnu išskrido į Gruziją dalyvauti Gruzijos 23-se sukaktuvėse.

Lietuvoje visi keliai valomi ir plečiami.

Pasklido gandai, kad mirę kun. Mironas ir Leonas Bistras.

= Iš Amerikos pranešė, kad Jadvyga Tūbelienė, kaip Vilniaus Krašto Remti Komiteto garbės pirmininkė, pareikalavusi Niujorke iš buv. konsulo Budrio jai atiduoti amerikiečių lietuvių surinktas vilniečiams aukas 12.000 dolerių. Kaip pasielgė Budrys - nežinoma.

Pas drg. Zdanavičių CKomitete dėl B-kos patalpų. Nuoširdžiai susirūpinęs, tuojau pat skambino Finansų Komisarui, kuris sutiko iškelti Komisariatą, jeigu jo įstaigai bus surastos tinkamos patalpos. Drg. Zd. patarė dar kartą „Tiesoje" iškelti patalpų klausimą ir pasiūlė su tuo „T." numeriu eiti pas drg. Gedvilą. Be to, ir pats pažadėjo tarpininkauti ir padėti.

Komisarų Taryboje sužinojau, kad drg. Gedvilas išvyko į Maskvą ir grįš tik kitos savaitės pradžioje.

Kreipėmės į Saltykovo-Ščedrino v. biblioteką Leningrade ir į Užsienio Literatūros Leidyklą Maskvoje, prašydami atsiųsti lietuvių kalba ėjusių Tarybų Sąjungoje knygų ir laikraščių iki 1940 m. pabaigos.

1941. II. 25.

B-kos direktorius išvyko į Vilnių susipažinti su Vilniaus bibliotekomis ir Lituanistikos institutu.

Dėl B-kos sieninio laikraščio kilo nesusipratimų. Redaktorius Urnežius buvo bejdedąs Radzivono straipsnį, kuris mums atrodo kaip netinkąs kabinti sienoje, kur jį skaitytų publika, nieko bendra su B-ka neturinti. Straipsnyje neteisingai pasakyta, kad vieną tarnautoją (V. M.-tė), priimantį iš TSRS atsiunčiamas knygas, neva pasakiusi, jog „nedidelių

Lenino, Stalino, Kalinino, Molotovo ir kt. brošiūrų nereikia grąžinti, kad tai atsieina brangiai, jo esančios ne-eigios etc. Straipsnio autorius ironizuodamas stengiasi sudaryti įspūdį, kad ta tarnautoja nežinanti, ką kalbanti; jis sako, kad Smetonos laikais buvusios grąžinamos šlamštinės brošiūros, o dabar „nenorima grąžinti knygas tokių žmonių, kurių dėka V.C.B-ka gauna stambius kreditus" ir tt. Tatai buvo grynai provokacinio pobūdžio straipsnis, nes iš tikrųjų buvo ne taip: įskundžiamoji tarnautoja siūlė negrąžinti tokių brošiūrų, kurios, kaip ir kiti smulkūs spaudiniai, neduodamos viešam vartojimui. Tokie leidiniai paprastai yra laikomi papkėse. Straipsnį išmetus, J. Rimantas turėjo nemalonų pasikalbėjimą su jo autorium Radzivonu.

Valstybinėje Leidykloje šteikiau mano būsimos (žmonos perredaguotą Feno ir Lifšico prancūzų kalbos vadovėlį. Vadovėlių skyriui vadovauja Ptašekas, buv. knygyno savininkas.

Laiškas iš Aniceto Stimaičio Niujorke – teiraujasi apie Tėvynės Mylėtojų Dr-jos knygas. Žinių ir naujienų neklausia, tik sako, kad jie Amerikoje netiki laiškais ir laikraščiais, netikės ir mano žodžiais,

jei aš rašyčiau jiems apie Lietuvos gyvenimą. Jie, matyt, labiau tiki pasakomis ir šmeižtais, kurias užsienyje skleidžia iš Lietuvos pabėgę buržujai ir kapitalistai.

1941. III. 1.

Iš Kauno kunigų seminarijos telefonu praneša, kad išneštume B-kai skirtas knygas, kurios yra dabar sukrautos zakristijoje ir gretimuose prie salių kambariuose, nes nuo knygų svorio slinkusios grindys ir reikia jas iš apačios sutvirtinti ir paramstyti.

B-kos darbininkai dirbo iki 8 val. vakaro – sunešė knygas į did. biblioteką kieme, o iš zakristijos išnešė knygas ir paveikslus.

Kultūros Paminklų apsaugos įstaigos viršininkui dail. Jonynui pranešiau, kad Saugumo Departamente yra rūsiuose suverstos knygos ir paveikslai, rasti įvairiose vietose be priežiūros ir be savininkų. Dabar jas sau atsirenka Rašytojų Sąjunga ir atskiri piliečiai, o pagal Kultūros Dep-to parėdymą visos knygos turi būti perduotos V. C. Bibliotekai. Jonynas žadėjo tuo reikalu pasirūpinti. Jeigu šis Kultūros Dep-to patvarkymas būtų vykdomas, tai V.C.B-kos fondai nuostabiai išaugtų!

1941. III. 2.

Londono BBC pranešė, kad vokiečių armijos dalys žengia į Bulgariją, o vakar bulgarai Vienoje pasirašė susitarimą, kuriuo einant jų kraštas prisideda prie Berlyno - Romos - Tokio fašistinės ašies.

Iš Vilniaus grįžo J. R-tas - neužilgo bus išaiškinti B-kos etatų bei atlyginimo klausimai. Bus statomi V. C. B-kos rūmai; iš Vyriausybė paskyrė 100.000 rb. parengiamiems darbams.

Su Stanskiu ir Raslanu vykome į seminariją, kur paaiškėjo, kad reikia perkrauti did. bibliotekos knygas taip, kad tarp stelažų būtų 1 m tarpas - takas, sustiprintas atramomis, nes did. salėje grindys ėmė linkti. Jonas kažininkas pareikalavo tuojau pradėti knygų perkrovimo darbą. Taip lentynų ir knygų krūvos suversti paveikslai ir skulptūros. Darbo yra labai daug. Palikęs S. ir R., pats grįžau į B-ką.

Pas Komisarų Tarybos pirmininko pavaduotoją drg. Bražiškį. Čia sužinojau, kad Šviet. Komisaro A. Venclovos iškeltas B-kos patalpų klausimas svarstomas ir ruošiamas planas iškeldinti Finansų Komisariatą

ir jo patalpas užleisti V. C. B-kai.

Iš Maskvos grįžo Kom. Tarybos pirmininkas drg. Gedvilas, ir yt-poryt B-kos patalpų klausimas bus išspręstas.

1941. III. 8.

Buvome susitarę 10 val. pasimatyti su Finansų Komisaru Vaišnora dėl B-kos patalpų. Vakar su juo susiskambinome, paskyrė pasimatymą. Nuėjome į Komisariatą - užimtas, jo kabinete posėdis. Per savo sekretorių pranešė priimsiąs mus 12 val. Komisarų Tarybos patalpose. Atėjome 12 val. - jis išvykęs į CK posėdį. Taip tą dieną jo ir nematėme. Atrodo, kad jis nelabai tvarkingas žmogus. Kam mus suvedžioti - čia pats skiria pasimatymą 10 val., čia - 12 val., nors, be abejo, pats žino, kad tomis valandomis bus užimtas ir mūsų nepriims.

Tuo tarpu mes apžiūrėjome Fin. K-to rūmus, kurie yra numatyti V. C. B-kai. Už didžiosios salės yra mažesnė, labai graži ir šviesi, naujai atremontuota, su oleandromis ir palmėmis, šilku papuoštos sienos. Čia esąs profsąjungos klubas, salė ruošiama šokiams... O V. C. B-kos knygos nyksta, neturime patalpos joms apsaugoti...

Vakar mane priėmė Aukšč. Tarybos prezidiumo pirmininkas drg. Justas Paleckis. Kalbėjome apie V.C. B-ką ir jos patalpas. Jis skambino Fin. Komisarui dėl Komisariato patalpų. Klausinėjo mane apie mano tarnybą, apie amerikiečių spaudą. Sakė skaitęs amerikiečių laikraščiuose, kad ir „buvęs „Sėjynės" redaktorius Vairas-Račkauskas pritaria Tarybų tvarkai Lietuvoje." O ar jis galėtų nepritarti; kai pats nuo 1905 metų kalba ir rašo apie socializmą ir iš viso apie pažangą mūsų krašte?

Iš seminarijos reikalauja, kad knygas iškraustytume ligi kovo 10 d., nes antraip jas iškraustys patys kareiviai: jiems reikalingos patalpos. Dabar daromas remontas did. salėje, po kuria yra biblioteka, ir knygos jau beveik naikinamos.

1941. III. 10.

Pagaliau matome Finansų Komisarą ir tarėmės dėl patalpų. Mane priėmė Komisarų Tarybos pirmininkas drg. Gedvilas. Pasikalbėjime patalpų klausimas neišaiškėjo. Drg. Gedvilas žadėjo pasiūlyti miesto Vykd. Komiteto pirmininkui drg. Šimanui, kad jis savo finansų skyrių iškeltų iš Fin. Komisariato did.

salės į buv. Žydų banko patalpas ir V.C.B-kai užleistų abidvi sales Komisariato rūmuose. Jeigu taip įvyktų, tai V.C.B-kos patalpų klausimas būtų iš dalies išspręstas bent iki to laiko, kada Finansų Komisariatas išsikels į Vilnių, ir tada visi rūmai atitektų V.C.B-kai.

Rusų knygyne (buv. šv. Kazimiero) atsirinkome porą šimtų vertingų knygų. Susitarėme su knygyno vedėju bent du kartus savaitėje pas juos daryti knygų atranką B-kai.

Mieste kalbama, kad daug kariuomenės nuo Dvinsko perkelta į pasienį.

Mačiausi su broliene Halia ir su Marija Čirkiene. Šiomis dienomis Petras grįžo iš Gruzijos, parvežė citrinų – ir aš gavau dvi. Rašytojų klube Petras darė pranešimą (III. 8 d.) apie savo kelionę.

Švietimo Komisaras mane painformavo, kad netrukus gausime B-kai dvi sales, o kai išsikels Fin. Kom-tas, gausime ir visus rūmus. Tai tik laiko klausimas. Tą patį telefonu pasakė ir Fin. Komisaras.

Kultūros fondo likimas kol kas nėra dar galutinai išspręstas, todėl A. Venclova negalėjo išspręsti ir „Bibliotekos Metraščio" finansavimo reikalo.

1941. III. 17.

Budėjau V.C. B-koje ir visą naktį verčiau Hemingvėjaus „Farewell to Arms" (Atsisveikinimas su ginklais).

Komisarų Taryboje pas drg. Popovą – kalbėjome apie privalomąjį egz. bibliotekoms ir Mokslų Akademijai. Jis papasakojo apie bendrus tarybinius nuostatus, liečiančius privl. egzempliorius. Dėl užsienio literatūros patarė susisiekti su VOKS'u (Vsesojuznoje Obščestvo Kulturnoj Sotrudničestva s Zagranicej). Žadėjo apsilankyti V.C. B-koje. Aš pasakiau:

– Mes jūsų lauksime. Kai pamatysite mūsų įstaigos patalpas, tai būtinai mums padėsite – dabar ji negali dirbti auklėjamojo darbo, ir patalpos jai turi būti suteiktos pirmon eilėn...

Užėjau į Leidyklą ir tariausi su drg. B. Zygeliu dėl bu-Pribačio knygyno, kur mums už angliškas knygas nustatomos neįperkamos kainos.

Mokesčių inspekcija pranešė, kad Komisarų Taryba nubraukė rašytojų skolas už darbo pajamas. Mano tos rūšies skolų nubraukta 356 rb.

1941. III. 20.

V.C. Bibliotekoje apsilankė drg. Popovas iš Komisarų Tarybos (Sovnarkomo). Rytoj drg. Gedvilas darysiąs pranešimą mokytojų suvažiavimo dalyviams ir reikia parinkti knygų bei žurnalų apie komunistinį auklėjimą. Parinkau jam keliolika leidinių.

Su drg. Popovu kalbėjome apie tai, kad V.C. Bibliotekai reikėtų perduoti „Bibliografijos Žinių" reikalus, ~~kad~~ – tokiu būdu B-ka ~~ats~~ atliktų Knygų Rūmų funkcijas, kol tokių Rūmų Lietuvoje dar neturime. Vėliau, kai bus įsteigti Knygų Rūmai, jie galės iš B-kos perimti ir „Bibl. Žinias." Tuo tarpu bibliografijos darbas galėtų būti tęsiamas be sutrukdymų.

Drg. Popovas, apžiūrėjęs B-kos patalpas, tikrai nustebo – tokiose sąlygose, kokiose yra B-ka, jos darbas yra neįmanomas.

Bibliotekoje buvo kalba apie tai, kad vienas iš geriausiųjų Lietuvoje bibliografų, Vytautas Steponaitis, turėtų būti pakviestas dirbti B-koje, vadovauti bibliografijos skyriui.

Dėl patalpų nebuvimo neįmanoma ~~tuo~~ patikrinti ir tvarkyti iš Maskvos mums siunčiamo privalomojo egzemplioriaus – visi periodiniai ir leidiniai dabar suversti į krūvas ir nežinia, kada ~~ir kur~~ galėsime juos tikrinti ir kur juos dėsime.

1941.VI.15.

Į Tarybų Sąjungą išvažiavo Čarneckio šeima, Radušis (iš U.R.M-jos), Vyt. Bičiūnas su žmona, dail. Smetona, B. Zygelis, Augustinas Gricius-Pivoša, Dėdelė, dail. Bražas, mok. Dailydė, Spudas, Sekmokas, Rozencveigų šeima.

Kaune lankėsi iš Polit. švietimo skyriaus (Švietimo Liaudies Komisariate) Dovydas Levinas. Bibliotekoje konferavo su Urnėžiumi.

Birželio 12-13 dienomis į Vilnių iškvietė J. Rimantą ir mane. Šviet. Komisaro pavaduotojas Liudas Gira ilgokai mudviem aiškino, kad mudu negalį vadovauti V.C. Bibliotekos darbui. Aš negalįs būti B-kos vedėjo padėjėju, man kliudanti mano buv. diplomatinė tarnyba – ir tatai esanti ~~[illegible]~~ svarbiausia ~~[illegible]~~ priežastis. ~~[illegible]~~ J. Rimantui Liudas Gira aiškino, kad jis (J.R.) negalįs būti paliktas direktoriaus pareigose dėl to, kad kadaise buvo ateitininku ar kurios kitos partijos nariu. Jį paskirs padėjėju, o direktoriaus vietai esąs numatomas Vykd. Komiteto pirmininko padėjėjas V. Ruzgas. L. Gira tik nesuminėjo, kad V. Ruzgas Žaliakalnyje turi mūro namus ir sodą.

Aš nelabai tepatikėjau tuo, ką pasakojo L. Gira dėl mano netinkamumo bibliotekos

darbui: aš savo praeities neslėpiau, Šviet. Komisariate ir kitur apie tai žinojo ir 1940 m., kuomet mane paskyrė į B-ką. Man koją pakišo bene tik Dovydas Levinas už tai, kad aš, dirbdamas B-koje iš privał. egzempliorių knygų metrikų iššifravau ir išradžiau, kad Lietuvos spaustuvėse milžiniškais tiražais spausdinamos žydų leidyklos Maskvoje knygos, o mūsų ~~[illegible]~~ leidykloms stinga popieriaus... Dėl to greičiausiai ir pasirūpinta mane pašalinti iš V.C. Bibliotekos direktoriaus pavaduotojo vietos.

Šio reikalo aš taip nepaliksiu – kalbėsiu su A. Venclova, P. Cvirka, M. Gedvilu, J. Paleckiu. Esu įsitikinęs, kad tarybinei santvarkai nesu nusikaltęs ir galiu būti dar naudingas. Kaip bebūtų, pasaulinių rašytojų knygų vertimais esu žymiai prisidėjęs prie laisvosios ir socialistinės minties tarp lietuvių ugdymo.

[signature]

Nieko nerašiau nuo 1941.VI.15 iki VII-3 d. Vėl ėmiau rašyti jau karo sąlygomis.

1941.VII.3.

Neturiu jokių žinių apie brolienę.

Mieste vis dar labai didelis vokiečių armijos motorizuotųjų dalių judėjimas.

Vakar 9 v.v. vokiečiai susprogdino išlikusią sveiką žaliojo tilto (geležinkelio) dalį. Nuo Virbalio iki Kauno bėgiai jau susiaurinti ir vokiečių traukiniai ateina iki Kauno. Greta geležinkelio tilto baigiamas statyti žemas laikinas tiltas važinėjantiems ir pėstiesiems.

Krautuvėse vokiečiai viską išperka. Mums nieko nebeliks. Maisto stinga. Mano vilkas Bilis sublogo, nebegauna nei mėsos, nei kaulų. Pusryčiams, priešpiečiams ir vakarienei turiu arbatą (be cukraus) ir juodą duoną. Šią savaitę jau negalima gauti sviesto. Stinga riebalų iš viso. Sandėliuose, kaip sakoma, esama dar maisto atsargų, tik kol kas nenorima sandėlių atidaryti, kad vokiečiai jų nepagrobtų. Tačiau anksčiau ar vėliau ir jie sužinos apie tuos sandėlius, ilgai jų neužslėpsi.

1941.VII.4.

Į V.U. Biblioteką atėjo Pryšmantas iš Valst. Leidyklos.

Mieste judėjimas vis dar nemažėja.

Buvau prie geležinkelio tilto. Vokiečiai skuba jį pataisyti. Čia pat, žemiau, ties gatve, baigiamas medinis ant balkių. Kiek žemiau upe, ties Karmelitų bažnyčia, jau veikia karinis vokiečių tiltas, kuriuo eina labai gyvas judėjimas.

Jonas Strazdas, kadaise dirbęs B-koje kaip skyriaus vedėjas, pasakojo buvęs partizanu Šančiuose.

Kaune kalbama, kad fortuose vokiečiai jau sušaudė 750 žydų. Užmuštieji „Lietūkio" garaže, prie Bibliotekos rūmų, buvę nuteisti mirti. Kas juos teisė? Už ką jie nuteisti? Taip lengva pasakyti arba parašyti: „sušaudė 750"... Juk tai buvo žmonės, jų kiekvienas turėjo savo gyvenimą, savo interesus, savo šeimos saitus; kiekvienas jų gyveno, džiaugėsi, liūdėjo, pergyveno šiurpingus suėmimo, nuteisimo, sušaudymo momentus. Kas turėjo teisę tatai padaryti? Tokio masinio nekaltų žmonių naikinimo dar nėra buvę žmonijos istorijoje.

Vokiečiai skleidžia žinias apie Lietuvos atkūrimą jos istorinėse ribose, - tik oficialiai apie tai nieko nesakoma. Tų kalbų tikslas yra pirmomis dienomis prie savęs patraukti lengvatikius, kad jie okupantams padėtų šeimininkauti ir jų įvedamą tvarką stiprinti. Sako, atkurtoje Lietuvoje vokiečių žinioje būsią užsienio reika-

lai ir gynybos bei karo klausimai, o ekonominiai ir kultūriniai reikalai būsią palikti lietuviams tvarkyti. Ar tik ne per anksti kalbėti apie tuos dalykus, - karas dar nėra baigtas, nors vokiečiai skelbia per 6 savaites baigsią karą Rytuose.

Iš B-kos išėjo J. Strazdas ir Sirvydienė. Sadas sako, kad jos vyras tarnavęs milicijoje prieš karą.

Su maistu vis sunkiau ir sunkiau. Šiandien vos tegavome ½ kg. veršio plaučių.

Iš Strazdo girdėjome, kad „Spindulyje" spausdinamos maisto kortelės. Sako, tada būsią galima gauti būtiniausių maisto produktų, kurių dėl spekuliacijos šiandien negausi, net jeigu per ištisas valandas stovėtum eilėse prie krautuvių durų.

1941. VII. 5.

Vakar visi trys - aš, žmona ir jos motina - ėjome į prieplauką, tikėjomės nuvykti į Kačerginę. Laivų nėra - visi laivai, valtys, baidokai vokiečių rekvizuoti kariuomenės reikalams. Prieplaukoje vokietis kareivis (iš Silezijos) mus lenkiškai painformavo, kad iš miesto išvažiuoti tegalima ~~su~~ karo komendantui leidus.

Biblioteka gavo iš Glavlito apie 8.000 tomų knygų ir 5 paveikslus.

Paštas dar neveikia. Mano telefonas (22787) taip pat neveikia. Mieste nėra autobusų, taksi ir vežikų. Nėra ir maisto. Vakar pasisekė gauti 1 kg duonos (pusę kg baltos ir tiek pat juodos).

Laikraštyje „Į Laisvę" niekur neminima komunistų pavardžių. Sako, reikia savuosius išsaugoti. Ar taip ir būtų? Kažkodėl nesinori tikėti tokiu laikraščio kilnumu.

Apie Brolienę dar neturiu jokių žinių.

1941. VII. 7.

Su F. Kirša tarėmės dėl Rašytojų Sąjungos turto išsaugojimo. Sutarėme imtis iniciatyvos turtui gelbėti ir drauge nuėjome į Karo komendantūrą, kur kalbėjome su Spaudos skyriaus viršininku Senkum. Jis patarė paduoti komendatūrai pareiškimą, pasirašytą Rašytojų draugijos organizacinio komiteto iš 3-jų narių, ir prašyti leisti Komitetui perimti buv. Rašytojų Sąjungos ~~[illegible]~~ turtą ir archyvą. Tą turtą sudaro namai Kaune ir ūkis Panėžinose, biblioteka, baldai, radio aparatas, rašomosios mašinėlės, indai etc.

Po to užėjau pas K. Binkį ir I. Simonaitytę pasitarti tais pačiais reikalais. Simonaitytei prašiau, kad ji stebėtų, kada iš Rašytojų namų išvyks vokiečiai kariškiai, ir kad tuojau apie tai praneštų Kiršai (arba man). Komendantūroje per Senkų pažadėjo namus ir ūkį Panėžinose palikti rašytojų organizacijos žinioje.

Pasitarime dėl Rašytojų orgkomiteto sudarymo naujojo „Ūkininko patarėjo" redaktorius A. Rimydis atsisakė komitete dalyvauti ir patarė jį rinkti iš šių asmenų: A. Miškinis, F. Kirša ir Grušas (su pastaruoju pasikalbėti pažadėjo Rimydis). F. Kirša po pasitarimo man pareiškė, kad dėl mano dalyvavimo Rašytojų dr-joje yra abejonių – greičiausiai nebūsiąs priimtinas dėl mano giminystės ryšių su Venclova ir Cvirka, kurie iš Lietuvos pasišalino su raudonarmiečiais.

Bibliotekoje lankėsi Marijonų vienuolyno atstovai su kun. Aleksa priešaky ir pareikalavo jiems grąžinti į V. C. Biblioteką pergabentas vienuolyno knygas ir kitą bibliotekinį turtą. Aleksa papasakojo, kad Marijampolėje bombos sunaikino tą vienuolyno dalį, kurioje buvo biblioteka, – kaip tai gera, kad knygos seniai buvo išvežtos

į V.C. Biblioteką – bent išsaugojome nuo ugnies svarbią lituanistikos kolekciją. Su Aleksa susitarėme Marijonų bibliotekos reikalais kalbėti su J. Rimantu rytoj, kai jis bus tarnyboje.

Mieste pilna kareivių. Judėjimas gatvėse nė kiek nesumažėjo.

Vakar gyventojams dalino maisto korteles – duonai, sviestui, muilui, mėsai, druskai etc.. Normos dar nėra žinomos. Pasakojama, kad lietuviai pareigūnai, pritapę prie vokiečių, jiems aiškinę, jog lietuviai esą taupūs, turi maisto atsargų ir todėl jiems skiriamos normos galinčios būti mažesnės už vokiečių normas... Nesinorėtų tikėti, kad galėtų atsirasti tokių niekšų, besikėsinančių badu marinti savo tautos žmones.

Mieste kalbama, kad užvakar (VII-5 d.) Vilijampolėje žydas nušovęs vokiečių majorą. Vokiečiai paskelbė, kad už vieną ~~[illegible]~~ nužudytą vokietį jie sušaudys 1.000 žydų. Stankus, gyvenąs Žaliakalnyje, pasakoja, kad VII-me forte prie žydų kapinių praėjusią naktį vokiečiai sušaudė 800 žydų.

Iš Petro Kėžinaičio tūlas Misiūnas perėmė Kino kronikos studiją.

Kaip dabar maitinami kauniečiai, iš dalies galima spręsti iš to: užėjau į Konrado ka-

vinę: gavau du mažyčius buterbrodėlius (juoda duona su trupučiu sviesto ir gabaliuku geltono sūrio), po 1 rb., o antrą kartą davė du mažus gabalėlius bulkos už 1 rb. Dabar didelė naujiena gauti bulkos arba sūrio.

Paleista gandų, kad vokiečiai kareiviai gali pirkti prekes tiktai su karo komendanto leidimu, taip esą ir Vilniuje.

Iš K. Binkio žmonos sužinojau, kad Brolienė su keliolika kitų moterim ir jaunu vyruku birželio 22 d. automobiliu išvažiavusi į Vilnių. Kur ji dabar, kas atsitiko su jos dukterimi ir sūnum ir su anūkais, Tomu ir Andriumi, – nieko nežinome.

Vokiečiai suėmė mūsų gerus pažįstamus ir buvusius kaimynus (Trakų gt. 1 nr.) Kugelius. Kugelienė sirgo ir gulėjo lovoje. Vis dėlto ją išvežė iš buto. Mums apie tai pranešė jos tarnaitė Ancė. Nežinia, kas atsitiko su jaunuoju Vitu Kugeliu, jos sūnum, kur dėstė kūno kultūrą Vilniuje.

Vakare sėdėjau ant suolelio Trakų gt. Prie manęs priėjo Galdikas ir pasakė, kad ~~[illegible]~~ iš Leningrado grįžo prof. Kolupaila ir pasakoja Dvinske stotyje matęs Petrą Cvirką ir su juo kalbėjęs. Cvirka jį kalbinęs draugę

keliauti į Maskvą, bet Kolupailai pavyko sugrįžti į Kauną.

1941. VII. 8.

Naktį budėjau B-koje nuo 21 iki 8 val.

Jaučiuosi nusilpęs. Vakar dviem atvejais buvau bealpstąs — tur būt, dėl maisto trūkumo. Restoranuose pietų negauname. Nuėjome į teatro sodelio restoraną, sėdėjome prie stalo nuo 3 iki 5 val., padavėjos nesulaukėme. Vokiečiams kariškiams pirmenybė. Jie patys nueina prie virtuvės lango ir patys paima padavėjų nešamas kitiems klijentams porcijas. Prie mūsų stalo keli kareiviai vokiečiai ėmė po dvi antrojo davinio porcijas, o mums ir po vieną neteko gauti.

Po nemigo nakties — naktį netoliese šaudė ir toliau dūzgėjo sprogimai — ryto metą smarkus širdies plakimas ir alpulio jausmas. Pasišildžiau arbatos, prie jos turėjau dvi riekeles juodos sausos duonos.

Vakare nuėjau į kavinę, o žmona su motina ėjo Grilichų aplankyti. Man parėjus namo, apie 10 val. grįžo ir jos, labai išgąsdintos ir susijaudinusios: jos užėjo į Grilichų butą kaip tik tuo metu, kai keli vokiečių saugumo vyrai

darė jų buto kratą. Išsigandusios jos paklausė ne Grilichus, bet gyvenusio jų bute inž. Mingaudo. Grilichai prašė paskambinti Mingaudui pas advokatą Zabielskį.

Apie brolienę dar neturiu žinių.

1941. VII. 9.

Iš B-kos man į butą telefonavo V. Motiejūnaitė ir pranešė, kad iš B-kos Finansų Komisariato patalpų nežinomi žmonės nešą kilimus ir baldus, kurie buvo sudėti profgrupės salėje. Tuojau nuskubėjau į B-ką, grobstymą sustabdėme.

Stanskis su Šadu ir Raslanu iš Čarno vardo bibliotekos senamiestyje veža knygas ir įrengimus. Vakar jau pervežė fortepijoną, radijo aparatą, knygas. Šiandien veža knygas, spintas, stalus.

Naktį iš Kauno į frontą išvažiavo daug vokiečių kareivių. Iš miesto aikščių ir iš sodų išvažiavo sunkvežimiai. Daugelyje vietų šaligatviai įlaužti, cementinės plytos sutrupintos.

Dienos metu prie Pienocentro rūmų mačiau kelius lengvus automobilius su vokiečiais kariškiais. Žvilga, blizga, kiti net su monokliais.

Kitur net su mopsais, taksiais ir Buldogais. Atrodo, kad jie išsirengė į gegužinę ar į šiaip pramogų linksmą išvyką. Kažin kaip jie atrodys, kai grįš į Vakarus, jeigu iš viso grįš.

Vakar iš Varšuvos ir iš kitų vokiškųjų radio stočių įspėjo nenaikinti grūdų ir įvairių įrengimų ir už naikinimus baus kaip vokiečių tautos priešus. Vokiečiams, girdi, esą reikalingi rusų grūdai ir žibalas – jie viską daug radę Jugoslavijoje, Graikijoje ir kitur.

1941. VII. 10

Pas Konradą Petrėnas gyrėsi leisiąs žurnalą „Raštų" ir „Kultūros" vietoje.

Labai nustebau ir nudžiugau: apie 10 val. atėjo brolienė – išvargusi, sumenkusi, net ir pasenusi per tas dvi-tris savaites. Trumpai papasakojo buvusi Ukmergėje, toliau važiuoti negalėjusi, norėjusi tik parsivežti Cvirkų sūnų Andrių. Apie savo vaikus – Liūtę, Mariją ir Vytą – nieko nežinanti. Sako, brolis grįžęs iš Veliuonos daugiau daiktų išsivežti, jaudinęsis, verkęs. Mieste bijojo pasirodyti.

Kaip tik vakar mano žmona su savo motina buvo A. Fredoje, bet nieko ten neradusios grįžo.

Man rodos, kad brolio dukterims reikėjo pasilikti su vaikais Lietuvoje.

B-kon užėjo Beresnevičienė (inž. Zigmunto Beresnevičiaus iš Šiaudinės ~~?~~ našlė). Sakėsi dirbusi Rašytojų Sąjungos bibliotekoje; karui prasidėjus, atlyginimas jai neišmokėtas. Nežinanti, kaip jai reikėsią išsiversti. Stefanija Beresnevičienė, 83 m., iš Kalniškių, išvažiavo į Rusijos gilumą. Jos duktė Kristina Sirutavičienė pasiliko; šios brolis Jonas, inžinierius, dirba durpių treste Kaune. Pati Beresnevičienė mokslus baigė Belgijoje; 1906–1907 m. susipažinusi su V. I. Leninu ir kartu su juo dirbusi bibliotekoje užsienyje.

Buvau A. Fredoje, mačiau visus ir Petro Cvirkos sūnų Andrių. Pas brolį atvyko iš Veliuonos (iš Klangių) Petro patėvis Raikaitis. Pas brolį atėjo ekscentriška ir nervinga mokytoja Ž. (pavardę pamiršau); papasakojo, kad brolio namas saugojamas šnipų, kad brolį tuoj suimsią „pagal atskirą parėdymą". Tuo tarpu atėjo kažkokia jauna ponintė ir pareiškė, kad Liulia Venclovienė esanti sveika ir su sūnum gyvenanti Vilniuje, lyg ir niekur nieko. Apie A. Venclovą žinių nėra.

Tarp vagonų prie žaliojo tilto mačiau keletą ~~iš~~ su parašu „France": vokiečiai savo transportui naudojasi visų užkariautų kraštų ~~tramvajais~~ ~~iš vagon~~ vagonus.

Iš Kazlų Rūdos grįžusi žmonos motina pasakojo, kad miestelis labai apgriautas ir išdegintas. Prie griuvėsių valymo dirba žydai „darbo batalionas".

1941. VII. 12.

Visi ėjome pėsti, kairiuoju Nemuno krantu, į Kačerginę, apie 12 km. Išėjome 8 v. ryto, Kačerginę pasiekėme 4 v. vakare. Pietavome kurhauze: mėsiška sriuba su makaronais, žinoma, be mėsos, blyneliai ir gira. Sumokėjau 18 rb. Pakelyje iš ūkininkų gavome 2 ltr pieno už 5 rb.

Kačerginėje vokiečių nėra. Žmonės kalba, kad apie Zapyškį miškuose slapstosi žydai ir veikia partizanai.

Kurhauze pietavo 6 rusai belaisviai, jiems davė bulvių ir rūgusio pieno. Dirba jie prie plento.

+ Vakar Teatro sodelyje susitikau su dail. Dilka ir su teatro artistu Pilka, kuris papasakojo, kad Dauguvietis atleistas iš režisieriaus pareigų, todėl režisuoti teks Pilkai. Jis mane kalbina peržiūrėti ir režisūrai pritaikyti mano išverstą Shakespeare „Atkakliosios tramdymas" (The Taming of the Shrew).

Pakely į Kačerginę Kauno gatvėse ir Marvelėje matėme žydus su Dovydo žvaigžde (geltonos spalvos) kairiame krūtinės šone: Kauno burmistro ir karo komendanto įsakymu [N 15], kuris išlipdytas miesto gatvėse, visi žydai nuo š. m. VII-12 d. turi nešioti prisiūtą prie viršutinio rūbo geltonos spalvos Dovydo žvaigždę ✡; jiems uždrausta rodytis gatvėse nuo 20 iki 6 val.; uždrausta samdyti tarnautojus ir darbininkus ne žydų tautybės ir iki š. m. VII-15 d. iš Kauno miesto išsikelti gyventi į Vilijampolę. Leidžiama pasikeisti nuosavybėmis su vilijampoliečiais. Vilijampolėje žydai bus taip suglausti, kad vienam žmogui tebus duota 2 m² gyvenamojo ploto.

Iš Kačerginės į Kauną grįžome VII-13 d. pėsti, ėjome nuo 6 val. ligi 9.30. Privargome.

1941. VII. 14 d.

Judėjimas mieste nėra sumažėjęs.

Ligoninėse ir tose mokyklose, kurias savo žinion perėmė vokiečių Raudonasis kryžius, daug sužeistųjų, vežamų į Kauną iš šiaurės fronto. Į Kauną kasdien sužeistuosius veža Nemunu, laivais.

F. Kirša pasakojo, kad Rašytojų drau-

gija laikinoji valdyba betarpiškai tariasi su vokiečiais dėl Rašytojų namo, tačiau vargu ar gaus Vailokaičio namus, kur įsikūrė vokiečiai. Laikinąją Raš. draugijos (valdybą) sudarė B. Brazdžionis, J. Grušas, F. Kirša, J. Žlabys ir S. Zobarskas.

Vakare mačiausi su Jonu Vileišiu. Susirūpinęs tuo, kad negauna žinių iš savo dukterų ir žento Devenio, nors žino, kad Devenienė yra Niujorke.

V. Steponaitis pasakojo renkąs medžiagą Glavlito veiklai aprašyti.

B-koje pas mane atėjo brolienė. Vis dar sielojasi ir kremtasi dėl nežinojimo apie dukterį. Brolis išvažiavo į Klangius, išsivežė valgomojo stalą ir kitus daiktus. Brolienė pasakoja, kad jis, VI-22d. bėgdamas į kaimą, su savim buvo pasiėmęs tiktai armonikų ir du butelius degtinės kaimiečiams vaišinti. Aš, jo vietoje būdamas, tokiomis aplinkybėmis nebūčiau palikęs savo žmonos ir vaikų. Bet jis kitoks. Brolienė sako, kad jame kaujasi jo charakterio dvilypumas — siela norėtų būti prie jos ir prie savo šeimos, o kūnas traukia kitur, ten, kur yra jaunystė ir grožis... Negi galime visi būti vienodi ir vienaip jausti bei galvoti.

Vokiečiai iš B-kos pareikalavo knygų (vokiečių kalba) sužeistiems kareiviams, gulintiems Kauno ligoninėse. Galima būtų, humaniškumo sumetimais, sudaryti kilnojamas bibliotekėles, bet kokia yra garantija, kad knygos nepražus? Todėl juos nukreipsiu į V. Leidyklą, — tegul ji duoda knygas iš savo knygyno.

Su vienu karininku — matyt, jis vyresniuoju — kalbėjau angliškai. Jis teiravosi, ar negalėtų Kaune pagilinti savo žinias anglų kalbos srityje. Pasakiau, kad būtų geriausia susirasti anglę merginą, nemokančią jokių kitų kalbų, kaip tik anglų. Karininkui tatai nelabai tepatiko. Sako, jog tai neįmanoma dėl trijų priežasčių: Kaune, kur būt, tokių anglių nėra, antra — vokiečiai dabar kariauja su anglais, o trečia — jis esąs katalikų kunigas! Katalikų kunigas, ~~[illegible]~~ hitlerinėje uniformoje ir hitleriniame kare! Jis esąs pulko kapelionas...

Leidyklos direktorius Kriukšta, kaip sužinojau, sutiko sudaryti kiln. bibliotekėles.

Vokiečiai pradėjo verbuoti darbininkus darbams Vokietijoje, iš pradžių rinkdami tariamus savanorius.

Kaune mažinamos maisto normos: cukraus savaitei vienam žmogui buvo 100 gr., nuo dabar

bus tiktai 50 gr. (vienas kg 5-ms mėnesiams!), sviesto norma savaitei vienam žmogui buvo 100 gr., nuo dabar bus 50 gr. ir tt. Krautuvėse prekių nėra, o tos krautuvės, kuriose dar yra atsargos, uždarytos.

Tautinės kultūros ir auklėjimo įstaigoje pažadėjo Bibliotekai duoti radijo aparatą iš tų, kuriuos vokiečiai atėmė iš žydų. Pranešama, kad Rašytojų dr-jos valdyba turinti įteikti vokiečiams motyvuotą prašymą (lietuvių ir vokiečių kalbomis) dėl Rašytojų namų ir Panerių ūkio.

Į B-ką užėjo Churginas – mataujį pirmą kartą nuo karo pradžios. Sako VI-22 d. vakare buvęs Rašytojų Klube, ir tada dar ne visi tebuvo išvažiavę iš Kauno.

10-tą valandą ryto atėjo Brolienė. Ji ėjusi, brolio įgaliota, paimti jo algą; III-je gimnazijoje, kur brolis ėjo direktoriaus pareigas, jai pasakė, kad nuo VI-22 d. jis laikomas atleistu iš tarnybos, kaip nuo tos dienos nesirodęs gimnazijoje. Jį laikė „dingusiu be žinios". Ji turėjusi gauti jo algos apie 1.200 rb., o gavusi tik 200 rb. ir neišmananti, kaip galėsianti gyventi. Jos vyras, VII-12 d. išvažiuodamas, žadėjo tuč tuojau sugrįžti. Su juo

susisiekti negalima, nueiti 60 km neįmanoma.

Nuo rytojaus dienos Vyt. Steponaitis bus priimtas dirbti bibliografijos skyriuje.

Vakare pas Konradą atsitiktinai matėiausi su Vaičiūniene ir iš jos sužinojau, kad Eliulia Venclovienė esanti vokiečių sulaikyta, tik ji nesanti tikra, gal tai tik gandai. Dėl Venclovos taip pat tikrų žinių ji neturinti, girdėjusi, kad jo ieškoma, kitus pasakojama, kad jis esąs suimtas ir laikomas vokiečių kalėjime.

Su V. Ruzgu kalbėjau apie Brolį. Jo nuomone, brolis „po atostogų" galėsiąs gauti tarnybą. Ruzgas, dabar iš manęs sužinojęs, kad Brolis kaime, praneišiąs Švietimo ministerijai, kuriai buvę pranešta, kad brolis, išeidamas iš gimnazijos, perdavęs raktus inspektoriui ir pasakęs nebekętinąs sugrįžti.

1941. VII-18.

Judėjimas Kaune žymiai sumažėjo, karo frontas pasistumėjo į priekį.

J. Rimantas Švietimo ministerijoje daro žygius dėl buv. privalomojo egzemplioriaus ir dėl Vyt. Steponaičio paskyrimo bibliografijos skyriaus vedėju.

Šį rytą per radiją pranešta, kad visų bibliotekų vedėjams įsakyta atrinkti ir saugiai laikyti uždarose patalpose visas knygas, išur=

nalus ir laikraščius, išėjusius iš spaudos po 1940.VII.14d., ligi atskiro parėdymo.

Pas Konradą susitikau su Jonu Navaku. Pasakojo apie kalėjimą ir apie tai, kad tardomas ir iš viso kalėjime simuliavęs beprotį. Dabar jis rašąs knygą apie 1940 metų įvykius; charakterizuoja juos kaip "Lietuvos tragediją".

Iš Valst. Leidyklos į B-ką atėjo Vaičaitis, - nori gauti medžiagos Kudirkos raštams iliustruoti, ypačiai tokios, kur būtų parodoma policijos uniforma iš Kudirkos laikų.

Į mus kreipėsi Semionas, prašydamas apsaugoti Kugelių daiktus, kuriuos grobia kažkokie jauni vyrukai, įsibrovę į Kugelių butą. Senis Kugelis dirbąs VII forte, jo žmona gulinti kalėjimo ligoninėje. Apie sūnų Vivą einama gandų, kad vokiečiai jį Vilniuje sušaudę. Jis ten buvęs fizkultūros instruktoriumi.

Vyriausias Radiofono redaktorius Ant. Miškinis B-koje pasiskolino Basanavičiaus ir Krėvės knygas tautosakos paskaitoms. Kalbino mane paruošti paskaitas, atsikalbinėjau, teisindamasis laiko stoka.

Man B-kos vedėjo pavesta perimti ir į Biblioteką perkelti buv. Abelio Balošerio biblioteką (Laisvės

al. 76 nr.). Techniškiniam darbui sutarėme pasiusti Mikolajūnienę ir Sadą, o abonamento žiūrės Šamulėnas.

Per Kauną daug sunkvežimių važiuoja į Vakarus - nuo fronto Rytuose.

Buvau A. Fredoje, radau tik tarnaitę ir Andrių. Brolienei palikau 50 rb. ir laiškelį, patardamas daryti žygius: gauti karo komendanto leidimą ir važiuoti į Vilnių Tomo Venclovos parsivežti ir rūpintis Liūlės išlaisvinimu. Tėvams kaip tik ir reikia imtis žygių. Aš vienas sveikatos sumetimais negalėčiau važinėti.

1941. VII. 19.

Šiandien šeštadienis. Perėmėme Ab. Balošerio biblioteką.

Grįždamas sutikau brolienę. Prisipažinau, kad VII-9d. vedžiau Niną Žikaraitę. Ji nenustebo - sako žinojusi apie tai seniau. Į Vilnių dar nevažiavusi, norinti, kad ir aš kartu važiuočiau, nes ji viena kažin ar ką pasiektų.

Prieš važiuodamas į Vilnių, turėjau pasitarti su saviškiais ir tuo tikslu nuvykau į Kačerginę, gavęs komendantūros leidimą. Iš Kačerginės grįžti į Kauną taip pat reikia gauti leidimą. Kačerginėje bent gerai pavalgiau -

pirmą kartą nuo VI-22, t.y. nuo karo pradžios.

1941. VII. 20–21.

Į Kauną grįžtan apie 6 v.v. Klausiau radijo pranešimų.

Į B-ką užėjo brolienė – į Vilnių negalėjo išvažiuoti. Vakar (VII. 20) iš Vilniaus grįžo jos sūnus Vytas – Vilniuje jis neilgai tebuvo ir savo sesers išlaisvinimo reikalu negalėjęs nieko padaryti; nors ir kalbėjęs su prokuroru Novickiu, kuris neva mane ir mano brolį pažįstąs. Prokuroras sakėsi nieko nežinąs.

Vilniuje Vytas girdėjęs kalbas, kad Liudas Gira esąs sulaikytas ir tardomas. Jo buvęs klausinėjama, kur esąs Antanas Venclova, o L. Gira atsakęs, kad pasiteirautų pas jo žmoną, ji geriausiai žinanti. Po to, girdi, Liudą ir sušaudę. Ar galima šiais gandais tikėti? Juk ir F. Kirša pasakojo savo akimis matęs, kaip į Kauno kalėjimą vokiečiai nuvarę Girą, Venclovą ir Cvirką!..

Gavęs B-kos direktoriaus J. R-to sutikimą išleisti mane kelionės dienoms, prižadėjau į Vilnių nuvykti drauge su broliene. Gavau

komendantūros leidimą, bet to neužtenka – reikia gauti ir vokiečių karo komendanto leidimą, o jis iki trečiadienio leidimų neduoda. Sutarėme važiuoti trečiadienį, VII-23 dieną. Kartu važiuos ir mano žmona.

Prie komendantūros girdėjau kalbant, kad Liudas Gira esąs sušaudytas.

Gatvėje sutikau K. Borutą. Jis pasakė, kad Tomas Venclova esąs pas Bulavus, o jie gyvena Jerozolimkoje, apie 7 km nuo Vilniaus. Neįsivaizduoju, kaip mes tą vietovę pasieksime, neturėdami susisiekimo priemonių. Vilnius, girdi, susitvarkęs, visai valdžiai vadovauja vokiečiai; o Kaune to dar nėra, čia tik komunalinį ūkį jie yra pasiėmę į savo rankas. Vokiečiams būsią atiduoti visi tarybiniai ūkiai ir stambesniosios nuosavybės. Bedarbiai išvežami į Vokietiją; Lietuvoje bedarbių skaičius būsiąs dirbtinai didinamas, vietos pramonę sustabdžius. Tuo būdu bus sudaryta tokia skurdo padėtis, kad žmonės būsią priversti ieškoti darbo Vakaruose, tuo tarpu „iš Vakarų ateis kolonistai vokiečiai ir mokys mūsų žmones, kaip reikia gyventi ir dirbti."

Brolis vis dar yra Klanginose pas Petro patėvį Rackaitį. Pavelinonys, kitoje Nemuno

puvėjo, gyvena Vyto R. uošvis Jaunlaitis.

1941. VII. 22–24.

Raudonojo Kryžiaus autobusu drauge su broliene ir žmona 9:30 v. ryto per Ukmergę nuvykome į Vilnių. Tame pačiame autobuse radome J. Vileišį, Bortą ir dar kelius pažįstamus. Ukmergėje sutikome p. Vileišienę. Žmona pirko du kg sviesto turguje po 9 rb. ir pyko, kad taip brangiai teko sumokėti. Į Vilnių atvažiavome 4 val. p.p. Pietavome valgykloje „Pod bukietem" – kaip keleiviai, ir tą gavome išimties keliu.

Pas geležinkelininkus Jangėlus radome Venclovų sūnų Tomą. Žmona nakvojo pas Vaičiūnus, o aš – pas pažįstamus lenkus Weissus (Dobra ul. N3). Priėmė mane labai nuoširdžiai.

Kitos dienos rytą nutarėme, kad žmona su Tomu važiuos į Kauną ir lauks mus sugrįžtant, o aš ir brolienė ieškosime būdų Venclovienei išlaisvinti iš Lukiškių kalėjimo.

Iš paties ryto nuvykau į saugumą (ar kriminalinę policiją?). Čia man pasakė, kad mūsų ieškomoji Venclovienė yra Panerių moterų kalėjime, ir dėl jos išleidimo negali būti kalbos. Iš manęs pareikalavo pareiškimo – kas ji

yra, ką apie ją žinau ir tt. ir dėl pasimatymo su ja užeiti vėl apie 2 val.

Žmoną su Tomu išlydėjęs į Kauną, vėl grįžau į saugumą. Kosto skyriaus viršininkas, susipažinęs su mano pareiškimo turiniu, kelis kartus, ypatingai užakcentuodamas, pakartojo mano pavardę ir adresą, kreipdamasis į jauną vyruką, kuris vengė pažiūrėti man į akis.

– Dėl pasimatymo su Venclovienе – turiu pasakyti, kad leistume pasimatyti tiktai su viena sąlyga, – sako man kosto skyriaus viršininkas

– Kokia sąlyga? – klausiu.

– Sužinoti iš jos tai, kas mums yra reikalinga ir ko ji nepasako.

– O ką sužinoti?

– Pasakysime, kai sutiksite sužinoti.

Kalba jis su manim griežtu tonu, kaip su tardomuoju. Pagalvojęs akimirką, sakau, kad su tokia sąlyga negaliu sutikti.

– Dėlko?

– Aišku: galiu jums prižadėti ir vis tiek nesužinoti, ir man ji gali nepasakyti. Antra – ne mano pareiga ir reikalas apklausinėti suimtąjį.

– Na, tai neleisime pasimatyti, – baigia viršininkas. – O gal jūs žinote, kur yra jos

vyras Antanas Venclova?

– Nežinau.

– O dailininkas Vienožinskis man sakė, kad Venclova slapstosi Vilniuje.

– Jei taip, – atsakau, – apklausinėkite Vienožinskį, o ~~jo~~ Venclovos žmoną išleiskite, ji ir pati negali žinoti, kur jis dabar yra, kad ją jau dvi savaites kalinate.

– Mes žinome, ką reikia apklausinėti ir ko nereikia. Jūsų patarimų mums nereikia. Beje, ar Venclovienė nėra žydų kilmės?

– Ne, ji yra lietuvė.

– Bet jos tėvo vardas yra žydiškas – Melchioras.

– Melchioras yra buvęs vienas iš trijų karalių, Melchioras, Kasparas ir Baltazaras, kuriuos ir katalikų bažnyčia gerbia.

– O iš kur jūs žinote, kad jos tėvas ne žydas?

– Mano pareiškime pasakyta, kad ji yra mano tikro brolio duktė...

Tuo tarpu į kambarį užėjo nebejaunas kunigas su kaimo moterėle ir prašė viršininką jo (kunigo) atsakomybe išleisti kažin kokį saugumo organų sulaikytą jau jaunuolį, pas kurį kratos metu buvęs surastas ginklas.

– Tas ginklas ne jo, ne to jaunuolio, – aiškina kunigas. – Kratą darė ne jo kambary... ginklą jam pakišo kitas vyras, anksčiau jam grasino keršysiąs.

Po trumpo pasikalbėjimo viršininkas pasiadėjo jaunuolį išleisti. Kunigas nuoširdžiai pasibučiavo su viršininku ir išėjo kartu su ta kaimiete.

Aš ne kunigas, mano reikalas, matyt, viršininkui atrodo sudėtingesnis. Vis dar nepraranda vilties ir klausiu:

– Gal maloneisite leisti jai perduoti drabužius ir maistą?

– Gerai, leisime. Užeikite rytoj 9 valandą, gausite leidimą perduoti maistą.

Išėjęs, visa tai pasakoju brolienei. Ji labai nerimauja ir sielojasi. Vilties nedaug, kad išleistų. ~~Aš~~ Rudnickio kavinėje prie katedros svarstome visą reikalą. Aš nesakau brolienei, kad vilties išlaisvinti jos dukterį nedaug. Man labai nepatiko griežtas to viršininkėlio tonas. Ko gera, gali dar ir prie manęs prikibti, – su tokiais viršininkais, žinančiais, kad jų rankoje yra ir valdžia ir jėga, nedideli juokai. Tik tų savo būkštavimų brolienei nepasakoju.

Su broliene ėjome pas M. Biržišką, jo žentas dar svarbus asmuo Vilniaus valdžioje. Biržiškos neradome, bet Biržiškienė žadėjo pasikalbėti su savo žentu ir paprašyti išleisti Venclovienę.

Kavinėje gavome juodos kavos su gabalėliu cukraus ir po vieną riekelę juodos duonos.

Kitą dieną, liepos 23, vėl einu į saugumą. Tas pats kosto skyriaus viršininkas priėmė mane ir brolienę žymiai vėliau, negu buvo iš vakaro pasakyta mums pas jį ateiti. Jis prie mudviejų tarėsi bylos reikalu. Po valandėlės sako:

– Venclovienę išleisime.

Brolienė susijaudino ir pravirko.

– Ko ponia verki? Būtų blogiau, jei neišleistume. Reikėtų džiaugtis, o ne verkti.

Tuo tarpu į kambarį įėjo pats saugumo viršininkas, kaip paskui sužinojau – Jaloveckis. Kartu su kosto viršininku vartė bylą, kaskart tarp savęs tyliai kalbėjo. Supratau tik kai-kuriuos žodžius: „Negalima... nėra pagrindo... koks kaltinimas?.. vokiečiams dar neperduota..."

Pagaliau, Jaloveckis man sako:

– Užeikite 12 val. Tuo tarpu mes jūs bylą išspręsime. Gal ir išleisime, tik galutinai dar negaliu pažadėti.

Vėl einame į Rudnickio kavinę. Jaloveckio žodžiai vertė suabejoti kosto skyriaus viršininko žodžiais. Mudviem kilo eilė klausimų. O gal suras ar išgalvos kokius nors kaltinimo pagrindus? Gal perduos vokiečiams? Gal sulaikys ir mane su broliene? Pakeliu brolienė dar užsuko į katedrą.

37

Dvyliktą valandą grįžome į saugumą, ir čia tas pats kosto skyriaus viršininkas pareiškė, kad vis dėlto nutarta Venclovienę išleisti. Išeinant, jis man sako:

– Užeikite į kambarį Nr. 1, jus nori matyti Apygardos saugumo viršininkas.

Pasijutau truputį sunerimęs. Ko jis iš manęs nori? Gal vėl reikalaus iš Venclovienės ką nors išklausti? O gal ir mane sulaikys? Ar galima tais saugumiečiais pasitikėti?

Kambaryje Nr. 1 prie stalo sėdi tas pats viršininkas, kurį ryto metą mačiau kosto skyriuje. Jis pareikalavo, kad parašyčiau pareiškimą, jog imu Venclovienę savo globon ir už ją atsakau. Kabinete užtrukau apie pusvalandį ir rūpinausi, kad koridoriuje manęs laukianti brolienė nerimsta ir sielojasi.

Perskaitęs mano pareiškimą, jis man sako:

– Jūsų ir Venclovienės laimė, kad ji dar nėra perduota vokiečių saugumui. Jei būtų perduota, tai jos išlaisvinimo reikalas vargu ar išsispręstų jūsų naudai... Jūs manęs, tur būt, neprisimenate? Buvau kadaise „Naujo Pasaulio" redakcijoje, prašiau patarimų dėl vertimų iš anglų kalbos... Neužmiršau jūsų mandagumo, man tada parodyto. Iš dalies tatai prisidėjo

prie to, kad Venclovienės byla buvo teigiamai išspręsta...

Patelefonavo į Panėrių moterų kalėjimą, kad pasakytų Venclovienei, jog jos motina ir dėdė ateina su ja pasimatyti ir jos išsivežti.

Pirmą valandą, VII-24 d., ketvirtadienį Venclovienę išleido iš kalėjimo.

Per didelį lietų ėjome į Lukiškių kalėjimą jos paso gauti, ~~tik~~ bet jo negavome, tik peršlapome.

1941.VII.25

Kai pasvarstau tuos įvykius, — jie man atrodo pirmaeiliai mūsų atžvilgiu, bet kaip jie smulkūs ir nereikšmingi, palyginus juos su didžiausiais istoriniais pasaulio įvykiais, su baisiomis karo aukomis, su milijonais žmonių, žūstančių nuo bombų, nuo žiaurumų visuose karo baruose, su didvyriška apsigynimo kova Rytuose! Bet taip jau yra, ne nuo pavienių žmonių kentėjimų priklauso ~~didžiosios~~ baisiosios tragedijos — karo išdava, tačiau ir tie pavienių žmonių kentėjimai ir kova yra reikšmingi.

Sėkmingai baigėme su Venclovienės reikalu Vilniuje. Ruošiamės grįžti į Kauną.

Vilniuje šviet. ministerijoje mačiausi su Baciuška, Geniušu, su meno skyriaus viršininku Kelinočiu. Užėjau ir pas P. Vaičiūną, Mokslų Akademijos bibliotekos direktorių. Iš ten išėjęs, susitikau su Boruta ir Krėve-Mickevičium.

Šviet. ministerijoje suaugusiųjų švietimo vadyboje gavau pažymėjimą, kad, atvykęs į Vilnių tarnybos reikalais, turiu skubiai grįžti į Kauną. Su tuo leidimu reikia eiti į Vilniaus miesto komitetą, užpildyti išvykimo blanką, kurį po to turi patvirtinti Feldkomendantūra, o paskui — dar ir geležinkelio stoties komendantas. Formalumai be galo ir be krašto. Feldkomendatūroje laukiau 5 valandas ir galiausiai sužinojau, kad mano ir mano bendrakeleivių pareiškimus dėl grįžimo į Kauną svarstys tiktai po 4 ar 5 dienų ir tai dar nežinia, ar duos leidimą išvažiuoti iš Vilniaus. Atvažiuoti nebuvo didelio vargo, o išvažiuoti — visa eilė trukdymų.

Pas Jaugėlus grįžau išvargęs ir peršlapęs. Brolienė su Venclovienė savo reikalų neatliko, paso negavo, saugumas keliasi į kitas patalpas, niekas nenori ieškoti V-nės paso.

Nutarėme šiut-but rytoj bandyti gauti leidimą išvažiuoti iš Vilniaus į Kauną tiesiog geležinkelio stoties komendantūroje, o jei nepavyks — eisime pėsti, gal kelyje kas pavėžins. Nors kaip pasieksime Kauną — neaišku. 105 km. ne juokai!

1941. VII. 26.

Ryto metą visi trys nuėjome į stotį, kur ir kreipėmės į stoties komendanto vertėją Al. Chodakauską. Jis pažadėjo į vokiečių kalbą išversti mano Šv. ministerijoje gautą pažymėjimą, o leidimą išduoti arba jo neduoti priklausys nuo komendanto. Vertėjas prie į vokiečių kalbą išversto pažymėjimo prižadėjo, kad turiu grįžti į Kauną drauge su savo žmona Ilena ir dukterimi Terese...

Ilgokai išstovėjęs prie komendanto durų, pagaliau patekau su kitais interesantais į jo kabinetą. Peržvelgė pažymėjimą ir kitoje pusėje pasirašė. Po to karistkis, stumtelėjęs mane į šalį, mašinėle parašė ant pažymėjimo, virš komendanto parašo: „Eisenbahnbenützung am 26.7.1941. nach Kaunas genehmigt, Wilna, 26.7.1941. ~~Bah~~

Banhof Offizier 157.

Haptm. u. Dienststellenleiter."

Iš Vilniaus su tuo raštelių išvažiavome 9:30 val. ir Kaune buvome 13 val., vos tespėję iš Jaugėlų pasiimti lagaminėlius.

Traukinys iš 3-jų prekinių vagonų ir garvežio. Du vagonai skirti ~~[illegible]~~ lietuviams karistiams, nuo vakar dienos paleistiems iš kariuomenės, ir vienas vagonas - civiliams keleiviams. Įsikėlėme į vagoną, vieni ~~[illegible]~~ kitiems už kojų ir užpakalių padėdami.

Mums paskirtas vagonas purvinas, sienos lyg ir kalkėmis aptaškytos; prie sienų ir prie durų plyšiuose arklių karčių bei uodegų plaukai. Vagone susigrūdo apie 40 žmonių - stati, susėdę tarpdury, ant grindų, ant ryšulių ir lagaminų. Kalbų nedaug, visi lyg susikaupę, susirūpinę.

Kaune mano bute radome Tomą. Papusryčiavome, ir brolienė su savo dukterimi ir anūku išvyko į A. Fredą.

Vakare pasijutau negalavęs, su 40° temperatūra.

1941. VIII. 12.

Išgulėjau dvi savaites su temperatūra ir galvos skaudėjimu. Gydytojai Žakevičaitė ir Balčiūnas nustatė, kad sergu paratifu, parvežtu iš Vilniaus. Gydytojai užrašė man po 1 ltr. pieno kasdien, bet jo negalėjome gauti, tik porą kartų atnešė pieną iš A. Fredos.

Mane lankė brolienė su dukterim, kartą buvo atėjęs ir brolis.

Mūsų bute guli sunkiai sergąs žmonos brolis pianistas Petras Zikaras.

Mano moterys nori keltis iš Prūsų g. N 7 kur nors į miesto centrą, arčiau prie mano tarnybos, tik su butais yra daug vargo: žiemos

metu butai su centriniu apšildymu vargu ar gaus anglių. Butų valdyboje paraiško, kad reikia gauti naujo namų savininko sutikimą, norint jo namuose išsinuomoti butą, paskui kreiptis į to rajono butų valdytojo kontorą, o jis išrašys orderį butui užimti. Jei namuose gyvena vokiečiai, tai reikia dar gauti ir jų komendantūros sutikimą. Daug kas vargsta dėl butų. Vienur įsikrausto kokio „partizano" šeima be orderio, o čia tam pačiam butui orderis išduotas kitiems žmonėms, ir pabandyk iškraustyti apsiginklavusį „aktyvistą" partizaną! Aš asmeniškai esu patenkintas savo kukliu buteliu.

Pas mane užėjo Stanskis, jis dabar atostogauja. Dviračiu jis buvo nuvykęs į savo gimtinius Kražius motinos aplankyti. Provincijoje, jis sako, tvarkos visai nėra, vieni su kitais „suveda sąskaitas", keršija, įskundinėja vokiečiams, visas gyvenimas iširęs. Kražiuose vokiečių kurstomi „partizanai" išskerdę visus suaugusius žydus, vyrus ir moteris, palikę tiktai vaikus iki 13 ar 14 metų ir du prižiūrėtojus-žydus. Vaikai laikomi dvaro daržinėje. Kelmėje sušaudyta 200 žydų, vyrų, ~~ir~~ moterys ir vaikai dar palikti. Aš beveik komentarų prie žodžių „sušaudyta... nužudyta..!?

Mačiausi su art. Kurmytės vyru Mazurkevičium. Jis papasakojo, kad lietuviai-nacionalistai organizuoja savo „tarybą", kuri bendradarbiausianti su vokiečiais. Tarybai vadovausiąs smetoninis generolas Kubiliūnas.

Vaikščiojimas mane labai greitai paalsina,- tai ligos pasekmės. Mitybos reikalai labai blogi - mieste nėra nei uogų, nei daržovių. Daržovėms nustatytos žemos kainos, todėl jų niekas miestui ir nepristato. Kainas ketina pakelti, pradėjo nuo agurkų: vakar už 1 kg mokėjome 80 kap., o šiandien - 1 rb. 40 k.

Sutikau Brolienę. Ji pasakojo, kad Venclovienei telefonu skambinusi Petro Cvirkos pusseserė ir sakiusi, kad Petras Cvirka tikrai esąs Kauno kalėjime ir ketvirtadieniais jam esą galima įteikti maistą. Brolienė norėtų ~~tas~~ tuos gandus patikrinti. Aš neabejoju, jog tai tik tušti gandai: nei vokiečiai, nei liet.-nacionalistai netylėtų, jeigu Petras ar kiti pirmaeiliai tarybinio gyvenimo žmonės būtų atsidūrę jų rankose. Tokį ~~fa~~ faktą jie ištrūbytų ir išbūgnytų savo spaudoje.

Pas Konradą mačiausi su Obuoleniu. Jis turi pažinčių su nacionalistais, pasakojo, kad Vilniaus miesto saugumo viršininkas Vanagas esąs komandiruotas ~~esą~~ į sritis arčiau fronto. Paklaustas, ar jis nėra ką nors girdėjęs apie Petrą Cvirką, pasakė abejojąs, kad jis būtų atsiradęs

Kauno, nebent tik su rusais-belaisviais, jei iš viso jis yra Kauno stovykloje.

Bibliotekai buv. Finansų Komisariato rūmuose, Donelaičio ir Maironio kamp., užleistos dvi salės ir du gretimi kambariai. Dėl patalpų iš viso tenka laukti ligi paaiškės valdiškos kompetencijos klausimas. Buvusių laikinosios „vyriausybės", kuriai vadovavo national-socialistų aktyvistų grupė, visus sprendimus dabar tikrina vokiečiai. Dėl pamestų ir be priežiūros paliktų knygų medžioklės – sako, kad buv. Kudirkos biblioteka jau daug „prišimedžiojusi", ji net sudariusi brigadą, kurios nariai eina per buv. žydus butus ir ima ten randamas knygas. V.C.B-ka gauna privačias bibliotekas tiktai per Kultūros paminklų apsaugos įstaigą.

Faustas Kirša pasakojo, kad Rašytojų draugijos orgkomitetas kreipęsis į saugumą dėl T. Tilvyčio, kuris esąs suimtas ir laikomas Kauno kalėjime. Karo pradžioje jis buvęs išvykęs iš Kauno į savo ūkį prie Taurągnų. Ir ten atvažiavęs į Kauną, ir čia jis suimtas. Jo likimas dar nesąs paaiškėjęs. F. Kirša saugume aiškinęs, kad taip jis pats, taip ir Tilvytis buvę verčiami rašyti, tačiau šis argumentas nepaveikęs, nes saugume esama, girdi, žinių, kad T.T. prieš tarybų

santvarkai įsikuriant Lietuvoje jau esąs veikęs slaptuose komunistų rateliuose. Saugume rašytojams pareiškę, kad Tilvyčiui vis dėlto gręsią atiduoti darbo stovykloje. Kaip gaila tokio gabaus poeto!

Ieva Simonaitytė taip pat, anot F. Kiršos, esanti įskųsta. Galutinių žinių nei Tilvyčio, nei Simonaitytės klausimais dar nesą, visos svarbesniosios bylos esančios paties saugumo viršininko žinioje, o su juo Kiršai netekę pasimatyti. Jam ir jo kolegoms paskirtas pasimatymas su viršininku VIII-14 d., tada jis pasiteirausiąs ir apie Petrą Cvirką ir Antaną Venclovą. Kirša neabejoja, kad būsią galima gauti žinių, jei anie gandai (kad jiedu esą Kauno kalėjime) yra pagrįsti. Kas buvo sulaikytas arba nacionalistų „partizanų" sušaudytas provincijoje – to jau niekas nežino ir, tur būti, niekada nesužinos.

Lietuvių vadovaujami organai, Kiršos nuomone, ne ką tegali padėti mūsų žmonių gelbėjimo atžvilgiu. Jie tik gali tarpininkauti, gali aiškinti, kad būtų išvengta nepagrįstų kaltinimų. Vokiečių linija esanti viena ir aiški – krašte sunaikinti visus komunistus, todėl jie neatsižvelgsią į tai, ar jų sulaikytas ar jų organams perduotas komunistas yra rašytojas ar koks kitas įžymus veikėjas. Komunistus jie šaudysią be

jokių išimčių ir be jokio teismo. Vadinasi, sako Kirša, vargu ar pavyktų išgelbėti ir Petrą Cvirką, jeigu jis pateko į vokiečių rankas.

Bibliotekoje Vyt. Steponaitis surinko kelius italčius tokių knygų, kurios dėl įvairių priežasčių neišėjo iš spaudos. Tarp jų yra ir mano iš anglų kalbos išversta ir surinkta Anna Louise Strong knyga „One Fifth of Mankind" (Penktoji žmonijos dalis) iš Kinijos gyvenimo ir karų.

Grįždamas namo, Laisvės alėjoje sutikau Petrą Kežinaitį ir sužinojau, kad Telšiuose vokiečiai sušaudė gero mano bičiulio advokato Aleksandro Torman antrąją žmoną, kurią taip pat gerai pažinau. Tormanienės sušaudymo aplinkybių ir priežasčių, dėl kurių ją sušaudė P. Kež-tis nežinaąs.

1941. VIII. 14-16.

Bibliotekoje mane aplankė Venclovienė. Ji labai sielojasi negaudama jokių žinių apie savo vyrą. Raminau, kiek galėdamas. Tapi jis, taip ir Petras abu jauni, sumanūs, sveiki, greičiausiai dabar yra kur nors užfrontėje, - sakiau jai; juodu žino, kad yra reikalingi gyvenimui ir

savoms šeimoms, sugebės išsivaduoti ir suprasti, kai karas baigsis, o baigtis turės, dėl to nereikia abejoti. Pie karai, kada karai tęsdavosi po keliasdešimt metų, praėjo ir nebegrįš. Ir tegu ji nesikamuoja, - jos vyras supras. Vokiečiai per plačiai išsižiojo, jie to karo nelaimės, tatai yra aišku, nepaisant viso karo veiksmų žaibiškumo ir vokiečių pasiekimų.

Apie tuos dalykus kalbėjau taip įsitikinęs, kad mano brolio duktė ėmė šypsotis ir pasakė:

- Kaip tai gera, kad dėdė esi toks optimistas.

- Ne tiek optimistas, kiek besistengiąs realiai žiūrėti į įvykius ir platesniu mastu juos suprasti. Mus turėjo pamokyti ir pirmasis pasaulinis karas, po kurio tankais ir patrankomis sutrupėjo carinė Rusija, kaizerinė Vokietija ir Austro-Vengrija. Rusiją dabar valdo ne caras, bet visa liaudis, ir aš tikiu liaudies sąmoningos jėga.

Buvome nuėję į A. Fredą. Tik ką iš kaimo grįžo brolis. Kotina esti kur nors mokytojauti ar gal bandys gauti darbą bibliotekoje. Parsivedome Tomą pas save. Cvirkos sūnus Andrius jau 1 metų ir 4 mėn., dar nekalba, labai drovus vaikas. Auga be tėvo ir motinos.

Brolienė vėl pasakojo girdėjusi, kad Petras esąs Kaune. Jo pusseserei apie tai sakęs kažin koks

prokuroras, ji tą žinią dar patikrinusi per savo pažįstamą moterį, kuri dirbanti kalėjimo raštinėje. Sako, jis buvęs suimtas kažkur už Minsko ir atgabentas į Kauną (per Vilnių). Esąs ir sąrašas 300 asmenų, kurie būsią išgabenti į darbo stovyklas Vokietijoje, bet tame pirmame sąraše Petro pavardės nesą.

Biblioteka negali suderinti knygų pervežimo reikalo su Kultūros paminklų apsaugos įstaigos viršininku Meilungailiu. B-ka parūpina arklius ir krovikus knygoms pervežti, tai Meilungailio nesurandama, o kai jis pasirodo, tai nėra nei vežimų nei krovikų. Tokiu išsiblaškėliu žmonėmis negalima pasitikėti.

A. Juška patarė broliui pasipiršti dirbti Mokslų Akademijos bibliotekoje arba lotynų kalbos mokytoju Vilniuje.

Mačiausi su rašytoja Sofija Čiurlioniene, - ji labai susirūpinusi dėl Ievos Simonaitytės likimo; Simonaitytę VIII-15 d. areštavo vokiečių saugumas. Su Kazio Binkio šeima taip pat blogai: žmoną ir sūnų vokiečiai išvežė į Prienus, o dvi dukteris (16 ir 17 metų) suėmė.

F. Kiršą pasakojo lankęsis pas saugumo viršininką, kuris pasikalbėjimo metu teiravęsis, kur dabar esą Salomėja Nėris ir Petras Cvirka. Tai rodo, kad Petro nėra Kaune.

1941. VIII 17-19.

Pietavome Zoologijos sodo valgykloje: grybų sriuba, mišrainė iš bulvių ir kopūstų ir butelinkas sunkos. Be duonos. Už tokius pietus sumokėjau 7 rb. Po pietų dar labiau norisi valgyti. Vakare valgėme Pienocentre: šalti barščiai ir agurkai su labai skysta grietine. Iš viso riebalų stinga; kortelėmis cukraus galima gauti 50 gr. savaitei.

Klausiausi radijo iš Londono. Šiandien prasidėjo 9-ji karo savaitė. Vokiečiai dar nepaėmė Leningrado, Maskvos, Kijevo, Odesos. Anglai sako, kad vokiečiai parūpinę savo armijai 4 mil. šiltų dvibusių uniformų ir 400 tūkst. porų pačiūžių. Vadinasi ruošiasi kariauti ir žiemos metu. Ar nepasikartos 1812-1815 m. napaleoninio žygio į Rytus istorija?
(Venglėva. N 8)

B-kos įgaliotas Stankis daro žygius iš buv. Rašytojų namų į B-ką pergabenti Petro Cvirkos ir Kosto Korsako asmenines bibliotekas, - klausimas, ar pavyks, nes vokiečiai iš to pastato neišsikelia.

Į suanglėjusių mokyklos patalpas ir į buv. vokiečių gimnaziją perkelia vokiečių kareivių baldus - tuos pastatus ruošia kareivių ligoninėms. B-kos patalpų kol kas dar neliečia.

Iš F. Kiršos sužinojau, kad I. Simonaitytė tikrai yra vokiečių sulaikyta ir laikoma Kauno kalėjime. Rašytojai kreipėsi į vokiečių saugumą, bet

jiems pasakė, kad jokių žinių neduodama, ir jos likimą turėsiąs išspręsti pats generalkomisaras Kramerįs. Tuo tarpu pas Kiršą B-koje atėjo S. Čiurlionienė ir paprašė rašto generalkomisarui dėl Simonaitytės, kadangi ji serga ir kalėjimo režimo negali pernešti. Raštas turės būti išverstas į vokiečių kalbą.

Spaudoje paskelbė prie generalkomisaro von Rentelno sudaromos lietuvių generalinių tarėjų sąstatą. Pirmuoju gen. tarėju būsiąs gen. Petras Kubiliūnas; krašto ūkiui gen. tarėjas - prof. V. Jurgutis, finansams - Jonas Matulionis, žemės ūkiui - prof. Balys Vitkus, švietimui - Pranas Germantas, teisingumui - Mečislovas Mackevičius, susisiekimui - Kazys Germanas, darbo ir socialinio aprūpinimo - dr. Jonas Paukštys, administracinei kontrolei - majoras Stasys Puodžius. Kauno ir Vilniaus burmistrai paskirti komisariniais apygardų tarėjais ir miestų vok. komisarų patarėjais. V. Blavesčiūnas paskirtas Kubiliūno adjutantu.

Kubiliūno reikalų vedėjas dr. Sakalauskas praneša B-kai, kad prie magistrato būsianti sudaryta tarpžinybinė komisija įstaigoms butais aprūpinti ir į jos reikią kreiptis B-kos patalpų reikalais; geriausia esą kreiptis per dr. Jušką.

Buvau iškviestas į Savanorių pr. N 14 į žydų biblioteką, kur radau Švieт. ministerijos, Universiteto ir Kudirkos bibliotekų (ir Pedagoginio muziejaus) atstovus. Knygos suverstos, sujauktos, daugiausia žydų kalba, tačiau nieko (ypatingai) vertingo. Žadėjau pasitarti B-koje ir pranešti.

F. Kirša pasakojo, kad jį kviečia kelti į Vilnių užimti teatro direktoriaus arba literatūros ir bibliotekų priežiūros valdytojo vietą, pvz. kaip kad seniau buvo Liūdas Gira. J. Kelinotis skiriamas meno vadybos viršininku su rezidencija Vilniuje. Kalbindamas Kiršą, Kelinotis pasakojęs, kad Vilniuje esąs griežtas lenkų nacionalistų nusistatymas prieš lietuvius; jei Vilniuje kiltų suirutė, tai lenkai nacionalistai lietuviams surengtų „Baltramiejaus naktį."

Nezabitauskas pasiūlo B-kai susirūpinti žydų biblioteka Telšiuose; joje, anot jo žodžių, esą daug vertingų senų hebraiškų knygų, kurias reikėtų išsaugoti. Jis pats, dirbdamas Kultūros paminklų apsaugos įstaigoje, surašinėjęs žydų sinagogas, daręs jų nuotraukas, aprašymus, matavimus.

Iš Rašytojų namų išsikrausto K. Binkis ir apsigyveno A. Panemunėje, Pušų gt. N 8.

1941. VIII. 20 - 23.

Iš Okunio, kurio namelyje užimame antrą aukštą, sužinojau, kad smetoniniais laikais tame bute gyveno

mano buv. sekretorius Cape Towne Dudzinskis. Jis gyrėsi Afrikoje palikęs savo žmoną, kuri ten įsteigusi viešbutį! Tikri juokai.

Vilijampolėje gete uždarytas Balošeris kreipėsi į B-ką, kad iš geto paimtume jo ten išvežtas atrinktas knygas - viso keleta šimtų tomų. Jis jas išsivežė į Vilijampolę, bet pasirodo, kad ten nėra vietos joms laikyti ir tvarkyti. Ši kartą nepavyko jų paimti; jos Vilijampolėje sudėtos spintose kieme. Su B-kos tarnautoju Stanskiu į Vilijampolę važiavo ir vokiečių kareivis - be vokiško palydovo į getą neleidžiama nė žengti, nė įvažiuoti. Beturčius žydus veža darbams ir jiems vokiečiai moka po 8 rb. už dieną; turtinguosius taip pat varo dirbti, tik jiems nieko nemoka.

B-koje eina fondų tikrinimas ir tvarkymas.

Brolienė vis dėlto mano, kad Petras Ciriška galįs būti Kauno kalėjime: ji su Petro seserimi VIII-22 d. nuo 8 v. ryto iki 4 v.p.p. laukė eilės prie kalėjimo vartų ir, pagaliau, sužinojo, kad ~~jo~~ Kaune jo nesama.

Mieste pasklido žinios, kad vakar vokiečiai sušaudė keliolika lietuvių, kurie į Vilijampolę nešė žydams maisto. Rodos, netikėtum, tačiau ko geresnio laukti iš sužvėrėjusių nacių?

Krautuvės Kaune kaip išlaižytos - niekur nieko nėra, o jei kur nors ir yra dar prekių, tai be specialių

leidimo negalima nusipirkti. Provincijoje, ypač toliau nuo geležinkelių ir plentų, sako, maisto produktų yra perteklius, bet nėra susisiekimo, produktų pristatymas nesutvarkytas. Jau devynios savaitės karas, o paštas dar neveikia.

Balošerio bibliotekos neleido iš Vilijampolės išvežti be komendanto vizos ant vežėjo pažymėjimo, kurį reikia parašyti lietuviškai ir vokiškai. Vilijampolėn dabar iš viso neleidžiama, kadangi ten daro kratas žydų butuose ir beveik viską iš jų atima. Jie visi yra pasmerkti mirti. Jei nesušaudys, tai išmarins badu. Vilijampolėje, kaip ir kituose žydų rezervatuose, bus taip, kaip ir Liublino gubernijoje, kur, kaip sako, buvę žydų, bet dabar jų nelikę.

V. Steponaitis, vadovaująs bibliografijos skyriui, sako, kad tarp suvežtų į B-ką knygų esą labai daug vertingos literatūros teisės ir ekonomikos klausimais.

~~Radiofonui vadovauja Antanas Miškinis.~~

Rūkantiems taip pat nelengva, - norma, sako, būsianti 4 papirosai dienai, o vokiečiams - 80. Stinga ir degtukų. Vokiečiai papirosais dabar gali prisivilioti silpnadvasius. Degtukų stinga ir todėl, kad juos išveža į Vokietiją, kur už dėžutę reikia mokėti 30 pf., o mūsų krašte vokiečiai juos perka už 1/2 pf. dėžutę. Tai yra karo meto spekuliacijos reiškinys.

Lietuvoje dabar eina šie lietuvių nacionalistų redaguojami laikraščiai: „Į Laisvę", „Raud. Kryžiaus žinios", „Ūkininko patarėjas", „Žiburėlis", „Naujoji sodyba", „Naujoji Lietuva" (Vilniuje). Šiauliuose „Tėvynė", Telšiuose „Žemaičių žemė", Marijampolėje „Naujoji gadynė", Biržuose „Biržų žinios".

Mane nuolatos kalbina rašyti kad ir kultūrinėmis temomis, bet lig šiol vis dar pavykdavo išsikalbėti.

1941. VIII. 25-31.

Bibliotekai įsakyta atrinkti ir sudėti uždarame skyriuje: komunistinę literatūrą, žydų kalba ir žydų rašytojų kitomis kalbomis knygas, antivokišką literatūrą, kriminalinėmis temomis romanus, pornografinio turinio knygas.

Į B-ką atėjo vokiečių karininkas ir įsakė paskubinti knygų patikrinimą ir po to susisiekti su Germantu. Pavardės jis nepasakė; taisyklingai kalba lietuviškai, lenkiškai, rusiškai, žinoma, ir vokiškai.

* Į B-ką iš Pienocentro rūmų pervežta gausus knygų rinkinys, priklausęs Razauskui.

Prieš B-kos langus kapinėse kasa ilgą ir plačią duobę, sako laidosią karo aukas iš Pravieniškių.

Kauną pasiekė žinios, kad Vilniuje ar prie Vilniaus šiomis dienomis vokiečiai sušaudė adv. Andrių Bulotą su žmona, buv. komisarą Knygą; A. Mickinis pasakojo, kad sušaudytas ir Kazys Bizauskas.

Iš žydų Vilijampolėje vokiečiai atima drabužius, baldus, maisto atsargas. Jų laukia baisus likimas - sunaikinimas, iš Vilijampolės neišeis gyvi.

Dėl tarnybos B-koje kreipėsi Viktoras Jocaitis, buv. „Užsienio lietuvio" redaktorius. Mane jis palydėjo iki namų. Kalbėjome apie aktualijas. Vokiečiai gniaužia mūsų kraštą - neleidžia spausdinti knygų, negrąžina iš Kauno paimtų autobusų ir sunkvežimių, nacionalizuotus namus ir ūkius išdalino vokiečiams. Bedarbių kasdien gausėja, o tai reiškia, kad vokiečiai išveš juos darbams į Vakarus, o gal arčiau fronto į Rytus. Dirbtuvės nedirba, kitos net demontuojamos.

Kalbėjau „Drobės" siuvykloje dėl kostiumo. Griežtai uždrausta priiminėti užsakymus drabužiams, tik. draudimas neliečia vokiečių kariškių, jie siūdinasi po du, po tris kostiumus ir juos siunčia į Vokietiją saviesiems.

Lietuviams, sako, netrukus atsiras „Celinbiosiolinių" andinių, ir kitaip negalės būti, jei vokiečiai pasiliks mūsų krašte: Turėsime jiems „skaldyti malkas ir nešioti vandenį". Tačiau to nebus – turėdami karą dviem frontais, jie pralaimės.

Mačiausi Laisvės Alėjoje su Pranu Brėtkum, buv. amerikiečiu. Gyvenąs dabar Telšiuose, susenęs ir sumenkęs. Kadaise buvo pažangus žmogus, rodos ir dabar dar nepasikeitęs.

Iš mano algos B-koje jau nebeišsiverčiame, žmona ruošiasi prašytis į Biblioteką.

VIII-31 d. su geografu Bendoravičium grįžau iš A. Fredos. Jis pasakojo šiurpius dalykus apie naikinimą žydų Lietuvoje. Vilijampolėje prieš kelias dienas buvęs nušautas nacionalistų partizanas, už tai vokiečiai sušaudė du tūkstančius žydų. Kasdien žydus šaudo, daugiausiai prie IV-jo forto. Iš pradžių Vilijampolėje buvo apgyvendinta 40.000 žydų, o dabar jų beliko apie 12.000. Žydų inteligentų beveik nebeliko. Dr. Elkini buvę įsakyta padaryti žydų inteligentų sąrašą – jie būsią reikalingi įvairių specialybių darbams, aktams tikrinti ar panašiai. Sąrašus paruošus, juos visus vokiečiai kartu išvežė, ir jie jau nebegrįžo į Vilijampolę.. – Dusetuose buvo pasislėpę

80 rabinų, atbėgusių į Dusetus iš įvairių tos apygardos miestelių; prieš kelias dienas visi rabinai ir kiti tos vietovės žydai buvo vokiečių sušaudyti. Vakar, VIII-30, Utenoje sušaudė visus žydus – vyrus, moteris ir vaikus.

Tokio masinio žmonių ~~ir~~ žudymo istorijoje dar nėra buvę. Užsieniuose, matyt, apie tai nežinoma, nes neteko girdėti jokių komentarų nei iš Anglijos, nei iš Amerikos radijo.

Šiauliuose dabar eina byla vieno gydytojo žydo, kuris, studentu būdamas, priėmė liuteronų tikybą, bet pase įrašyta, kad jis esąs žydas tautybės; jis vedė vokietę baronaitę ir pirmojo pasaulinio karo metu ~~buvo~~ dirbo vokiečių kariuomenės gydytoju.

Miesto kapinėse, prieš B-kos langus, atkasinėjo ~~Petrašiūnų~~ Pravieniškių karo aukų lavonus: kažkokia moteris užsigeidė atpažinti savo vyro lavoną. Atkasė vieną kapą – ne tas, atkasė antrą – ne tas. Pagaliau iš trečio kapo virvėmis ištraukė jau apgedusį lavoną, tai ir buvęs jos vyras... Ir kam tatai reikalinga? Smalsumui patenkinti? Propagandos sumetimais? Tačiau kokia čia propaganda?

1941. IX. 3 – 5.

Žmonos brolis mirtinai serga. Jau kelios dienos be sąmonės ir be žado. Serga smegenų glioma. Nėra jokios vilties išgelbėti jo gyvybę. Toks jaunas

ir gabus pianistas.

Vokiečių kontroliuojamame „Ringuvos" fabrike pilnu tempu gaminamas muilas ir išvežamas į Vokietiją. Vietos rinkoje muilo visai nėra.

Balošerio bibliotekos knygos rūšiojamos ir pervežamos į buv. Fin. Ministerijos rūmus.

Kalbant apie mūsų maisto normas – mes gauname po 50 gr. cukraus ir 50 gr. riebalų savaitei, o vokiečiai mūsų krašte gauna tų produktų po 1 kg. savaitei, t.y. 20 kartų daugiau negu mes. Jiems pieno duodama net šunims, o mūsų vaikai mieste pieno negauna. Vokiečiai, gerai mušdami, giriasi, kad šių metų spalio mėnesį jie jau būsią paėmę Maskvą. Vokiečiai kareiviai įtikinami, kad dabar jų okupuotoji teritorija būsianti įjungta į Reichą kaip Vokietijos provincija. Vokiečiai skelbia, kad Lietuvoje jie žydų nežudą, tačiau darą lietuviai kareiviai ir policininkai. Tokius savo teigimus jie net iliustruoja nuotraukomis: ten, kur buvo lietuvių išgamų ekscesų prieš žydus, vokiečiai tas scenas filmavo, kaip kad buvo ir Lietūkio garaže Vytauto pr. prie B-kos rūmų. Filmuojami žydų ir rusų belaisvių būriai, kuriuos lydi kareiviai lietuviškose uniformose, tačiau nefilmuoja tų būrių, kuriuos lydi esesininkai ar kitų dalinių vokiečiai kareiviai. Ateityje, žinoma,

vokiečiai nuotraukomis įrodinės, kad žydus ir rusų belaisvius žudė ne vokiečiai, o lietuviai.

Bibliotekos tarnautojas Sadas pats matė, kaip vokiečių kareiviai elgėsi su Balošeriu jo paties bibliotekoje Žydų banko patalpose pasaže prie pašto. Pro bibliotekos duris įsiveržę į vidų trys vokiečiai kareiviai, pamatė Balošerį ir ~~pasitaukė~~ sušuko:

– Du bist Juden!

Išvedė jį į kiemą pasaže ir įsakė valyti grindinį. Balošeris griebė šluotą. Kareiviai iš jo rankų šluotą išplėšė ir įsakė rankomis šluoti; prie grindinio klūpočia prisilenkus. Tuo tarpu iš pastato lango vokietis ant Balošerio galvos išpylė pamazgų kibirą. Balošeris peršlapęs įbėgo į biblioteką, o vokiečiai nusikvatojo ir nuėjo link Laisvės alėjos, didžiuodamies atlikę didvyrišką darbą. Žinoma, tos scenos jie nefilmavo, ją tik užfiksavo pastabios Sado akys.

Mano uošvė prieš VI-22d. iš Grilicho yra pirkusi pianiną. Kadangi vokiečių įsakyta visus iš žydų pirktus daiktus užregistruoti magistrate, tai ji dabar ir nežino, ar tą instrumentą reikia registruoti ar ne.

Viena kaimynė užėjo į mūsų butą siūlydama kiaušinius.

– Pinigus, – sako ji, – nenoriu, turiu jų tiek,

kad nežinau nė kur juos dėti... Gal turite ~~muilo?~~ muilo?

Iš savo atsargų žmona pasiūlė kaimietei 2 gabaliukus muilo ir už tai gavo 30 kiaušinių...

Tokiu būdu dabar ir eina miesto mainų prekyba su kaimu.

Į B-ką nepažįstamas šoferis atvežė knygų, kurias sakėsi gavęs iš žydų už monterio darbą jų bute. Už darbą jam reikėję gauti 96 rb., o knygas jis gavo tokias: Brokhauzo enciklopedijos 86 tomai, Žydų enciklopedija – 15 tomų, Babylonijos Talmudas – 12 tomų, Dubnovo žydų tautos istorija – 10 t. (vokiečių kalba), Šilerio raštai – 16 t., liuksusinis leidinys „Giesmių giesmė" su anglišku tekstu, puikiausiai iliustruota Jeruzalėje, spausdinta „Hasefer" Verlag, Berlyne, 1923 m. Už tuos 143 tomus šoferis prašė 90 rublių...

Bibliotekoje tikrindamas „C" formato knygas, radau įdomių retenybių, kurios tokiu būdu pakliuvusios į biblioteką Kaune. Tai yra Philip Gibbs'o knyga „Now it can be told" su įrašu tituliniame puslapyje: Stephen W. Darius 7.10.20. H.M.S. Adriatic". Antra knygas taip pat retenybė: A. A. Sidorov „Polskaja avtonomija i slavianskaja idėja", su autografu: „Jego vysokoprevoschoditelstvu Petru Arkadjevičiu Stolypinu, v znak početenija ot avtora".

Balošerio bibliotekoje dirba iš Žemės banko ~~miesto savivaldybės~~ atsiųsti 5 jauni žydai, buvę muzikantai, vieni jų grojo V. operos orkestre, kiti – Radiofone. Jie dirba prie knygų pakavimo į dėžes ir prie raišiojimo. Už darbą jiems nemokama. Prašė, kad juos išlaikytume ir kitą dieną, – išeidami į tokį darbą, jie turi galimybės ištrūkti iš geto, nusipirkti ir šeimai parnešti maisto produktų.

Obuolėnas pasakojo gavęs leidimą žurnalui („Savaitei") leisti. Prie [illegible] kavinėje prisėdo iš Šiaulių atvykęs jaunas žurnalistas. Jis pasakojo, kad pro Šiaulius eina ir eina traukiniai (po 60 ir po 70 vagonų) su sužeistais, iš fronto vežamais į Vokietiją. Traukiniai su karo grobiu ir sužeistaisiais eina kas 40 minučių, t.y. 36 traukiniai per parą. Esama tokių ~~[illegible]~~ atsitikimų, kad po 2, po 3 dienas iš Vakarų į Rytus traukinių neleidžiama, kad nesusitrukdytų trafikas iš Rytų.

Tik šiandien pradėjo veikti paštas.

1941.IX.7-10.

Bibliotekos prašymu atsiųsti į Balošerio biblioteką

žydus darbui komendantūra atmetė. Taip pat ir Žemės banko pareiškimas tuo pačiu klausimu atmestas.

Buvau A. Fredoje. Mačiau ten lietuvį kareiviuką; jis pasakojo, kad vyt ir poryt (IX 8 ir 9) Kaune vokiečiai sušaudysią apie 2.000 žydų.

Iš Londono girdėjau radijo pranešimą, kad vokiečių povandeninis laivas torpadavęs amerikiečių kreiserį, kuris lydėjo prekinius laivus. Rooseveltas pareiškė, kad Amerika priimanti vokiečių „challenge", ir įsakė laivynui bei aviacijai surasti tą povandeninį laivą ir jį sunaikinti. Spaudoje apie tai nieko nebuvo paskelbta.

Taip pat nieko nebuvo minėta ir apie rusų aviacijos puolimą Berlyno IX-5 d. rytą – iš Londono radijo ~~pranešė~~ skelbia, kad vokiečių pranešimais to puolimo pasekmėje Berlyne buvę aukų – 40 užmuštų ir 76 sužeisti.

Kaune kalbama, kad Panevėžys pergyveno šiurpias dienas – ten sunaikinta 6 ar 8 tūkstančiai žydų. Viename dvare buvusi iškasta milžiniška duobė, žydams įsakė joje sugulti ir po to juos šaudė iš kulkosvaidžių. Eilę lavonų užbėrę negesintomis kalkėmis, guldė kitą žmonių eilę ir juos sušaudė ir tt. Paskutinę eilę sušaudžius ir užbėrus kalkėmis, iš apačios veržėsis kraujas..

Pas Stanslį iš Kražių atvažiavo jo giminaitis, pasakojo, kad prieš kelias dienas sušaudė visus žydų vaikus, kurie buvo palikti, kai šaudėjus tėvus. Patys kareiviai sako, kad esą baisiausia šaudyti vaikus: mažyčiai, matosi, klykia... Kražiuose buvusi žydo gydytojo šeima – jis, jo žmona ir sūnus, kurių buvęs krikštytas. Gydytoją užtarę vietos gyventojai ir klebonas ir vis dėlto vokiečiai sušaudė visus tris – pirma vaiką, o paskui tėvus.

Kaune nusižudė Robašauskų šeima. Robašausko žmona buvo žydė, ~~[illegible]~~ perėjusi į katalikų tikybą. Jiems vokiečiai pasiūlė: jis turįs likti Kaune, o žmona ir dukterys būsiančios išvestos į getą Vilijampolėje. Jei jis norėtų, galėtų ir pats su savo šeima išvykti į getą. Robašausko dukterys mokėsi, viena universitete, o antra šiais metais baigė gimnaziją. Pagaliau, visi keturi nusižudė.

Vilijampolėje nuolatos daromos kratos – nuo žydų pečių net nuvelkami drabužiai, atimama iš jų ir paskutiniai maisto likučiai.

A. Fredoje mano brolio tarnaitę, kai temstant ji grįžo iš miesto, užpuolė du vokiečiai kareiviai. Ginadamasi ji vis dėlto ištrūko ir leidosi bėgti, ir pro šalį važiavęs vokiečių sunkvežimis ją užklindė ir apdraskė ranką ir veidą. Sunkvežimy važiavę vokiečiai nubarė kareivius ir tik dėka to ji

nuo užpuolikų galėjo pabėgti. Brolienė tarnaitę tuo-
jau nugabeno į ligoninę, kur jai susiuvo žaizdas ir
aptvarstė ir 12 val. nakties grąžino į Al. Fredą. Iš-
gąsčio buvo daug. Seniau tokių užpuolimų kelyje
į Fredą nebūdavo, bent neteko apie juos girdėti:
nei lietuviai, nei kiti moterų neužpuldinėdavo ke-
lyje, to susilaukėme iš kulturtregerių vokiečių...

Kadangi su mityba labai riesta, tai savo
priešpiečiams į Biblioteką atsinešu juodos duo-
nos riekutę, o čia mums paruošiama arbatos
(su sacharinu, nes cukraus nėra).

Iš Krokuvos atvažiavęs Matulis iš tą pasa-
kojo apie gyvenimą Lenkijoje, kur yra mano
sesuo Ona Vitekienė (su savo šeima ir mano
krikšto dukterimi Karolina). Anot Matulio, len-
kai - tur būt, tik dabar, karo išvarginti - sublogę,
sudžiūvę, dirba, kiti nepatikimi, sukčiauja, ir
pas juos visokių esama. Maisto normos Lenkuose
daug menkesnės, negu vokiečių. Lenkai tikisi, kad
Rusijos bolševikai laimės karą ir padės at-
kurti Lenkiją, ir ji bus jau kitokia, negu buvo
prieš karą, buržujai ir kapitalistai jos ne-
valdysią.

B-ka kreipėsi į vokiečius, prašydama išskirti
žydus Baloderio bibliotekai pergabenti į naujas
patalpas. Kreipėmės į tūlą Wiedemanną, pikto

ir žiauraus veido kariškį. Rėkė ir barė savo sekretorę,
pirštu piktai barbendamas į stalą. Perskaitė B-kos pa-
reiškimą ir suriko: „Nein!" Skubiai pasišalinome iš
jo kabineto Taupom. kasų rūmuose.

Netikėtai susitikau su jaunu buv. kavinės savi-
ninku Perkauskiu, neseniai grįžusiu iš Varšuvos. Jo pa-
pasakojimas apie Lenkiją skiriasi nuo Matulio pasako-
jimų. Varšuvos gyvenimas išviršiniai eina lygiai,
tartum normaliai. Lenkus vokiečiai išveža į Vokietiją
dideliais kiekiais, tačiau nepastebimai: žmonės neti-
kėtai dingsta ištisomis šeimomis. Pvz. radijo apara-
tai iš lenkų yra atimti; jei vokiečiai suseka, kad
kur nors yra aparatas ir jo klausosi, tai visi pa-
stato gyventojai (ir turinti aparatą, ir neturinti)
tylomis nakties metu išvežami. Esą ir tokių
faktų: sustabdomi autobusai, keleiviai persodi-
nami į sunkvežimius ir išvežami ir niekas ne-
žino kur, ar į darbo stovyklas ar gal sušaudyti.
Tokiose sąlygose žmonės gyvena įbauginti, ne-
žino nei dienos, nei valandos, kada gali pa-
tekti į esesininkų ar į gestapininkų nagus.

Grįždamas namo, sutikau buv. B-kos tarnautoją
Kurapką. Jis buvo 4 savaites vokiečių kalėjime, - ne-
rado kaltinimui pagrindo ir paleido. Tardytojas
jam sakęs, kad Kaune esą tik 10 tardytojų, o
bylų jie turi per 2.000.

Londono radijas praneše, kad beankščiau vokiečių torpeduoto laivo „Greare", vakar vokiečiai torpedavo ir paskandino kitą – „Sessa" – kuris po Amerikos vėliava plaukė ties Islandija. Dvidešimt keturius įgulos narius išgelbėjo anglų laivas. Vokiečių spauda įrodinėja, kad laivas „Greare" pirmas ėmęs šaudyti į vokiečių povandeninį laivą; tai, girdi, esanti Roosevelto taktika, jis norįs išprovokuoti karą su Vokietija ir Amerikos visuomenę pastatyti prieš įvykusį faktą. „Sessa" laivas vežęs į Islandiją statybinę medžiagą ir neturėjęs jokių karinių krovinių. – Apie Rytų frontą kalbėdami, anglai sako, kad po 26 dienų atkaklių mūšių Smolensko–Homelio linijoje rusų priešpuolai buvo sėkmingi, rusai įveikė vokiečių armiją ir 7 jų divizijas, atėmė iš priešo miestą Jelnią ir 50 kitų vietovių. Toje vietoje yra tikra „mašina žmonių mėsai malti". Rusai paėmė 100 patrankų, 200 kulkosvaidžių. Vokiečiai priversti trauktis, pakelėse ir miškuose daugybę jų lavonų, kurių nespėjo palaidoti. Jie pasitraukė plačiu mastu ir atsidūrė defensyvoje. – Teherane persai priėmė anglų ir Tarybų Sąjungos sąlygas: vokiečiai bus išduoti anglams ir Tarybų Sąjungai, vokiečių pasiuntinybė ir konsulatai bus uždaryti, geležinkeliai

bus anglų ir Tarybų Sąjungos kontroliuojami. – Po karo Sirijai bus pripažinta nepriklausomybė. – Churchilis parlamente pareiškęs, kad rugpjūčio mėn. anglų nuostoliai jūrose buvę lygūs 1/3 tų nuostolių, kuriuos ~~vokiečių~~ anglų povandeniniai laivai padarė vokiečių ir italų laivynams per tą mėnesį. Pastebima, kad visose jūrose nuolatos plaukioja 2.000 anglų laivų, ir iš jų 400 yra visada pavojaus zonoje. Nuo 1941 m. pradžios anglų povand. laivai paskandinę 17 priešo karo laivų ir 105 tiekimo laivus. Vokiečių lėktuvai, 30 iki 40, nuolatos išmeta jūrose minas, joms gaudyti ir jūroms valyti anglai turį 1.000 valčių su 2.000 žmonių, kurie dirba dieną ir naktį. – Tolimųjų jūrų klausimais, anot Čerčilio, jis konferencijoje Atlante kalbėjęs su Rooseveltu apie Japonijos laikyseną. Australija, kaip skelbia jos naujasis premjeras, yra pasiryžusi šiais metais gynybos reikalams išleisti 225 mil. svarų sterlingų. – Vakar anglai bombardavo Kasselį, Muensterį ir Šerburgą, dalyvavo 100 bombonešių, ir visi sveiki grįžo į savo bazes. – Vakaruose karo frontas nusitęsė nuo Špicbergeno iki Tobruko, Rytuose – nuo Murmansko iki Juodųjų jūrų. Artim. Rytuose anglai turi 3/4 mil. gerai apginkluotos kariuomenės ir tiek lėktuvų, kiek Did. Britanija iš viso turėjo karo pradžioje.

Viso to klausantis, kyla mintis, kiek gera

savo kraštams ir visai žmonijai padarytų visos valstybės, jei karui leidžiamus milijardus panaudotų savo krašto gyventojų gerovei, kūrybos, o ne naikinimo, darbui.

10-tą dieną vis dėlto žydai buvo atėję dirbti Balsienio bibliotekoje.

Iš savo gimtinės, Utenos, grįžęs B-kos kurjeris Raslanas pasakojo, kad Utenos apskrityje visi žydai esą nužudyti. Prie Utenos vieną dieną jų sušaudė 4.800 – jie palaidoti vienoje duobėje 100 mt ilgumo, 3 mt platumo ir 6 mt gilumo. Šaudė į juos prievarta suguldytus duobėje.

1941. IX. 11–15.

Kultūros paminklų apsaugos įstaiga perdavė B-kai žydų etnografijos muziejaus knygas: senus hebraiškus spaudinius, atvaizdus, laikraščių komplektus etc.

Laikraštyje „Į Laisvę" vakaryksčiame num. paskelbta visa eilė patvarkymų maistui reguliuoti (pienas, javai, mėsa, riebalai ir tt.).

Meilngailis pasakojo skaitęs vokiečių spaudoje, kad Maskvoje psichiatrinėje ligoninėje miręs Justas Paleckis. J. Rimantui jis rodė tos žinios iškarpą iš vok. laikraščio.

Brolis gavo paskyrimą vyr. mokytojo vietai suaugusiųjų gimnazijoje, Miško g. N1. Kalbama,

kad vokiečiai Lietuvoje uždarysią universitetus, – jie sako, kad jų universitetai esą geresni, visi, kas nori siekti aukštojo mokslo, galėsią studijuoti Karaliaučiuje. Vidurinėse mokyklose ~~jau panaikinta~~ jau nebedėstoma anglų ir prancūzų kalbų.

Spaudoje vokiečiai paskelbė (ž. ūkio gaminių ir iš viso maisto produktų kainas. Kainos palyginti labai aukštos. Nuvertinę rublį, – 10 rb. už vieną markę, – vokiečiai jau baigė supirkinėti produktus už primestinai žemas kainas.

1941. IX. 20 –

Užsienio radiją klausyti uždrausta, tačiau aš klausau, pridengdamas jį, kad kaimynai negirdėtų. Kieme, Prūsų ir Daukų gt. kampas – valg. daiktų krautuvės savininkas Baltrušaitis, man rodos, stebi mano butą. Karo pradžioje, kaip pastebėjau, vaikėzams jis dalino ginklus ir, matyt, priklauso nacionalistų organizacijai. O atsilikti nuo gyvenimo, nežinoti, kas pasaulyje vyksta, pasikliauti Gebelso propaganda – reikėtų viską atsisakyti. Rūpi pasiklausyti žinių iš Maskvos, gal ką nors sužinosiu ir apie mūsiškius.

Vakar vakare iš Londono pranešta, kad pirmieji vokiečių daliniai įžengė į Kijevą, kaip apie tai pranešama iš Berlyno. Taip pat pranešama, kad, Londono žiniomis, patikrinus jau Europos žemyno

iš Berlyne sužeistus ir be žinios dingusius
sostinėse), iki VIII-30 d. Rytų fronte vokiečių užmuštų yra 400.000, tame skaičiuje 7.000 lakūnų, o lėktuvų, anot vokiškųjų šaltinių, jie neteko 780. Londono BBC komentuoja, kad tai netikros žinios, žymiai mažesnės už faktingąsias. Londone sako, kad jei žuvo 7.000 lakūnų, tai ir lėktuvų turėjo žūti ne 780, kaip skelbia vokiečiai, bet nemažiau kaip 2.000, nes nieko neįtikinsi, kad su kiekvienu lėktuvu žuvo apie 10 lakūnų, kai tuo tarpu kovos lėktuvų įgulos turi po 2 ar po 3 žmones.

Tuo tarpu Lietuvos spaudoje vokiečiai paskelbė, kad jų nuostoliai siekią tik 84.000...

Kaune pasklido kalbos, kad vokiečiai sušaudę daug rusų belaisvių iš vieno nuo fronto į Kauną atgabento ešalono: rusai, girdi, buvę apnuodyti pasiutligės bakterijomis ir ėmę vieni kitus kandžioti.

Vienintelis Kauno dienraštis „Į Laisvę" redaguojamas tokiu optimistiniu tonu, kad atrodo, lyg Lietuvoje puiku gyventi, viskas gera, žmonės laimingi, sotūs ir patenkinti. Apie tautos ateitį, apie sužlugdytas mokyklas ir kultūros įstaigas nenusimenama nė žodžiu.

1941. IX. 21–23.

Iš Viliampolės geto pabėgo daug žydų. Vokiečiai dėl to išvežė 1.200 žmonių sušaudymui.

Vakar dienos metu apie vidurdienį Laisvės alėja nuvažiavo bent 10 sunkvežimių; pirmame buvo apsiginklavę vokiečiai kareiviai; o kituose – žydai, sugrūsti sunkvežimiuose kaip silkės. Nuvežė juos Petrašiūnų linkui, į fortus, kur vyksta šaudymai. Sunkvežimiams važiuojant Laisvės alėja, žmonės jaudinosi. Šiandien, sako, veža sušaudyti žydus, o ryt, gal būti, to paties susilauks lietuviai, lenkai, rusai...

Iš Londono pranešama, kad „vokiečiai ima Kijevą". Anot vokiečių pranešimų, jiems tenka su ginklu imti kiekvieną gatvę, kiekvieną pastatą. Neramumų kyla Prancūzijoje, Belgijoje, Norvegijoje, Olandijoje, Jugoslavijoje. Paryžiuje sušaudyta 12 prancūzų, – antradienį buvęs pasikėsinimas prieš vokietį kareivį. Briuselyje vokiečiai suėmė kaip įkaitus 100 belgų už pasikėsinimą prieš vokietį. Norvegijos sostinė Oslo apšaudyta stovyje. Antverpene sušaudyti 5 olandai, kurie išgelbėjo kelius anglų lakūnus, nusileidusius Olandijos teritorijoje.

Vakar vakare iš slaptos lenkų stoties „Imienia Tadeusza Kościuszki" pranešimas: pataria lenkams ūkininkams ir fabrikų dar-

biurikams vykdyti sabotažo veiksmus – „jūs žinote, kaip reikia elgtis dirbtuvėse, kad jūsų mašinos iš darbo grankiai dažniau gestų ir sustotų dirbę... žinote, kaip dirbti patronus iš švininius, kurie nesprogsta... Neleiskite vežti iš Lenkijos miestų javus, nes patys liksite be duonos" ir tt.

Lentynnoze tvarkydamas knygas, radau keletą įdomių iš retų egzempliorių:

(1) „Ze stosunków polsko-litewskich" I straipsnių rinkinys, kuriame (45-me p.) yra mano (iš „Liet. laikraščio" 1905 m. N 42 persispausdintas) straipsniukas „Do braci Litwinów", pasirašytas „K. Vaižas". Tai buvo pirmas kartas pavartota slapyvardė, prišijusi lyg tikroji pavardė.

(2) А. А. Сидоров. „Польский вопрос и славянская идея", Киев, 1908 (su autografu P. A. Stolypinui).

(3) Piotr Warta. „O chwili obecnej". Rozmowa polityczna. Przedruk z „Kraju". Petersburg, 1898 (su autografu: „J. O. Księciu Michałowi Ogińskiemu, w dowód głębokiego szacunku. Autor.")

(4) „Świat roślinny". Kraków, 1867. Jį vėliau puslapyje yra toks įrašas:

Napis

na pomniku Warszewickiego w ogrodzie botanicznym w Krakowie:

O święta Litwo, matko Warszewicza,
Jakże ci pięknie w cieniu tych wawrzynów,
Jakiegoż blasku ojczyźnie użycza,
Poczciwa chwała twych wybranych synów.
Uczeń Jundziłła, obiegłszy dwa światy,
Aby z zdobyczą wrócić do tych progów,
I jak syn wierny czarownemi kwiaty
Osypać ołtarz tych domowych bogów.
Kwiat to nie wiele - ale kto dał więcej?
I czy dla ciebie to, Matko, nie jedno?
Byle cię tylko kochać najgoręcej,
To ty nie wzgardzisz i ofiarą biedną.
To nasza wiara, że nic nie przepada,
Co jak ofiara na ołtarz się składa.
I niech kwiatami pamięć syna płynie,
Co już port stały znalazł w tej dziedzinie.

Į B-ką nepažįstamas vyras atnešė į pergamentą įrištus 9 tomus „Encyclopedie Française". Norį po 100 rb. už tomą. Atrodo, kad jis ką veikiais yra kur nors pačiupęs.

Turgaje B-kos tarnautoja matė, kaip vokiečių vietoje nušovė žydą, kuris bandė iš ūkininko vežimo nusipirkti maisto produktų. Policininkai,

vokiečiai įsakius, lavoną išmetė už tvoros ir ten tuojau jį palaidojo.

Iš Londono pranešama, kad Smolensko–Poltavos sektoriuje eina atkaklūs mūšiai. Rusai, pasistūmėję į priekį iki 45 km., sunaikino apie 10 vokiečių divizijų.

Iš Norvegijos žinios tokios: vokiečiai įsakė jiems atiduoti šiltas antklodes, kailinius etc. Kas neatiduos jų vokiečiams, bus nubaustas lig 100.000 kronų ir kalėjimu 3-ms metams.

Pirkau 2 dėžutes sacharino po 6 rb.

Vakare pas Konradą mačiau A. Miškinį, Kauno radiofono redaktorių. Reikalauja paskaitų kultūrinėmis ir bendromis švietimo temomis. Atėjo A. Juška, kalbėjau su juo apie patalpas Bibliotekai ir apie sąmatą 1941/2 metams. Jis pasakoja, kad Vilniuje žydų klausimas esąs „sutvarkytas"; jie apgyvendinti dviejose miesto dalyse; sako, kad iš buvusių Vilniuje 70.000 žydų beliko 50 tūkstančių – kiti jau hitlerininkų išžudyti.

Pas mane buvo užėjęs brolis. Susirūpinęs ir susinervinęs. Buvo taip pat ir St. Pilka, kalbėjome apie Šekspyro komedijos „Atkaklios ramdymas" vertimą.

1941. IX. 25. Ketvirtadienis.

Brolio duktė L. pasakojo, kad, išėjusi iš kalėjimo, ėjo į savo buv. butą, norėdama atgauti savo daiktus ir baldus. Butą užėmęs vokietis jos neįsileido į vidų ir per sargą įspėjo nesirodyti, nes jis ją nušausiąs – karo metas, ir už tai jis neatsakysiąs.

Sutikau Pulgį-Andriušį. Iš jo sužinojau, kad vokiečiai sušaudė jauną gabų poetą Vytautą Montvilą – tai atsitiko liepos pradžioje ir tik dabar sužinota Kaune. P.-Andr. pasakojo, kad poetas Teofilis Tilvytis (mano draugo Jurgio Tilvyčio-Žalvarnio brolėnas) esąs vokiečių nuteistas trims mėnesiams privalomojo darbo Pravieniškių stovykloje. Vokiečių paskelbta, kad visų komunistų ir pasišalinusiųjų iš Lietuvos turtas (baldai, bibliotekos, drabužiai etc.) bus konfiskuoti Vokietijos reicho naudai. Todėl, sako P.-A., nei Korsako, nei Cvirkos, nei Venclovos bibliotekų, turbūt, nebebus galima išgelbėti. K. Korsako bute buvo ir mano „Encyclopedia of Modern Knowledge" III tomas ir, žinoma, bus dingęs...

Mačiausi su dail. Petru Tarabilda. Jis iš manęs kadaise pasiskolino labai retas dailininko-grafiko Wragg'o dvi

knygas: „Jesus Wept" iš „Psalms of Modern Life" ir nenori grąžinti. Pagąsdinau, kad kreipsiuos į dailininkų Draugijos valdybą. Pasiskolino dviem savaitėm prieš pusantrų metų! Prisimena Anatolis Fransas, - bičiuliui, norėjusiam iš jo pasiskolinti knygą, A. Fransas pasakė: „Matai šią mano biblioteką? Pusę tų knygų aš esu pasiskolinęs iš savo draugų, todėl ir pats savo bičiuliams knygų neskolinu..."

Brolis pasakojo, kad anglai nemoka kariauti. Jie, girdi, turėtų pasimokyti taip, kad galėtų bent per 2 ar 3 savaites siųsti į priešo teritoriją po 100.000 bombonešių ir visiškai sunaikinti visą Vokietiją. Tik tuo būdu esą būtų galima sutriuškinti Europos slibiną. Nemaniau, kad mano brolelis toks smarkus.

Vakare pas mus atėjo Kleinienė, kuri Kazlų Rūdoje gyveno Ž-nės vasarnamy. Ji pati gimusi Čekoslovakijoje, iš sudetų-vokiečių, jos vyras - inžinierius, žydas, labai malonus ir protingas žmogus. Vokiečiai jį išvarė į getą Vilijampolėje. Jis dirba su kitais geto žydais čia Kęstučio gatvėje, čia - už miesto

dabar taisomajame aerodrome, prie kurio dirba apie 3.000 žydų, trimis pakaitomis, po 8 valandas kiekviena. Už darbą žydams pažadėjo mokėti po 1/2 markės už dieną, bet lig šiol dar nieko nemokėjo. Darbo metu valgyti jiems neduoda, - patys turi maitintis savais ištekliais. - Vilijampolėjo žydų padėtis yra tiesiog desperatiška: Gyvena jie po 6 žmones kambarėliuose 3 x 3 mt, lovas sustumia krūvon, guli skersai. Daugybė žydų jau sušaudyta. Provincijoje Lietuvoje niekur, sako, žydų jau neliko...

Kleinienei, kaip vokietei, pavyko gauti darbą prie vokiečių kantino prižiūrėtoja. Ji prašė tos vietos, norėjo būti arčiau vyro ir bijojo, kad ją galėjo išvežti į Čekoslovakiją. Ji buvo nuėjusi pas Jordaną, komisariate. Jis plūdo ją, vadino „žydiška kurva", kad ji ištekėjusi už žydo ir tt. Jis įsakė atnešti vyro daiktus, tačiau ji atsisakiusi tai padaryti. Ji Jordanui pareiškė, kad jos trys broliai esą kare, rytų fronte, o jos sesuo dirbanti Raud. Kryžiuje, todėl ir ji pati turinti teisės reikalauti sau kitokio atsinešimo iš vokiečių pusės. Jordanas jis po tų žodžių išvarė laukan.

1941. IX. 26 - 30 d.

Ties Raud. Kryžiaus ligonine vokiečiai varė rusų belaisvius. Pro šalį ėjusi moteris numetė jiems maišelį su obuoliais. Vokietis kareivis šoviko ant jos, tačiau nešovė ir tos moters nesulaikė. Mat, uždrausta prie belaisvių artintis, su jais kalbėti, ar ką nors jiems paduoti.

Laivelu plaukiau į Kačerginę maisto parsivešti, grįžau tuščiomis, niekur ir nieko negavau.

Šiomis dienomis Bibl-je išmokėjo man algą — 384 rb.

Kitą dieną Z-nė vyko į Kačerginę taip pat maisto ieškoti: parsivežė litrą pieno, sviesto kg, užmokėjo 100 rb.

Iš viso Kaune yra daug susirūpinimo dėl maisto. Kauno gydytojų nuomone, dabartinės mūsų maitinimosi normos yra žmonių lėto išmarinimo normos. Kol dar vienur kitur yra iš seniau užsilikusių maisto atsargų, kol dar galimas mainos ir spekuliacija su miestu, ne visi dar jaučia badą. Bet toliau bus blogiau, kaimas jau gerokai suvaržytas, produktai surašomi ir rekvizuojami, po

spalio 15 d. kaimiečiai nebegalės pristatinėti produktų laisvai prekybai.

1941. X. 1 d.

Mačiausi su broliene. Ji labai susijaudinusi: Kęstučio gt. ji matė būrelį rusų belaisvių, kuriuos varė vokiečiai kareiviai. Vienas belaisvis pargriuvo ant grindinio, nusilpęs ar gal susirgęs. Vokiečiai kareiviai su špicrutenais jį mušė. Vargšas rankomis ir alkūnėmis uždengė ausis ir veidą, saugodamasis nuo smūgių. Tokią mums neša Vakarų kultūrą ir humanistumą!

Lietuviai nacionalistai Generalkomisarui Lietuvoje patiekė „memorandumą". Kitą „memorandumą" lietuvių „aktyvistų" frontas pasiuntė Hitleriui ir von Brauchiščui. „Aktyvistų" memorandumą pasirašė šie asmenys, prisidėję prie ~~žy~~ žydynių pirmomis karo dienomis: L. Prapuolenis, gen. Pundzevičius, gen. Nagius-Nagevičius, Dr. K. Vencius, Dr. J. Ambrazevičius, adv. Z. Toliušis, M. Naujokaitis, gen. Z. Kraunaitis, St. Vainoras, J. Rudokas, J. Zostautas, plk. J. Bobelis, P. Vilutis, kpt. A. Tindziulis, M. Pečeliūnas, plk. M. Mačiokas, inž. A. Damušis, plk. N. Tautartas, plk. Z. Talavičius, maj. A. Andriūnas, gen. M. Mieželis, Dr. P. Padolskis, J. Deksnys, plk. J. Jankauskas,

P. Malinauskas, P. Žukauskas, J. Katinauskas, J. Bagdanavičius, P. Baronas.

Iš tų „aktyvistų" Prapuolenį vokiečiai jau išvežė į Vokietiją.

Iš vieno iš antro „memorandumo" nuorašai esą jau išvežti į Vokietiją ir į Šveicariją, į Tarpt. Raudonąjį Kryžių.

Abiejuose dokumentuose nurodomas tai, kad lietuviai „aktyvistai", vokiečiams pradėjus karą prieš Tarybų Sąjungą, padėję vokiečiams, pastatydami po ginklu 100.000 vyrų „partizanų", iš kurių apie 4.000 žuvę kovoje. Jų pagalba buvusi svarbi vokiečiams, jie galėję be didelių savo nuostolių užimti visą Lietuvą!.. Toliau dokumentuose nurodoma visa eilė reiškinių, kurie nesuprantami „aktyvistams" ir kurie ne suartina lietuvius su vokiečiais, bet atvirkščiai, atitolina vieną nuo kito. Tarp „aktyvistų" kyla nerimas. Tarp kitko nurodoma į šiuos faktus:

1. Denacionalizuotus ūkius ir namus vokiečiai vėl nacionalizavo, palikdami Lietuvoje bolševikų įvestą tvarką.

2. Paliktos veikti profesinės sąjungos.

3. Nustatytas markės kursas – 1 mk

lygi 10 rb. Tuo būdu vokiečiai viską superka Lietuvoje už pamestinas kainas ir moka neturinčiais Vokietijoje vertės kredito popieriais – banknotais.

4. Vokiečiai civiliniai pareigūnai žiauriai elgiasi su lietuviais ir net su „aktyvistais".

5. Lietuviai masiniai atleidžiami iš tarnybos ir registruojami kaip bedarbiai, kad paskui būtų išvežti darbams Vokietijoje.

6. Sužlugdoma vietos pramonė.

7. Maisto normos vokiečiams žymiai didesnės, negu lietuviams.

8. Lietuviai masiniai vežami iš savo teritorijos įvairiems darbams į kitas vokiečių okupuotas sritis.

9. Lietuva traktuojama, kaip okupuota priešo teritorija. („Aktyvistai" vis nori įtikinti, kad Lietuva esanti vokiečių talkininkė!).

10. Uždaromas universitetas.

11. Radiofone uždraustas Lietuvos himnas.

12. Radiofone šalinama lietuvių kalba.

13. Neleidžiama švęsti tautinių švenčių, etc. etc.

Panašius punktus memorandumo

yra 16.

Čia galima pastebėti tokią iliustraciją, parodančią vokiškosios spekuliacijos užsimojimą, nuvertinus rublį ir įvedus markę, esančią apyvartoje tiktai okupuotuose kraštuose ir neturinčią jokios vertės reiche. Pav. už 1 mk (arba už 10 rb.) Lietuvoje galima buvo gauti 200 dėžučių degtukų, tuo tarpu Vokietijoje degtukų dėžutės kaina 60 pfenigių, o už 200 dėžučių reiktų mokėti 120 markių!... Antras pavyzdys: vokietis Kauno valgykloje už 10 rublių gali pavalgyti su visa savo šeima ir tai jam kaštuoja 1 markę ir tai tokią, už kurią Vokietijoje negauni net ir degtukų dėžutės.

„Memorandumo" autoriai nieko nepasako apie tai, kad vokiečių įvestoje Naujosios Europos tvarkoje Kauno geresnės krantinės turi iškabas: „Nur für Deutschen" (tiktai vokiečiams), kad maisto kortelės numato vienam asmeniui (lietuviui) 1 kg. cukraus per 5 mėnesius (ir to negauni), 1 kg. riebalų per 5 mėnesius ir t. t. Vokiečių vaikams numatytos pieno ir mėsos

normos, tuo tarpu lietuvių vaikams pieno visai neduodama... Apie tuos dalykus memorandumo autoriai nieko nepasako, o vis dėlto reikėtų pasakyti: visiems aišku, kad vokiečiai Lietuvoje praveda lietuvių išnaikinimo politiką.

V.C. Biblioteka dar uždaryta. Reikia gauti bar. Roppo leidimą jai atidaryti.

Pasklido Kaune gandai, kad vokiečiai žydų nebešaudysią. Sako, rusai, keršydami vokiečiams, imsią šaudyti vokiečius, gyvenančius Tarybų Sąjungos teritorijoje. Niekas netiki tais gandais.

Tuo tarpu yra ir kitokių gandų. Štai amerikiečio Daugirdo šeimoje lankėsi vokiečiai karininkai ir vienas su kaukuolės ženkleliu. Jis sakė, kad popieriuje žydų šaudymas esąs sustabdytas, tačiau vis tiek Lietuvoje jūs visai neliksią per 2 ar per 3 mėnesius. Tie vokietukai pasakoja, kad lietuviškieji „aktyvistai" esą per sentimentalūs, jų rankos drebančios, kai jiems įsakoma šaudyti žmones...

Iš Klaros Grilichės ž-nė gavo raštelį iš Vilijampolės. Jie dar gyvi, prašo ateiti

i Panėrių gatvę, kur esą per tvorą galima pasimatyti, ji viską papasakosianti. Jai reikią maisto ir bent 100 rb. pinigų... Per Panėrių gatvę priveža jiems maisto, bet kainos spekuliacinės, pav. už kg. sviesto reikalaujama 100 rublių...

1941. X. 2.

Recenzuodamas nesuinventorintų knygų atrinktus vienetus, peržiūrėjau R. H. Bensono „Pasaulio valdovas", V. Kamantausko vertimas. Man rūpėjo vertimas. Labai daug naujų žodžių, lig šiol dar nevartotų plačiai. Tai apsunkina skaitymą. Vietomis originalas skaitomas kur kas lengviau, negu šio kalbininko padarytas vertimas. Jo žodlingumo pavyzdžiai: gramokštelėjimas (24 psl.), dzingtelėti (34), saulė buvo arti laidos (40), konvertitas (42), lempučių žara (41), ekstatiška muzika (41), padarė antrą grimzdį (4), percepcija švysčioja šviesos greičiu (41), sengadyniškai turstelėti (46), veislas neatsakytus laiškus (75), ir tt. ir tt.

Žiūrinėjau J. Petruičio knygą „Didysis karas". Psl. 292 autorius mini Liudendorfo pasakius, kad Lietuva turinti būti dėkinga

~~už kaad~~ iš ji esanti skolinga vokiečiams už jų nutiestus Lietuvoje kelius, kurie pakėlė krašto kultūrą... Iš tikrųjų! Tačiau Liudendorfas neparašo, kad kelius tiesė Lietuvos darbininkai, už savo darbą ir prakaitą negaudami atlyginimo. Lietuva tiems keliams davė ir savas medžiagas. O keliai buvo reikalingi ir vokiečiams karo metais. Koks tas vokiškųjų generolų gobšumas! 1914-1918 metų generolai visai nesiskiria nuo 1941 metų generolų ir fiurerių.

Jau trečia diena kaip bandau nusipirkti pieno ir niekur jo nerandu. Nebeturiu nei arbatos, nei muilo. Bibliotekoje arbatos pakaitalu vartojame grūdų „kavos" antpilą.

Bibliotekai gresia pavojus: vokiečiai gali įsakyti sunaikinti visą rusų kalba literatūrą, ypač privalomųjų egz., kurį 1940 ir 1941 m. gaudavome iš Maskvos. Aš ketinu slėpti brangesniuosius leidinius.

Vakare užėjau pas P. Kežinaitį. Dabar jis dirba Pramprekyboje, daržovių skyriuje Lukšio gv. Gyvena Miško g t. tame bute, kurį jam užleido į Prancūziją išvykęs prancūzų kalbos lektorius Prou-

Apie daržovių „biznį" P. Kėž. papasakojo įdomių dalykų, parodančių, kaip gudriai vokiečiai ruošiasi marinti badu Lietuvos miestų gyventojus. Štai, jie paskelbė, kad miestuose nustatyta vienoda ir tvirta kaina už bulves 17,5 rb. už centnerį, o tuo tarpu jie patys siunčia į kaimus savas supirkinėtojų brigadas su sunkvežimiais ir moka valstiečiams po 25 rb. (pustrečios markės) už 1 centnerį. Aišku, valstiečiui nėra jokio išskaičiavimo trankytis, gabenti bulves į miestą ir ten parduoti su nuostoliu. Taip pat vokiečiai daro su kopūstais, su raugintais agurkais: patys kaime sumoka brangiau, negu tos kainos, kurias jie nustato miestui.

Ver. Mot. grįžo į B-ką iš ligoninės – sirgo šiltine. Važiuos ji į Jonavą, kur jos sesuo turi malūną. Jos brolis gyvena Jonavoje, turi kirpyklą ir per mėnesį uždirba per 1.500 rb., kur kas daugiau, negu bibliotekininkas arba mokytojas.

1941. X 7.

Bibliotekoje pasitaiko pasiskaityti ir

tokių dalykų, kurių kitur nepamatytum. Štai rankraštyne tarp įvairių dokumentų teko nuorašą rasti kun. Myk. Krupavičiaus memorandumo, kurį jis 1940. X. 7 (lygiai prieš metus) įteikė LTSR Aukščiausiosios Tarybos, Liaudies Komisarų Tarybos ir Komunistų Partijos CK nariams. Memorandumas prasideda šiais žodžiais:

„Mykolo Krupavičiaus,
S. Kalvarijos R K Parapijos Klebono
Memorandumas
Katalikų su Komunistais bendradarbiavimo
reikalu."

Memorandumo autorius įrodinėja Kristų buvus reformatorium religijos srityje. Jis minioms atnešęs dorovišką išvadavimą ir padėjęs pamatus naujai valstybei. Tokia argumentacija remiama Karlo Kautskio veikalu „Očerki i Etjudy" (pp. 88, 115, 158), popiežiaus Pijaus XI-jo enciklika „Quadragesimo anno", jo laišku meksikiečiams ir tt. Krupavičiaus išvada yra tokia:

a) bažnyčia yra priešinga kapitalizmui ir jo padariniams,

b) bažnyčia kovoja prieš kapitalizmą,

c) ji stoja proletariato pusėje,

d) bažnyčia imasi priemonių proletariato būklei pagerinti ir pašalinti neteisybės, skurdo bei vargo šaltiniams..."

Ir todėl, sako autorius:

„Mes, katalikai, norime aktingai dalyvauti Lietuvos tvarkymo ir gerinimo darbe."

Toliau M. Krupavičius pareiškia katalikų dezideratus-pageidavimus, būtent:

„1. R.K. bažnyčia Tarybų Lietuvoje yra įstatymo numatyta ir apsaugota organizacija;

2. Laisvė pastoraciniam darbui kanonų ribose, reiškia ir religinei propagandai;

3. Laisvė religinėms organizacijoms ir jų susirinkimams;

4. Leidžiama bent viena kunigų seminarija ir teologijos fakultetas;

5. Duodamos sąlygos tikybai mokyti pradžios ir aukštesnėse mokyklose. Mokinių lankymas fakultatyvinis.

6. Nenusavinamos bažnyčios, klebonijos, jos ūkio trobesiai, parapijos tarnų trobesiai ir parapijos namai, seminarijos

bei kurijos trobesiai, nuo tų trobesių nuimami sekvestrai;

7. Paliekamos parapinės žemės, kurias naudoja kunigai ir bažnyčios tarnai, be to kapai ir kapų žemės;

8. Kunigams leidžiama sukurti profesinę sąjungą, turėti savo privatinę susišelpimo draugiją ir pensijos fondą;

9. Leidžiama leisti bent vieną žurnalą kunigams ir pasauliečiams inteligentams ir vieną savaitinį laikraštį liaudžiai, leisti katalikiškas knygas ir vadovėlius. Tam reikalui katalikams grąžinama viena leidykla.

10. Katalikus laikyti pilnateisiais piliečiais, jie gali užimti valstybines vietas, atleistiesiems iš tokių vietų jos grąžinamos. Už religinius įsitikinimus ir religines praktikas niekas nebaudžiamas ir teisės neapriežiamos;

11. Areštuotieji katalikų darbuotojai iš kalėjimų paleidžiami;

12. Vyskupai ir kurijos nekliudomai eina savo kanonais numatytas pareigas. Vyskupai laisvai susisiekia su popiežium.

13. Laisvė parapijoms valdyti pagal kanonų teises..."

Memorandumo autorius pabaigoje pareiškia:

„Aš tikiu, kad mes susitarti galime, kad neperžengiamų kliūčių bendradarbiavimui nėra. Tos kliūtys yra sudarytos agitatorių bei neatsakingų publicistų. Jas sudarė ir tarpusavio nepažinimas ir nepripažinimas vieni kitiems geros valios ir gryny intencijos. Turime bendrą darbų platformą. Skiria mus religija, bet ji neturėtų sugriauti bendradarbiavimo galimybių. Tuo bendradarbiavimu, manau, esame suinteresuoti ne tik mes, katalikai, bet ir visa Tarybų Lietuva. Juk jai ne vis tiek pat, ar didžiulė katalikų masė bus aktinga Lietuvos kūrėja, ar pasyvi, nepasitenkinimu surūgusi ir apatiška. Niekam ne paslaptis, kad Lietuva yra katalikiška, kad katalikybę slopinant tik mažas nuošimtis pasidžiaugs, o didelė dauguma tai priims, kaip savo gyvastingiausių interesų įžeidimą. Idėjos brangesnės už medžiaginius turtus.

„Baigiu. Aš tikiuosi iš šio savo rašto štai kokio pirmo rezultato. Tamstos, susipažinę su juo, įgaliosit bet ką gyvu žodžiu aptarti su katalikais (galima su manim ir kitais pakviestaisiais asmenimis) iškeltus ir nepaliestus klausimus, kad po to galėtume eiti į bendradarbiavimo realizavimą..."

Ir čia ultra-biznieriškas užsimojimas: gauti kiek galima daugiau ir duoti kiek galima mažiau. To rašto autoriaus katalikams reikalauja visokių privilegijų, o ką jo globojamieji katalikai pažada valstybei? Nors M. Krupavičius ir yra lotynistas, tačiau užmiršo puikų senovės romėnų patarimą: „Do ut des."

Z-ės sūnų Petrą vakar išvežėme į ligoninę, Senamiesty, buv. žydų ligoninė. Serga glioma. Vilties nėra, nekalba, nebegirdi, ir niekų nereaguoja.

1941. X. 5.

Pas brolį Ŧiedoje.

Brolio tarnaitės pažįstamas vyrukas, prisiplakęs prie „aktyvistų"-nacionalistų pasipasakojo jai negalįs šaudyti žydus, jis ir jo draugai

esą verčiami šaudyti. Jo pasakojimu šeštadie-
nį (X-4) IX-me forte nuo 9 ligi 14 valandos
sušaudyta 1.500 asmenų.

Kažkoks Lietuvos pilietis, rusų tautybės, pa-
metęs pasą, kreipėsi į komendantą dėl naujo
paso. Jam pasakė, kad nesą ko rūpintis
pasu – po dviejų mėnesių būsią „likviduoti" visi
žydai, o tada rusus ir lenkus vokiečiai grą-
žinsią į jų kilimo vietas. Tas pilietis mano,
kad ir rusai su lenkais būsią likviduoti taip
pat, kaip ir žydai Lietuvoje. Komendantas
jam pasakęs, kad Lietuvoje liksią tik vo-
kiečiai ir lietuviai.

N. visą vakarą buvo labai susijaudinus
dėl brolio ligos, verkė, dūsavo. Motinos prašo-
mas susiskambinau su Prisikėlimo bažnyčios
kun. Zitkum dėl laidotuvių – gydytojų nuo-
mone, ligonis jau beveik marinamas, jam
beliko gyventi vos kelias dienas. Kunigas pa-
reiškė, kad su apeigomis laidoti esą nega-
lima, ligonis esąs stačiatikis, be to, nors,
pats negalįs pareikšti noro keisti religiją...

Mieste pasklido žinios, kad Vilijam-
polėje sudeginta žydų ligoninė su visais
ligoniais ir su medicinos personalu.

Pietavau „Aušros" valgykloje – be kortelės.
Gavau kruopų sriubos ir bulvių su varške, be
duonos. Sumokėjau Rb. 6.50.

1941. X. 7.

Kalbėjau su kun. Kapočium dėl Petro. Jis
pasakė, kad katal. kapinėse greta tėvo, dr.
Antano Žikaro (mirė 1933 m.) palaidoti nelei-
dęs, juo labiau su bažnytin. apeigomis.

Bibliotekoje baigiama tvarkyti Baisogalos
Komarų biblioteka, atitekusi V.C.B-kai. Yra
nemaža labai gerų ir retų knygų, tik gaila,
kad ne visi komplektai yra pilni: stinga vieno
kito tomo Šekspyro, Anat. Franso ir tt. Kny-
gos įrištos (į) pilko audeklo viršelius. Knygos
suskirstomos kalbomis ir inventorinamos.

Ligoninėje kunigas ligoniui davė paskuti-
nį patepimą – tuo pasirūpino seselė,
nieko apie tai nepranešusi motinai. Tai
neva reiškia, kad po mirties jis bus
įleistas į katal. kapines. Iš Trejybės bažn.
kun. Freimano sužinojau, kad dėl pa-
laidojimo nebus jokių kliūčių. Mo-
tina apsrimo, laukia neišvengiamo ga-
lo... Vis dėlto baisiai liūdna: jaunas

vyras, vos 36 m., gabus pianistas-virtuozas, miršta, ir niekas negali jam padėti.

Dėl Vilijampolės žydų ligoninės sunaikinimo papildomos žinios. Pasakojama, kad dėl bado pasirodė ligoninėje vidurių šiltinė. Dėl tos priežasties, girdi, vokiečiai medicinos personalui įsakė visus ligonius išnešti ir suguldyti juos kieme iškastoje didžiulėje duobėje, kur visi ir buvo sušaudyti. Taip pat sušaudytas ir medicinos personalas. Po to baisaus akto ligoninė buvo padegta ir sunaikinta.

V.C. Bibliotekos tarnautoja Grudzinskaitė iš savo buto lango sekmadienį (X.5) matė ligoninę degant.

Rašydamas apie tuos nežmoniškus vokiečių žiaurumus, jaučiuosi lyg prie žemės prislėgtas ir rašau dantis sukandęs. Rodos, gėda priklausyti padermei žmonių, kurie taip žiauriai vykdo ekzekucijas ir kurie abejingai į jas žiūri. Nesinori tikėti, kad gyvename XX-me amžiuje, kurį taip puikiai praturtino didieji žmonijos humanistai. Ir ką gi reiškia tie humanistų galvojimai, jų puikios idėjos, jei žmoguje yra taip

daug žvėriškumo ir žiaurumo.

Tikrindamas Komarų biblioteką, užėjau įdomią knygą: „Grammatyka Litewsko-Polska", „Gramatika arba Spasabas iszsimokinimo lenkiszkos kalbos." Warszawa 1861. 152 psl. Viršeliuose parašyta: „Ta książeczka Na. leże Emilija Pakalniszkowa." Z Gargżdeli, 1908 Roku." Kitoje vietoje parašas: „Ta Książeczka Należe Juzefu Pakalnuskema z Salanty 1896 roku Grudzie 9 dnia." — Knygelė parašyta: „Per Motiejis Franciszka Marciński." „Drukarnioje kunigų Missionorių pas Szwenta Križiu." Cenzūros leista 1861 m. I-28 (II-9). E. vyresnįjo cenzoriaus p. A. Funkensztejn.

Mane ypačiai sudomino knygelės įvadas, kurį čia ir nurašau:

„Mieli Wajkelej!

„Girdejau nuo jusu Kunigeliu, o Tabiausej no juso didelo Prietelaus-Kunigelo Matiejaus Brondzos, dabar Kamandoriaus Pilwiszkiuose, jog jusu Tevelej Tabai nor kad jus moketumet lenkiszkaj skajtit ir kalbet. Dżiaukites, Mieli Wajkelej, ir tai, jog

jums Diewas dawe takins giarus Te-
welus ir tikrus jusu Prietelus - Kunigelus,
kurie tejp ukwatnej ir troszkej apie juso
giara dalika elges. Ir asz didelej dziauk-
sinasi kad jus mokesit lenkiszkaj kal-
bet: ba kad ir juso kalba lietuwiszka
ira Tabaj graži ir giesminga, wienok
lenkiszka ira daug bagotesne žodžiuose
ir praminimuose, ir del jus szendie
Tabai rejkalinga. Prie wiso gražumo kal-
bos lietuwiszkos, ne gali su je apie wiska
tejp szneket i raszit, kajp su kalba
lenkiszka: ba nera joje žodžiu del
praminimo Tabaj daug daiktu delto,
jog jau ji senej pasiliko aplejsta no
wisu žmoniu mokitu; ba no seniausiu
czesu nieks kalboje lietuwiszko niekad
mokitu knigu neraszie ir nerasze, kajp
welej widados daresi ir daros kal-
bose kitokiose. Deltogi sakau jums
tiesiok, jog szendie be kalbos lenkisz-
kos esate ant swieto wisaj aklajs
ir nebilejs. Neaplejskit sawo kalbeles
prigimtos ir nesigedekit jos, kajp ne
wiens isz juso daro ne noredams
bewejk prisipažit jogg lietuwiszkaj

szneket moka; ale isz czielos szirdies pasi-
dabokite kalboje lenkiszko, kurioje rasite nauda
didelej brangę; taj ira: mokslą gražu ir
wisokias žines jums rejkalingas...

„Kad gywentumet terp Lanku, taj
galetumet grejtaj iszmokt lenkiszkaj per
pati prisiklausima; bet dabar nera del
jus sposobo kitoniszko, kajp tiktaj mokitis
isz knigu, o pirmiausej isz szitos knigeles
praminitos „Grammatika." Deltogi iszsimo-
kikit isz jos wisu regulu ant pomietes,
storawodamiesi jas pirma giaraj suprastie,
o paskuj terejks jums tiktaj lenkiszkaj
daug skajtit ir szneket su tajs, kurie
tik moka lenkiszkaj szneket gražej.
Tokstaj keles iszsimokinimo kalbos wisokios.

„Szita Gramatika, Wajkelej Mieli,
parasze mano dede, Motejus Franciszkus
Marcinskas, mažu wajkeliu, kajp jus,
mokitojas per daug metu; parasze ja
noredams wisiems Lietuwininkams prawest
kele į kalba lenkiszka. Jau siki ja jis pats
drukawojo Suwalkuose 1830 m. ir kaj
pirmas jos iszdawimas wisiszkaj iszsibaige,
tasik storawojos ja antra karta perdrukot,
regulas iszaiszkit ir ant galo pridet

sznekas lenkiszkaj - lietuwiszkas. Darba ta pabaige jau sirgdams ir paskuj neužilgo szi swieta aplejdo. Dasižinojas, kaj pradžio pasakiau, jog jusu Tewaj nor kad jus, Wajkelej, moketumet lenkiszkaj, perskajcziau ja wisa ir da daugel wietose pataisias, padawiau i druka. Dabar, Wajkelej, tiktaj mokikites. Ponas Diewas, Jo Loska ir padejimas tegul bus su jumis wisados. - Iszduotojas tos Gramatikos

Kunigas Antanas Marcinskas.

Raszian Warszawo diena szwentos Agnieszkos 1861 m."

1941. X. 11.

Iš F. Kiršos savo asmeninei bibliotekai gavau šiek tiek knygų, kurias jis išima iš fondų, būtent: „Песня о Арсене"; D. N. Pritt „Lights on Moscow"; „Хрест. по западноевропейской лит. XVII в."; „Хижина дяди Тома"; Золя „Чрево Парижа"; ~~[illegible]~~ Дидро „Избр. филос. произв."; Плутарх „Избр. биографии"; Natęcz „Litwa a Polska".

Klinikoje aplankiau Petrą Žikarą. (X. 10) Gydytojai Jurgutis ir Jonas Žikaras sako,

kad jam gyventi beliko tik valandos...

Jonas Žik. pasakojo girdėjęs, kad Vilijampolėje ligoninėje buvę rasti du nušauti vokiečiai kareiviai ir už tai esą sunaikinta ta geto dalis, kurioje buvo ligoninė. Sakė girdėjęs, kad būtą pasikėsinimų civil. vokiečių valdžioje.

Laisvės Alėjoje sutikau Joną Vileišį - dabar jis tarnauja sveikatos valdyboje, algos gauna 600 rb. plius priedo 24 mk. Sunku išmisti, kai už viską tenka mokėti spekuliacines kainas: sviestas 60 rb., papirosų pakelis 3 rb. ir t. t. Atrodo, kad kainos už maisto produktus netrukus atves mus, miestiečius, prie bado ribos. Iš kaimo atvežė į mūsų kiemą bulvių, po 50 rb. centneris, tuo tarpu oficialioji kaina yra rb. 18, tik už tokią kainą bulvių nėra rinkoje. Be to, kaimiečiai savo bulves turi atiduoti „Lietūkiui"... Mūsų C. V. B-kos kurjeris Raslanas nusiskundė, kad jo algos užtenka tik sumokėti nuomą už butą ir nusipirkti malkų (metras 75 rb. + pristatymas ir suskaldymas taip pat 75 r.), o duonai beveik nieko nebelieka...

Prasideda šaltas oras.

Šeštadienis, X 11, apie 7.30 val. (sužinojome, kad 6 val.) mirė Petras Žikaras, mano žmonos brolis. Aprengė

iš ligoninės sanitarai. Prof. Vaičiūnas darė skrodimą. Reikėjo atlikti įvairius formalumus, susijusius su laidotuvėmis. Daug išlaidų, o tų pinigų nėra. Viso išlaidų susidarė apie 1.100 rb.: slaugėms ir sanitarams – 200 rb., kunigui 125, kitiems bažnyčioje – 75, karstas -250, kapinėse -120, katafalkas – 65, kryžius ant kapo 90 r., gėlės – 80, žvakės – 50...

Iš laidotuvių namo grįžome 9 v. vakaro.

1941. X. 15.

Vakar susitikau su Šinkūnu. Jis sakė, kad per Maskvos radiją jam teko girdėti Antaną Venclovą ir Liudą Girą, skaitant eilėraščius. Tai pirmutinė žinia – jie yra gyvi.

Bibliotekos skyriaus vedėju paskirtas Faustas Kirša vietoj V. Steponaičio, perėjusio dirbti bibliografijos skyriuje. Mano alga – 384 rb. už pusę mėnesio.

Pašto valdyba iš manęs atėmė dėžutės 375 raktelį. Iš Amerikos gavau „Tėvynės" N 19, iš 1941. V. 9 d.

Iškviestė į Tarėjo kabinetą, mačiausi su Kubiliūno adjutantu Blaveščiūnu. Kalbėjo apie knygų atranką, apie leidimą uždaruose skyriuose saugoti išimtas iš apyvartos kny-

gas, kalbėjome ir apie B-kos patalpas.

Kaune kalbama apie tai, kad Vilniuje iš 70.000 žydų beliko tik 15.000. Kasdien sušaudoma po du tūkstančius. Daug jų atvežama iš kitų okupuotųjų kraštų. Kauno spaudoje paskelbtas įspėjimas neturėti jokių santykių su žydais, kas palaikys santykius, bus griežtai baudžiami.

Vakar pas mane užėjo brolis. Jis bijo – galįs būti vokiečių išvežtas. Kažkoks padaužų vakar vakare, jam su žmona iš Kauno grįžtant namo, juos užkabino. Arti buvo lietuvis policininkas ir vok. kareivis, to padaužos nesutramdė. Tą pat dieną netoli jo namų berniukas, apie 17 m., iš vežimo numetė kopūstų galvą pro šalį ėjusiems rusams belaisviams, kurie rodė jam esą alkani. Belaisvius lydėjęs vokietis kareivis šovė į berniuką ir sužeidė jį į krūtinę. Berniukas guli patale, spjaudo kraujais, vargu begu pagys.

1941. X. 16.

Vargas su tarnautoju K-ka: per 8 dienas jis suinventorino tik 180 knygų, tuo tarpu tiek galima suinventorinti per vieną dieną.

Paskelbta, kad 8-ms dienoms sustabdomas susisiekimas visais traukiniais Lietuvoje, kaip

spėjama, dėl kariško transporto. Į Vokietiją per Kauną vežė labai daug sužeistų ir negyvų vokiečių, kurios laidos faterlande. Tarp jų, tur būt, yra ir anų su šuniukais ir monokliais, vaikštinėjusių anąkart po Kauną.

Oras labai atšalo, mano kabinete reikia sėdėti su paltu ir kaliošais.

1941. X. 19.

Daug vokiečių kareivių siunčia į Rygą, o iš ten – į frontą.

Vakar į Bibl-ką buvo užėjęs Al. Churginas. Pasakojo buvęs iškvostas kaip NKVD bendradarbis. Žinąs, kas jį įskundęs, tik nesako. Pasakojo, kad Gestapas susipažino su „Tar. Lietuva" ir „Tiesa", atkreipė dėmesį į A. Miškinio, Krūmino ir Jono Graičiūno eilėraščius, spausdintus Tarybų valdžios laikais. A. Churginas sako: „Aš neketinu skųsti tuos, kurie mane įskundė, tačiau pasakiau, kad juos žinau ir ką apie juos manau..."

Pranešta, kad finansų vadyba iš savo rūmų nesikrausto, pataria susirūpinti Bibliotekos rūmų statyba, kad 1942 m. būtų galima nors dalį jos įrengti.

Suaugusiųjų gimnazijos direktorius

Valaitis, atėjęs į Bibl-ką, tarp kitko nusiskundė, vokiečiai kareiviai, išeidami iš II aukšto, kur buvo užėmę kelias klases, pridarę daug žalos ir baisiai priteršę. Ėjome pažiūrėti. Netikėčiau, jei savo akimis nematyčiau, kaip vandališkai elgiasi vokiški kultūrtregeriai, „naujosios Europos" kūrėjai: langų stiklai išdaužyti, naujos langų užuolaidos sudraskytos, klasių sienos ir lubos išdirbtos kiaušiniais – žalius kiaušinius svaidė į lubas ir į sienas, o Kauno gyventojai ir už didžiausius pinigus negauna nusipirkti kiaušinių net savo ligonių maistui. Vienoje klasėje prie sienos – krūvos žmogaus mėšlo. Spintos sudaužytos, sulaužytos į šipulius. Kitų spintų durelės išlaužytos, apačios su batais suspardytos ir sulaužytos, kėdės sulaužytos, suolai išmesti per langus į kiemą. Žodžiu, chaosas lyg po pogromo. ~~po pogromo~~. Matyt, kareiviai siuto ir kėlė maištą. B-kos direktorius pasiskundė dalinio karininkui, o šis tik pažiūrėjo baltomis ir nieko į skundą neatsakė. Kareiviai, kaip čia kalbama, puola prie degtinės ir už degtinės pusbutelį duoda po kelius kilogramus cukraus.

Bibliotekoj gautas Vlado Jurgučio laiško generalkomisarui nuorašas. Jurgutis kritikuoja vokiečių nusistatymą Lietuvos ūkio

administravimo klausimais.

1941. XI. 4

Mano gimimo diena, 59 metai. Sako, kad tai senio amžius, o aš toks nesijaučiu. O gal tai paprastas savęs prigaudinėjimas? Pas mane užėjo brolis su broliene – atnešė namie keptą pyragą ir obuolių...

Užvakar, t. y. XI. 2 d. sužinojau, kad Fredoje buvo pakrikštyti Tomas Venclova ir Andrius Cvirka (1 m. ir 8 mėn.). Tomo krikštatėviai – Bendoravičienė ir Kniukšta, o Andriaus – Izabelė Cvirkaitė ir K. Bendoravičius.

1941. XI. 5.

Apie 6 val. vakare, jau sutemus, pas mane atėjo nepažįstama moteris ir prisistatė kaip dr. Rubino Rubinšteino (buv. „Žydų balso" – Jidiše Štimme" red.) žmona. Ji slapta ištrūkusi iš geto. Prašo padėti jai išgelbėti ją ir jos du sūnus (12 ir 18 m. amžiaus). Jiems yra mirtinas pavojus. Jos vyras, kaip Lietuvos žydų sionistų lyderis buvo suimtas 1940 m. liepos 12 d. ir 1941 m. balandžio mėn. išvežtas į šiaurę, bene į

Murmanską. Ji nieko apie jį dabar nežinanti. Apie mane ji sužinojusi iš Grinlichienės. Ji ir pati nežinanti, kuo ir kaip aš jai galėčiau padėti. Ji skęsta ir griebiasi už šiaudo... Ji kalbėjusi su kpt. Berkausku, o jis – su kan. Petraičiu, kad jos vaikus paimtų į vienuolyną. Gal ir būtų galima tai padaryti, tik kas imtųsi tokios atsakomybės? Kas išdrįstų taip rizikuoti?

Vargšė ji buvo alkana, be pietų. Su kitais ją varė dirbti prie aerodromo – ten jie pila smėlį, maišo molį ir pan. Šiandien ji pabėgo iš darbininkų tarpo ir, nusiėmusi nuo pečių ir krūtinės Dovydo žvaigždes, atėjo į miestą. Ji turėjo 3 val. grįžti, bet negrįžo. Jei pavyks ką nors padaryti ir vaikams padėti, ji grįš į darbą rytoj. Bet jei nepavyktų nepastebėtai grįžti į geto, tai ją, be abejo, sušaudys vokiečiai... Mano žmona ją pavalgydino, davė arbatos, duonos, mėsos su bulvėmis, likusių nuo pietų mūsų pačių vakarienei. Gaila tos desperatiškos vargšės, bet ką gi mes galime padaryti? Ji papasakojo, kad Dr. Goldbergas ir adv. Garfunkelis yra Vilijampolėje. Gyvenimas Vilijampolėje labai sunkus – nors maisto neva ir gauna pagal korteles: 200

gramų duonos dienai; truputį vilties, kruopų ir druskos. Riebalų ir cukraus anksčiau gaudavo po 20 gr. savaitei, o dabar tų produktų nebegauna. Tie, kurie išeina į darbą, slapta kartais parsineša maisto. Šiaip gi tik kartais prie vielų tvoros spekuliacijos kainomis gauna šio to nusipirkti iš kaimiečių... Praėjusį pirmadienį (X. 26 d.) buvo įsakyta rytdieną (X. 27) visiems susirinkti Vilijampolėje aikštėje. Susirinko visi, net ir ligonius atnešė - keletas jų mirė aikštėje... Ilgai laukė. Pagaliau, atėjo vok. kareivis, paskirstė juos į dvi grupes. Jau buvo arti vakaras. Po to vieną grupę - apie 10.000 žmonių - vyrų, moterų, senių ir vaikų - suvarė į sunkvežimius ir išvežė.

Daugiau jų niekas ir nebematė. Tik rytdieną, trečiadienį, matė sunkvežimius, važiavusius nuo IX-jo forto - sunkvežimiuose buvo prikrauta drabužių... Tai, sako, sušaudytųjų žydų palikimas. Vilijampolėje bent pusė ten suvarytų žydų jau sunaikinta...

Su Rubinšteiniene nuėjau pas Joną Vileišį, tik ir jis negalėjo nieko padėti

ir patarti. Pagaliau, patariau jai nueiti pas kun. M. Vaitkų, gal jis, turįs ryšių su draugijomis ir vienuolynais, galėtų padėti šitai nelaimingai moteriai. Aš čia esu visiškai bejėgis - be to ir mano butas yra ultranacionalisto krautuvininko stebimas.

1941. XI. 7.

Bibliotekoje mačiausi su tūlu Aleksniu, buv. konsulato Briuselyje sekretorium. Karui Vakaruose prasidėjus, jis apsigyveno Paryžiuj; o kai vokiečiai užėmė Prancūzijos sostinę, jis kėlėsi į Berlyną, kur ligi šio laiko gyveno.

Berlyne, anot jo, gyvena E. Galvanauskas, R. Skipitis, Karvelis. Jis turi kasdien prisistatyti policijos nuovadoje.

Susitikau su Šinkūnu. Darbo negauna. Iš jo sužinojau, kad Vilniuje, bene katedros aikštėje, vokiečiai pakorė 6 žmones neva už spekuliaciją.

Mano atostogų liko 10 dienų; nusprendžiau grįžti į darbą, o tas 10 dienų atostogų ~~ats~~ nukelti į pavasarį, jei jo teks sulaukti.

Vakar pats girdėjau Antano Venclovos eilėraščius, perskaitytus per radiją.

1941. XI. 11.

Šiandien sukanka 23 metai nuo tos dienos, kada buvo pasirašytos pirmojo didžiojo karo paliaubos. Žmonija nieko neišmoko ir nieko nepamiršo per tą palyginti ilgą – beveik ketvirtadalį šimtmečio – laikotarpį...

Štai ir vėl skerdynės, kur kas žiauresnės, negu anos 1914-1918 metais. Vėl naujos skurdo bangos, naujos kančios...

Pardavėm mėlyną kostiumą, galėsime šio to nusipirkti. Spekuliantų krautuvėje, kur sukinėjasi vokiečiai kareiviai, gavome 5 kg. miltų už 100 rb., 1 kg. cukraus už 40 rb., sako už kelių dienų bus ir muilo po 160 rb. kg. Pelninga spekuliacija eina visu vokiškojo užnugario frontu.

Kėž-tis pasakojo man, kaip žuvo poetas Vyt. Montvilas. Sako, knygų krautuvės savininkas Leonas mylėjęsis su Montvilos žmonos seserim, ir ji iš Leono susilaukusi kūdikio. Leonas ją pametęs. Montvila išlaikė ją ir jos kūdikį ir pareikalavo, kad Leonas prisidėtų prie kūdikio auginimo, bet šis atsisakęs.

Tarybiniais laikais Montvilienės sesuo Leonui iškėlė bylą teisme, ir teismas priteisė mokėti alimentus. Atėjus vokiečiams, Leonas pasidarė „aktyvistu-partizanu", pats suėmė Montvilą ir jį atidavė vokiečiams, įskųsdamas kaip komunistą. Montvilas ir buvo sušaudytas, kaip jau kitoje vietoje minėjau, 1941 m. liepos pradžioje. Tai buvo niekšo Leono asmeninis atsiskaitymas su niekuo nekaltu talentingu poetu!..

Tikras vargas su bulvių pristatymu. Iš daržovių bazės, kuriai vadovauja Kėžinaitis ir Raudonikis, pirkau kelius centnerius, bet negaunu transporto – vežti, rodos, netoli, iš Senamiesčio (Dubysos g.) į Žaliakalnį (Rūtos g.). Pagaliau pervežiau ir tas apsiėjo man taip: 9 ct bulvių po 20 rb. – 180 rb., Iliušinui už žygius (pervežimo) – 20 rb., už pervežimą 45 rb., viso – 245 rb. Iš viso su bulvėmis ne koks biznis: jų daug pakrauta į baidokus, užėjo šalčiai, ims gesti.

1941. XI. 16.

Nuo vakar V.C.B-koje pradėjo dirbti ir mano žmona – man vienam

144 per sunku išlaikyti visą šeimą - neužtenka mano uždarbio.

Pradėjo spausti šalčiai — -15°.

Iš butų ėmė kraustyti piliečius - patalpų prireikė iš fronto grįžtantiems poilsiui vokiečiams kareiviams. Galima įsivaizduoti, kas atsitiks su butais...

B-koje skirstau angliškas knygas. Yra gana gerų, daugiausiai Tauchnitz, Penguino ir Albatroso leidyklų.

Šiaurės Afrikoje, kaip praneša radijas, prasidedanti anglų ofensyva. Prancūzų, pardidavusių vokiečiams, žygiai nepatinka anglams, amerikiečiai žada peržiūrėti Amerikos-Prancūzijos santykius.

1941. XI. 28

Iš rublių perėjome į markes. Vakar gavau algą už 2 savaites, viso 54 markes (ekvivalentas buvusios algos 540 rb.).

Dariau žygius gauti darbą Lietuvai V. C. Bibliotekoje. Šiandien kreiptasi tuo reikalu į dr. Juška švietimo vadyboje.

Su Pilka žiūrime ir taisome Šekspyro komediją „Taming of the Shrew".

1941. XII. 5.

Prieš porą dienų iš švietimo vadybos gautas raštas, pranešąs, kad nebūtų patogu skirti Lietuvių bibliotekon...

Matekonis steigia „Estetikos" knygyną ir žada išleisti Šekspyrą, jei teatras išrūpins vokiečių cenzorių sutikimą.

Bandžiau gauti kur nors nusipirkti lašinių, negavau. Pirkau 5 dėž. sacharino po 15 rb., o seniau mokėdavome po 25 kap. Maironio gt. krautuvėlėje buvę lašinių, po 110 rb. už kg, bet dabar jau nėra. Sviesto nėra. Gavau 200 gr. sūrio visai savaitei už 3 rb.

Mieste vakarais pavojinga moterims vaikščioti. Yra buvę atsitikimų, kad vokiečiai gatvėje jas sulaiko ir dailesnes uždaro į bekišyną.

Vokiečiai skleidžia gandus, kad apie 40% lietuvių inteligentų būsią išsiųsti valdininkauti Baltarusijoje, Ukrainoje ir Rusijos okupuotose srityse.

1941. XII. 11.

Kauno gyventojus labai sujaudino vokiečių išlipytas prie namų sienų skelbimas apie tai,

kad šeštadienį, XII-13, 13 val. prie sporto halės, stadione, bus viešai pakarti trys „diversantai" lietuviai: Alfonsas Vilimas, Vladas Baronas ir Alfredas Slapšys, „vadovavę bolševikų veiksmams Lietuvoje". Skelbime grasinama, - tokio likimo gali tikėtis visi, kas kokiu nors būdu bandys „padėti bolševikams."

Kartu su tuo sužinojau iš užsienio radijo, kad gruodžio 8 d. prasidėjo karo veiksmai tarp Japonijos vienoje pusėje ir Jungtinių Valstybių ir Anglijos - antroje.

Perėjus į markes, algos už XII m. gausiu 108 markes.

Vėlai vakare į mūsų butą atėjo Klara Grilichienė. Ji dirba geležinkelio stoty, valo išvietes. Verkdama sakė niekad nesitikėjusi tokių pergyvenimų. Ją atlydėjo prie laiptų į Dauksų gt. likęs vokietis gydytojas, kaip matyt į ją įsimylėjęs. Davėme jai iš savo kuklių išteklių maisto produktų maždaug už 400 rb.

Su maistu taip striuka, kad kartais lieku be pusryčių ir be priešpiečių, o mano sveikatai pavojinga taip nereguliariai maitintis.

1941. XII. 24. trečiadienis.

Vadinamoji Kūčių diena. Dirbame tik ligi 12 val.

„Švenčių proga" krautuvėje gavome po 1/4 litro degtinės ir po 2 biausinius. Buvo paskirta ir po 200 gr. sviesto, tačiau mūsų krautuvėj (buv. „Ateitininkų", dabar „Parama") jo negauta. Jau kelios savaitės kaip verčiamės be sviesto ir be kitų riebalų... Ver. M. „kūčioms" mums atsiuntė kiaušinių ir 1 litrą pieno, jos sargienė gavusi iš provincijos ir su ja pasidalinusi.

Senu papratimu žmonos motina Ž-nė paruošė eglaitę, papuošdama ją iš praeities užsilikusiais ir išsaugotais blizgučiais. Šiaip iš seniau likusių atsargų turėjome net ir „sližikus" - tokių gėrybių ir smagurių kituose namuose nerasi... Kiemuose tų namų, kur gyvena vokiečiai, gagena žąsys - vokiečiai jų prisivežė iš kaimų. Mums naminių paukščių neteko gauti, be to nebuvo ir pinigų. Žmonės prisimena 1937 metus, kada smetoninė valdžia visus gyventojus verste vertė pirkti ir valgyti žąsis. Šių metų kalėdos, pirmosios po karo pradžios, praeis ryškiai, tuščiai,

liūdnai.

1941. XII. 25.

Pirmoji Kalėdų diena. Mes iš viso kalėdų nešvenčiame, tačiau aplinkui jaučiama savotiška šventiška nuotaika – iš praeities tradicijų palikta mums tėvų ir senelių.

Visas rytas, -8°. Pusto pasiutusiai. Fronto žmonėms vargas.

Radijas pranešė, kad Maskvos fronte rusai iš vokiečių atėmė Kalugą ir stumiasi Charkovo kryptimi, link Oriolo ir Smolensko. Vokiečių pasigyrimas karą baigti Rytų fronte per šešias savaites, t.y. ligi rugpjūčio 15 d. sužlugo – tenai palaidos jie savo puošnius karininkėlius ir savo techniką Rusijos plotuose.

Šiaurės Afrikoje britai atsiėmė Bengazį, kur rado daug pakrikusių italų. Tuo tarpu Hitleris perėmė vyr. kariuomenės vadovybę, iš jos pašalinęs Brauchičą. Stebuklus nori susilaukti? Vokiečių nuostoliai žmonėmis ir medžiagomis yra milžiniški. Primena, kaip Čerčilis parlamente pasakė, atsakydamas Hitleriui, paskelbusiam,

kad Vakarų aliantų jėgoms vadovauja idiotai: „Fiureris sako, – pareiškė Čerčilis, – kad mūsų kariuomenėms vadovauja idiotai; na, o mes žinome, kad vokiečiams vadovauja kapralas, tegu nesižeidžia fiureris..."

Į Bulgariją atgabenta 26 tūkstančiai vokiečių kareivių su nušalusiomis kojomis ir rankomis. Berlyne buvę riaušių, kai ten atsirado daugybė sužeistųjų, – dėl to dabar sužeistuosius veža ne į Vokietiją, o į Bulgariją ir į kitus Balkanų kraštus.

Kaune ir iš viso Lietuvoje pradėjo siausti dėmėtoji šiltinė. Pasakojama, kad Kauno ligoninėse šiuo metu yra 5 lietuviai ir 200 vokiečių, sergančių ta liga. Mūsų žmonės, matyt, yra atsparesni tai ligai.

Kalėdų proga kauniečiai seno savo papratimu skleidžia įvairius prasimanymus bei gandus. Štai vienas įdomus gandas. Pasakojama, kad Smetona tarėsis su vokiečiais ir su lenkais dėl būsimos pro-vokiškos Lietuvos sienų; jis neva kalbinas važiuoti į Maskvą tartis su rusais dėl sienų ir iš viso dėl Lietuvos ateities. Jis, girdi, sutinkąs tik su sąlyga, kad amerikiečiai su anglais jam garantuotų neliečiamybę ir, be to, jis

reikalaujas, kad jo armijoje būtų Amerikos piliečių... Yra vis dėlto juokdarių, tikinčių Smetonos mesianizmu.

Toliau - kalbama, kad Lietuvoje neužilgo būsianti totalinė mobilizacija, imsią į vokiečių kariuomenę visus vyrus nuo 18 iki 60 metų amžiaus.

Užėjau pas Joną Vileišį. Jo žmona pasakojo ką mačiusi Vilniuje.

Norėjau pasiekti A. Fredą, kur gyvena brolis, negalėjau - tiltas nunešstas, reikia keltis laiveliu.

Per radiją girdėjau Jurgio VI-jo kalbą. O Vašingtone apsilankęs Čerčilis kalbėjo bendrame Kongreso posėdyje. Iš Vašingtono jis vyks į Kanadą, į Otavą.

Būčiau užmiršęs užrašyti, kad Kalėdų proga gavau nusipirkti už 2 rb. dėžutę juodo tepalo batams!.. Tai, sako, didelė malonė, kurią mums, Kauno gyventojams, parodė okupantų tvarkomoji Kaunprekyba, išrūpinusi leidimą nusipirkti „vaksos".. Be leidimo negausi ne tik „vaksos", bet ir šiaip popieriaus lapelio ar voko.

1941. XII. 30

Kitos Kalėdų žinios-gandai. Architektas Stulg. pasakojo, kad esą iš Amerikos gautas laiškas (kas ir kada gavo?), kur sakoma, kad A. Smetona Vašingtone „sudaręs naują Lietuvos vyriausybę", kuriai vadovaująs Kazys Pakštas. Kita versija - jai vadovaująs P. Žadeikis. Susitarta esą ~~su lenkais~~ dėl būsimųjų sienų su lenkais ir su rusais.

Iš Londono pranešama, kad Idenas Maskvoje tarėsis su Stalinu ir Molotovu dėl būsimos politikos Europoje. Žinoma, ši žinia yra tikresnė už anas smetoninių pakalikų svaičiojimus. ~~ir kliedėjimus~~

1942. I 1, Ketvirtadienis.

Naujus Metus sutikau lovoje. 12 valandą vokiečiai visame mieste šaudė, laidė raketas ir triukšmavo.

Šventėms sviesto negavome, nors kortelėse parodoma, kad turėtume gauti 200 gr. savaitėj; sandėliuose jo yra pilna, tik ne mums, ne lietuviams.

Laisvės Al. prie „ABC" krautuvės lange mačiau sūrių ir sviesto. Prie durų iškaba, kad tos prekės parduodamos tik vokiečiams kariškiams ir vokiečiams civil. valdininkams. Prie lango sustojo vienas pablyškęs pilietis, pasižiūrėjo į vitriną ir sako:

– Ne mūsų pilvui tie sūriai, – ir nuėjo į šalį.

Namie pietavome: gabalėlis apdžiūvusios vištienos nuo Kalėdų ir blyneliai. Ir tai laimikis – daugelis ir to neturėjo Naujųjų Metų pietums.

Ak, ką atneš mums šitie naujieji metai? Manau, jie bus mums dar sunkesni.

Nuo sausio 2 d. J. Rim. priims dirbti bibliotekoje Ramintą, estų rašytoją.

1942.I.6.

Šiandien brolio gimimo diena - pietavau A. Fredoje. Vaikučiai Tomas ir Andrius auga gražiai ir sveiki. Brolį aplankome mes visi trys, kėlėmės per Nemuną laiveliu.

Mieste pietaujame pas Nabatovienę, mokame po 10 rb. už vienerius pietus. Vakar buvo: sriuba su makaronais, bulvių blynai ir kruopų košė... Tarytum per brangu už tokius „pietus"...

Užvakar 10 v. vakare klausiau radijo iš Maskvos (ir iš Londono). Kalbėjo Ant. J. Edenas apie savo kelionę į Maskvą, kur vyko pasitarimas dėl karo metodų ir dėl pokarinės Europos. Jis vyko laivu į Murmanską, iš ten geležinkeliu į Maskvą. Šalčio buvę 50 iki 58 laipsnių. Iš Maskvos per Kaliningą vykęs į frontą. Pakeliais daugybė sušalusių vokiečių ir išmėtytos jų karinės technikos.

Kaune gyventojų butuose renkami šilti drabužiai vokiečių frontui. Mūsų rajone rinkliavos darbą dirba VIII-sios gimnazijos mokytojai ir mokiniai. Mes nieko nedavėme, pasiaiškindami nieko neturį.

Naujiena - gavau 400 gr. sviesto! Netrukus krautuvėse pardavinės arklieną.

Netikėtai užėjau į Konrado kavinę. Gavau puodelį kavos už 1 rb. 70 k., be cukraus ir be šaukštelio. Padavėja paaiškino, kad šaukštelius publika vagianti. Vadinasi, karo meto publika tiek sudemoralizuota, kad net kavinėje vagia šaukštelius.

Kaune didelis kariuomenės judėjimas - čia iš fronto grįžta, čia kiti į frontą išvyksta.

Iš Kauno sunkvežimiais išvežė daug sužeistų iš ligoninės į Jonavą ar už Jonavos. Išvėjė 4 val. ryto, o 10 v. grąžino: jis patarnavimo nereikėjo: tarp Jonavos ir Kėdainių susitiko du karišti traukiniai, užmuštų 7, sužeistų 40. Manoma, kad tai tarybinių partizanų paslauga, padaryta okupantams.

1942.I.15

Reguliuojamos algos. Aš gausiu bene 140 markių per mėnesį. Vokiečiai patys rašo, kad minimumas, reikalingas pragyvenimui, esąs 150 mk per mėnesį. O mes ir to minimumo negauname.

Kaune mobilizuoja šoferius ilgesnėms kelionėms. Gedimino gt. stovi kelios dešimtys sunkvežimių. Kalbama, kad vokiečiai iš Kauno gabens produktus ir žmones darbams

Vokietijoje.

Su Pilka kombinavome iš Pramprekybos gauti cukraus. Buvo pažadėję, bet paskui spekuliantai „išvarė cukrų į kampą".

Spekuliacija eina plačiu mastu. Vokiečiai Lietuvoje gauna algos po 800–900 mk. (o mes apie 150) ir supirkinėja viską ir visur. Jie gali mokėti žymiai brangiau, negu mes. Be to, jie moka banknotais, kurie Vokietijoje neturi jokios vertės, o Vokietijoje parduodami Lietuvos prekes gauna už jas gerus banknotus. Tokiu būdu eina mūsų krašto apiplėšimas, pagal genialaus Šachto finansinės politikos dėsnius.

Afrikoje anglai paėmė Bengazi (jau anksčiau), Tobruką. Rytų fronte vokiečiai keičia kariuomenės sąstatą. Jų iniciatyva palaužta, jie nebe puola, tik ginasi. O tai reiškia daug.

Gavau 2 kg. cukraus už 150 rb. ir 2 kg. lašinių už 270 rb. Verdu sau rupinių stambių miltų košę ir spirginu lašinius. Puikus ir sveikas valgis. O kas bus, kai mano lašiniai bus baigti?

~~Teatras gavo leidimą išplatinti „Atlekiantis raminimas."~~

Kažkas antikvariate nusipirko Remarko „Rytų fronte nieko naujo" ir knygą parodė vokiečiams. Tuoj išėjo įsakymas užantspauduoti visus knygynus ir patikrinti knygas. Be vokiečių leidimo negalima knygynus atidaryti. Iš bibliotekos įsakyta išimti visas žydų, komunistų ir prieš vokiečius rašiusių rašytojų knygas. Išimtini tokie autoriai, kaip T. Dreizeris, An. France, H. Sienkiewicz ir daugybė kitų.

1942. I. 24. (Šeštadienis).

Šį rytą eidamas į darbą, mačiau sunkvežimį, prikrautą išdirbtų gražių kailių – veža juos į Vokietiją, Lietuvoje surinktus vokiečių kariuomenės reikalams. Nuo Darbo rūmų, kur dabar yra vokiškosios policijos būstinė, kasdien išvežama daug lagaminų ir ryšulių su drabužiais.

Radijas pranešė, kad rusai atėmė iš vokiečių Rževą, Velikije Luki ir kitas vietoves ir pasistūmėjo į priekį, dabar jie esą per 100 mylių nuo Latvijos sienos.

Praėjusią naktį į karo ligoninę atgabenta daugybė sušalusių vokiečių kareivių

daugiausiai nušalusios priešakinės kūno dalys, nušaldytos kareiviams gulint ant sniego. Ligoninės slaugės pasakoja, jog vaizdas esąs baisus.

Iš provincijos ateina žinios, kad per Šiaulius ir Mažeikius nuolatos eina didžiuliai vokiečių kareivių daliniai su baltai nudažytais (žiemos meto operacijoms) tankais, patrankomis, sunkvežimiais.

Iš Londono skelbiama, kad rusai visai prisiartinę prie Velikije Luki; jie eina Maskvos - Rygos keliu. Vokiečiai šiandien patys praneša pasitraukią nuo Možaisko.

Pusiau devintą valandą vakare iš Maskvos radijo kalbėjo M. Gedvilas. Labai pats gailiuos jo negirdėjęs.

Mačiausi su dr. Adolfu Medemu. Jis, kaip paprastai, keikia anglus, kam jie leidę įsigalėti bolševikams etc. Dabar jis aršus progermanas ir prohitlerininkas. Tuo tarpu nė žodžiu neužsimena, kad Vilijampolės geto yra keli jo artimi giminaičiai. Jis, kadaise iš žydų perėjęs į liuteronų tikybą, sakosi esąs vokiečių tautybės, nors Šiaulių gimnazijos abiturientų sąraše figūruoja, kaip „Medan, Movša,

jevrej."

1942.I.26.

Laikraščiuose paskelbtas įspėjimas nesiklausyti užsienio radijo. Už klausimą karo lauko teismas skiria mirties bausmę.

Iškeičiau gerą kostiumą už maisto produktus. Gavau 30 kg. miltų, 10 kg. cukraus ir 5 kg. lašinių. Galėsime truputį atsigauti.

~~Teatro direktorius Ivanauskas sako, kad „Atkakliosios randynos" pastatymui ... kai buvo klišių.~~

Į Biblioteką atėjo tūlas pilietis, pasivadinęs Mečiumi Jakuševičiumi. Jis atnešė visą papkę pusk. J. Girdvainio susirašinėjimo su J. O. Širvydo sūnumi Vytautu ir kitais „Vienybės" buv. redaktoriaus J. O. Širvydo biografijos reikalu. Papkėje yra laiškai tokių žmonių, kaip prof. Volteris, vysk. Bučys, prof. Totoraitis, amerikiečiai Adižys, Baltutis, Sekys, Vyt. Širvydas, Motuzas ir kt.

Vokiečiai buvo paskelbę potvarkį dėl savivaldybių darbo pajamų mokesčių, o dabar tą potvarkį anuliavo po to, kai propagandos delegacija kreipėsi į Rentelną ir jį įtikino,

kad tokie mokesčiai blogai paveiks darbininkus, o vokiečiams „turi būti svarbu" darbininkų nekiršinti.

Spaudoje paskelbtas šiltų drabužių rinkliavos Lietuvoje rezultatas: Šiauliai žymiai pralenkė Kauną.

Iš p. St-kų parsinešiai bačelę morkų ir 2 kopūstų galveles: jie, matyt, turi daržovių atsargas.

Kauno inteligentai dirba savo vietose ir tyli, pasitenkindami savo kukliomis algomis. Jiems siūlo kitas vietas, esančias prie gestapo, ir prie vokiečių įstaigų, atlyginimas 600 lig 800 markių plius geros vokiškos maisto kortelės. Tie pasiūlymai padoresnių lietuvių nevilioja. Tiktai vienas inž. Merkys mėgo dirbti už aukštą atlyginimą.

Šalčiai vis dar spaudžia, nuo 18 lig 28°.

1942. II. 1. Sekmadienis

Mūsų chirurgai ligoninėse, sako, visai išsižiemė beoperuodami sušalusius žmones, atvežamus į ligonines.

Mus lankė Av. Likarienė. Mieste paskleido gandai, kad plk. Mortulaitis esąs

sušaudytas neva už spekuliaciją... Ties fortais, kur šaudomi žydai, jie kapai išsipūtę, reikėjo atgabenti plentų volus-mašinas kapams užlyginti. Aplinkui tas vietas baisiai dvokia...

Kaip pasikeitė vertybės, parodo šis nedidelis palyginimas. Mano gauti produktai už kostiumą kainavo štiek:

	Senos kainos:	dabartinės kainos:
10 kg. cukraus	Lt. 10	1.500
30 „ miltų	30	1.200
4 „ lašinių	16	800
	Lt. 56.-	Rb. 3.500.-

1942. II. 4.

B-kos direktorius kalbėjęs švietimo vadyboje su A. Juška dėl etatų ir dėl paskyrimo manęs dir. pavaduotoju. A. J. pasakė, kad reikia palaukti; aš esu pakenkęs savo straipsniais apie religijos kilmę ir pan.

Suimtas adv. Dabula, buv. „Žinovo" leidėjas ir redaktorius, suimtas už tai, kad gelbėjęs žydams ir jiems parūpindavęs pasus.

Šios savaitės maisto davimai sumažinti: cukraus duoda ne 150, bet 100 gr., miltų ne 300, bet 250 gr., papirosų visai nebeduoda. Duonos porcija padidinta 50-čia gramų!...

Biblioteka iš švietimo vadybos gavo cirkuliarinį raštą dėl iš abonemento išimtinų knygų. Įsakyta išimti knygas šių rašytojų: Salomėjos Nėries, Liudo Giros, Petro Cvirkos, Justo Paleckio, Antano Venclovos, Kosto Korsako, Jono Šimkaus. Išimtini ir visi žydai rašytojai: Bidliackinas, Heine, Geršenzonas, Marksas, Levinas, Zimanas ir kt. Iš visų leidyklų tarybiniais laikais išleistų knygų leidžiama palikti tiktai 29 knygos, tarp jų yra 3 mano išverstos: Claxtono „Pusvalandžiai su did. išradėjais", „P. s. d. mugikais" ir Cronino „Citadelė."

Be to įsakyta išimti visa eilė kitų knygų:

J. Batūno – „Mėlyni kareiviai",
M. Dagio – „Žydai Lietuvos gyvenime",
B. Dūdos – „Klaipėdos voratinkliuose",
A. ir P. Dviese – „Adolfas Hitleris",
P. Gruodžio – „Klaipėdos sukilėliai",
" " „Pajūrio daina",
J. Matuso – „Klaipėdos atvadavimas",
P. Pakarklio – „Vokiečiai apie M. Lietuvą",
M. Reinio – „Rasizmo problema",
P. Slavėno – „Vokiečių kultūra",
Ig. Šeiniaus – „Siegfriedo Immerselbe atjauninimas",

P. Turčilos – „Mirties Ola",
St. Žuko – „Veidai ir kaukės",
J. Vanagaičio – „Kovos keliais"
" „Klaipėdos prijungimo sukaktį minint",
— „Rinktinės žydų apysakos"
Ch. Gordon – „Unser Kampf"
J. Hertz – „Rasė istorijos mokslo šviesoje",
Er. M. Remarque – „Vakarų fronte nieko naujo"
" „Kelias atgal"
" „Trys draugai."

Pirkau 750 gr. lašinių už 100 rb.

Vokiečiai pareikalavo, kad Piet. ir Pramonės vestibiulyje būtų „užmaliavotas" mūsų Klaipėdos freskai ir jų vietoje nupiešti fiurerio portretai. Jie sako: „nereikia čia lietuviško drek..."

V-me forte vakar įvyko sprogimas. Žuvo keletas mūsų žmonių...

Jurgio Savickio (atstovo Stokholme) pirmoji žmona buvo žydė. Ji turėjo su J. Savickiu sūnų; vėliau jiedu išsiskyrė. Savo brangenybes ji paliko pas kažkokius dvarininkus, o pati tapo vokiečių išvežta į geto. Kuriam laikui praėjus, ji iš geto ištrūko ir

atėjo į tą dvarą, kur buvo palikusi savo daiktus, bet savininkai jos neįsileido. Vėliau ją rado miške pasikorusią... ₮

Pas Šiauliais Šiaulių žydas-vaistininkas savo žmoną su vaikais paslėpė pas ūkininką toliau už miesto. Ūkininkas, bijodamas atsakomybės už žydų slėpimą, tarėsi su pažįstamais policininkais, ką daryti. Pagaliau, nusprendė visus tuos žydus savo ūky nužudyti ir juos slaptai ten pat palaidoti...

Kaip vokiečiai „viena ranka duoda, o kita atima," parodo toks atsitikimas. Kauniškiai „patriotai" sugalvojo Valst. Teatre iškilmingai „atšvęsti" Vasario 16-ją. Vokiečiai leidimą davė ir tuojau pat įsakė teatrą uždaryti dviem savaitėms neva „dėl šiltinės epidemijos." Tuo tarpu „tautinė šventė" bus praėjusi. Susirgimai šiltine žymiai sumažėjo, ir visi žino, kad epidemijos nėra.

1942. II. 6. Penktadienis.

Vakar plk. Matulevičių nuteisė 6 mėnesiams ir adv. Dabrilą 1 metams.

Jaunas rašytojas Kriūminas sako, kad

radiofone vokiečiai lietuvių paruoštų paskaitų apie vokiečių rašytojus nenori. Jei būtų reikalas, tai jie patys paruoštų tokias paskaitas.

1942. II. 14. Šeštadienis.

Jau antra savaitė kaip vaikščioju dėl papildomo maisto. Man, kaip sergančiam „ulcus ventriculi", gydytojas išrašė papildomo maisto – 200 gr. sviesto, 200 gr. mėsos, 125 gr. kruopų, 2 kiaušinius, 125 gr. cukraus, 3 litrus pieno (savaitei). Su receptu reikia eiti į ambulatoriją, iš ten – į sveikatos valdybą, iš ten dar kur kitur... ir to maisto negauni. Pagaliau, gavau tik pieno, ne 3, o 2 litrus. Iš viso su maistu labai blogai. Riebalų, pvz. sviesto, piliečiai gauna tik 1/10 dalį to, kas numatyta maisto produktų kortelėse.

Naktimis į frontą eina ir važiuoja kareiviai. Vakar per Kauną ėjo Ukrainoje suverbuotas ukrainiečių pulkas...

Kino „Forum" patalpose šiandien susirinko visų bibliotekų vedėjai. Tarėjas Paukštys kalbėjo apie darbo talkos esmę, apie tokios talkos būtinumą ir tvarką. Jis pareiškė, kad lietuviškieji tarėjai su vokiečiais susitarė dėl darbo Saksonijoje –

Hitleris su Geringu „kviečią mūsų darbinin-
kus į ginklų pramonę Vokietijoje..." Jiems ža-
damos tokios pat darbo sąlygos, toks pat at-
lyginimas, kokius gauna ir vokiečiai darbi-
ninkai. Savanorio darbo talka, - aiškino
Paukštys - būsianti mūsų žmonėms ir iš
viso Lietuvai naudinga. Kokia būtų nau-
da, Paukštys nepaaiškino... Po pranešimo
buvo rodomas filmas - Vokietijos autostra-
dos ir iš zoologijos.

Vakar, kaip pasakoja laiškanešiai, Kaune
buvo karo teismas - sušaudyti 42 komu-
nistai ir žydų rėmėjai. Kas jie, kokie jie
„nusikaltimai" - pranešime nepasakyta:
visi jie mūsų draugai ir vokiečių
„žmonijos" priešai - taip reikia suprasti
pranešimą.

1942. II. 17 d. Antradienis.

Vakar ramiai praėjo „tautinė šventė".
Dabar mūsų kraštas jau nebe Lietuva, o
„Rytų sritis".

Brolis atnešė man sąsiuvinį su vaikiškais eilėraš-
čiais iš 1902 metų. Beveik visi lenkiški,
vieni nurašyti iš Konopnickos ir Syrokom-

kos, kiti - gal iš mano „kūrybos". Tiek jau praėjo
metų, ir atsiminti nebegaliu, buvau užmiršęs apie
tą sąsiuvinį...

Balsienio biblioteka beveik jau suinven-
torinta: nuo XI 7 d. patsai įtraukiau į invent.
knygas per 9.000 vienetų.

Bibliotekoje pas mane buvo apsilankęs
kompozitorius Stasys Šimkus, su kuriuo teko kiek
arčiau susipažinti Niujorke...

Bibliotekoje apsilankė Marijampolės B-kos ve-
dėja Dailidienė - jos biblka su visu inventoriumi
sudegė. Dabar komplektuojama nauja. Paskolinau
jai dėžutę kartotekai, kaip pavyzdį.

Lankė mane maestro St. Šimkus dar kartą.

Buv. Spaudos Fonde renkame knygas Bib-
liotekai. Prie esamų kainų sąskaitoje pridėjo
200% antkainio ir mums davė bibliotekinės
nuolaidos 25%. Dėl to antkainio ir nuo-
laidos kalbėjau su Kriaukšta.

1942. II. 27, Penktadienis

B-kos bendradarbė V. M-tė teigia, kad
karas turės baigtis 1942. XI. 9 d. Ji viskaip

 Skaičiuoja:

I. 1870-71 m. karas prasidėjo 1870
" " dar ėjo 1871
3741
10 - 5
vienas vienetukas prie 1870 — 1871
karas baigėsi 1871. X. 5 d.

II. Pirmas didysis karas prasidėjo 1914
" " " dar ėjo 1915
3829
11 - 11
keturi vienetukai prie 1914 — 1918
karas baigėsi 1918. XI. 11 d.

III. Dabartinis karas prasidėjo 1939
" " " dar ėjo 1940
38 - 79
11 - 16
trys vienetukai prie 1939 — 1942
turi baigtis 1942. XI. 16 d.

19 - 39
19 - 45
38 - 84
11 - 12
turėtų baigtis: XI. 12, o buvo V. 9.

Daug kas žaidžia panašiais skaičiavimais.

Buvau užėjęs į teatrą, mačiausi su Jonuškaite-Zaunienė. Operos dalį išsikelia į Vilnių, bet taip pat ketinama steigti operą. Kipras medžioja ~~[illegible]~~.

Gavau papildomo maisto kaip ligonis, rezbalanjas dietinių produktų. Davė maisto 2-m savaitėms. Po 2 jis savaičių

vėl reikės eiti per įstaigas ir maldauti. Nuo Ainašiaus pas Kaipošių...

Bibliotekoje pradėjome inventorinti Veriovkino knygas.

Mieste kalbama, kad balandžio mėn. būsianti mobilizacija ir dėlto būsiąs paskelbtas Lietuvos įjungimas į vokiškąjį reichą kartu su kultūrinės autonomijos pagrindu.

Sužinojau, kad vokiečiai suėmė Petrą Kežinaitį. Jo žmona nežino, nei už ką jį suėmė, nei kur jis dabar yra.

1942. III. 15, Sekmadienis.

Vokiečiai iš Lietuvos išveža kopūstus. Rudenį kopūstams buvo nustatyta kaina 4 mk. 80 pf. už centnerį ir uždraudė iš viso pardavinėti turguje. Dabar nustatė naujas kainas, 2 mk. 20 pf. ir visas kopūstų atsargas išveža iš "Sodybos" į Vokietiją...

Bibliotekoje Antanas Brusas ieško literatūros apie Sibirą.

Tvarkome mano kambaryje B-koje dvaristas ateitininkų knygas. Daug brošiūrų, knygų sugedo nuo grindų alyvos.

1942. III. 20 d. Penktadienis.

Vakar Juozapinės, mano a. a. tėvo vardadienis ir gimimo diena.

Šalčio 20°, vis pat Kalėdų dar neatleido. Ir Hitleris savo kalboje pasakė, kad tokios žiaurios žiemos pasaulyje nėra buvę per pastaruosius 140 metų.

Mokėjo algas. Už pusę mėnesio gavau 70 markių.

Padėjau Liuliai parašyti prašymą vietai gauti. Dr. Juška žadėjo tuo reikalu tartis su švietimo tarėju Germantu dar prieš bal. 1 d. Juška patarė paduoti prašymą.

1942. III. 26 d. Ketvirtadienis.

Antradienį Kaune paskleido gandas, kad vakar buvęs iš oro bombarduotas Vilnius. Paskui gandai pasitvirtino: daug užmuštų, jų tarpe kun. Čibiras ir sužeistas vysk. Reinys. Šiandien kalbama, kad Reinys miręs, o Čibiras jau palaidotas.

Su dir. J. Rimantu aptikausinėjome buh. R-as Radzivonas: iš dr. A. Rachaus ekonomios, patekusios į B-ką, Radzivonas paėmė

iš A. Rachaus numizmatinės kolekcijos 14 sen. monetų ir jas pardavė Valst. Leidyklos darbuotojui Jackevičiui. Labai nemalonus dalykas.

R-as Radzivonas iš tarnybos atleistas: buhalteriją ir kasą prie manęs jis perdavė Venckūnui.

Šalčiai neatleidžia.

1942. III. 7 d. Antradienis

Užvakar buvo velykos. Šventėms gavau nusipirkti 3 ltr. pieno ir 9 kiaušinius. Už kiaušinius dabar moka po 15 mk. už 10.

Lankiausi pas J. Vileišį, vakare – pas Medemus, kur buvo dr. Pogodinas ir J. Byla.

Pas mane užėjo brolis su Liulia. Brolis siūlo man globon perimti jo namus A. Fredoje. Jis pats išvažinėjąs į kaimą. Liulia su vaikais taip pat išvažiuosianti į kaimą ir todėl neprisiimsianti B-koje tarnybos.

Užsiminus apie tą brolio namą Fredoje, turiu prisiminti truputį iš jo istorijos. 1922–1923 m., kai dar buvo gyvas mūsų tėvas, aš, būdamas Niujorke, nupirkau jam ir broliui ūkelį prie Laižuvos, 6 ha. su gerais trobesiais, ir štai šito. Mokėjau apie 1.800 dol.

1942. III. 20 d. Penktadienis.

Vakar Juozapinės, mano a.a. tėvo vardadienis ir gimimo diena.

Šalčio 20°, nuo pat Kalėdų dar neatleido. Ir Hitleris savo kalboje pasakė, kad tokios žiaurios žiemos pasaulyje nėra buvę per pastaruosius 140 metų.

Mokėjo algas. Už pusę mėnesio gavau 70 markių.

Padėjau Liuliai parašyti prašymą vietai gauti. Dr. Juška žadėjo tuo reikalu tartis su švietimo tarėju Germantu dar prieš bal. 1 d. Juška patarė paduoti prašymą.

1942. III. 26 d. Ketvirtadienis.

Antradienį Kaune pasklido gandai, kad naktį buvęs iš oro bombarduotas Vilnius. Paskui gandai pasitvirtino: daug užmuštų, jų tarpe kun. Čibiras ir sužeistas esąs vysk. Reinys. Šiandien kalbama, kad Reinys miręs, o Čibiras jau palaidotas.

Su dir. J. Rimantu apklausinėjome buh. [R-ą] ~~Radzivoną~~: iš dr. A. Rachaus skrynios, patekusios į B-ką, Radzivonas paėmė

iš A. Rachaus numizmatinės kolekcijos 14 sau monetų ir jas pardavė Valst. Leidyklos darbuotojui Jackevičiui. Labai nemalonus dalykas.

[R-as] ~~Radzivonas~~ iš tarnybos atleistas: buhalteriją ir kasą prie manęs jis perdavė Venckūnui.

Šalčiai neatleidžia.

1942. III. 7 d. Antradienis

Užvakar buvo velykos. Šventėms gavau nusipirkti 3 ltr. pieno ir 9 kiaušinius. Už kiaušinius dabar moka po 15 mk. už 10.

Lankiausi pas J. Vileišį, vakare - pas Medemus, kur buvo [dr.] ~~dr.~~ Pogodinas ir J. Byla.

Pas mane užėjo brolis su Liulia. Brolis siūlo man [globon] perimti jo namus A. Fredoje. Jis pats išvažiuojąs į kaimą, Liulia su vaikais taip pat išvažiuosianti į kaimą ir todėl nepriimsianti B-koje tarnybos.

Užsiminsiu apie tą brolio namą Fredoje, turiu prisiminti trupučiu ir jo istorijos. 1922-1923 m., kai dar buvo gyvas mūsų tėvas, aš, būdamas Niujorke, nupirkau jam ir broliui ūkelį prie Laižuvos, 6 ha. su gerais trobesiais, ir šiūlo Tito. Mokėjau apie 1.800 dol.

Paskui pranešiau broliui, kad tą ūkį atiduodu jam su sąlyga, kad jis prižiūrėtų ir išlaikytų tėvą. Vėliau jis ūkį pardavė ir A. Fredoje pirko ne visai tebaigtą statyti namą ir atsikėlė gyventi Kaune...

1942. IV. 17. Penktadienis.

Sužinojau, kad dr. Jonas Šliupas vargsta ir neturi lėšų pragyvenimui. Kadangi kadaise, 1908–1909 m., aš buvau jo globojamas Skrantone, tai ir ryžausi kuo galėdamas jam padėti dabar, nors ir pats nieko neturiu.

Pasitaręs su inž. Stulginskiu, pasiunčiau į Palangą dro adresu 260 markių.

Inž. Stulg. pažadėjo sudaryti komitetą „nusipelniusiems tautos darbuotojams" remti. Jis tuo reikalu kalbėjo su Vad. Biržiška ir Kolupaila, su Končium, Sant. Pagalbos pirmininku ir kitais. Dr. J. Šliupas, kaip girdėjome Kaune, pirmomis karo dienomis buvo vokiečių suimtas už tai, kad stojo ginti žydus ir vaikus, kuriuos vokiečiai šaudė. Dr. J. Šl. tada pareiškė, kad civilizuotame krašte reikia žiūrėti įstatymus ir

tvarkos – už nusikaltimus bausti, o nekaltų žmonių, juo labiau vaikų, nekirsti. Išlaikę [illegible] vokiečiai išleido, prižadėjus nesikišti ten, kur jie veikia.

J. Šliupui sušelpti prisidėjo šie žmonės: Br. Vaitėkūnas ir St. Stulginskis po 50 mk., B. Valušytė, J. Kuodis, St. Kolupaila, J. Rimantas ir aš – po 20 mk., K. Laukaitienė, J. Ceičys, J. Grinius, J. Kovalskis, ~~nežinai~~ St. Dirmantas po 10 ~~10~~ mk.; P. Butrimas – 6 mk., Daniliauskas – 5 mk.

Buvo kalbama apie pastovią rinkliavą pašalpos reikalingiems tautos darbuotojams. Tarėmės su Vad. Biržiška, su prof. Končium. Organizacijos steigti negalima, vokiečiai neleis, atskirais atvejais kiekvienas gali remti.

1942. IV. 28.

Vakar vakare apie 10 val. Antanas Miškinis telefonu pranešė, kad mirė poetas Kazimieras Binkis. Klausė Kiršos telefono. Vėliau ir aš susiskambinau su F. Kirša.

Balandžio 29 d. lankiau velionį Binkį jo bute Vydūno al. 20 nr.

Nagevičius neleido velionį poetą pašarvoti Muziejuje, kaip to prašė rašytojai, nors ir sutarta jį laidoti valstybės

lėšomis. Rašytojai labai pasipiktinę tokiu Naguričiaus pasielgimu.

1942. V. 2. Šeštadienis.

Prieš porą dienų į B-ką užėjo iš Šiaulių atvažiavęs P. Bugailiškis. Šiauliuose jis rūpinasi į skurdą patekusių tautos darbuotojų šelpimu.

Balandžio 30 d. rytą, 8 val., iš Vydūno al. N 20, t. y. iš K. Binkio namų, lydėjome jį į Įgulos bažnyčią. Laidotuvės įvyko 18 val.

Gegužės 1-ios proga gavome leidimą nusipirkti 1/4 litro degtinės ir po 2 dėžutes... tepalo batams. Tokiu būdu vokiečiai atžymėjo darbininkų šventę.

Iš švietimo valdybos telefonu pranešė, kad nuo gegužės 1 d. darbo valandos nustatomos tokios: nuo 7 val. ryto ligi 15.30

Vakar į darbą atėjo Al. Rannitas, grįžęs iš Estijos. Jis pasakoja keliavęs su visais patogumais, kurie teikiami vokiškiems kariūnams. Rygoj ir Taline gyvenimas, girdi, visai skiriasi nuo Kauno gyvenimo. Yra ten restoranų ir kavinių,

galima gauti pavalgyti, tarnautojų atlyginimas žymiai didesnis, negu pas mus.

Šiandien buvo užėjęs Al. Churginas. Jis dažnai matomas su Rannitu. Pasakojo jis, kad apie Petrą Cvirką niekas iš niekur nesigirdi. Apie kitus — Girą, Paleckis, Gedvilas, Venclova, Korsakas — jie visi esą paimti į lietuvių brigadą.

Mano prašomas, F. Kirša pažadėjo bibliotekos rankraštynui surinkti Binkio laidotuvėse pasakytų kalbų nuorašus.

1942. V. 5 d. Antradienis.

Užvakar pas mus lankėsi Jonas Vileišis, brolienė, Medemai. Išsiskirstė apie 10 v. v.

Bibl-je tarnautojas Sam-nas vis reikalauja sau įvairių lengvatų, darbe entuziazmo niekur neparodo.

Bibliotekos rankraštynui gavome Lietuvos Laisvės Kovotojų Sąjungos atvirą laišką gen. tarėjui Kubiliūnui.

Bibliotekai parnešiau (83 psl.) vertimą iš lenkų kalbos „Abėcėlinio katalogavimo taisyklės“: „Przepisy katalogowania w Bibliotekach, Warszawa, MCMXXXIV, nakładem Biblioteki Narodowej“.

Gegužės pradžios naktys labai šaltos.

Žmonės nuolat kalba apie „totalinę mobilizaciją" ir, aišku, dalykas, labai jaudinasi ir nerimsta.

1942. V. 10. ~~Sekmadienis~~ -15 d.d.

Bibliotekoje tarnautojų susirinkime tarėmės (bibliografai ir vadovybė) dėl algų išlyginimo, dėl katalogavimo taisyklių ir ypačiai dėl klaidų senajame kataloge.

Pasklido gandai, kad darbo gen. tarėjas Paukštys buvo suimtas, kam pasirašęs registracijos įsakymą. Kubiliūnas, sako, nepasirašęs.

Vakar visus, kurie susiregistravo darbams Vokietijoje, uždarė kareivinių kiarte Šančiuose. Juos saugojo „aktyvistai-partizanai". Jie leido susiregistravusiems jaunuoliams bėgti, o vokiečiai kareiviai į bėgančius šaudė. Taip pat pasakojama, kad vakar ~~vėl~~ buvę sušaudyta daug žydų.

Vakare prie Konrado kavinės vokiečiai kareiviai gaudė lietuvių jaunuolius privalomojo darbo Vokietijoje tarnybai.

Vėl gandai apie Paukščio suėmimą.

Prie Konrado kavinės V. 12 d. vakare vokiečiai pasigavo dail. Juozo Žikaro sūnų gimnazistą, Jaunių. Tėvai labai susirūpinę. Sulaikytas jis tokiomis aplinkybėmis. Jis ėjo pro Konrado kavinę tuo momentu, kai ten vokiečiai darė „ablavą" ir gaudė jaunuolius. Jaunius Žikaras gerokai susivilpė, į burną įsikišęs pirštus, ir leidosi bėgti, o vokiečiai jį vijosi. Jis įsprukęs į vieną namą Laisvės Alėjoj, įbėgęs į kažkieno butą ir pasislėpęs už spintos. Vokiečiai vis dėlto jį atsivijo, surado ir išsitempė.

Tėvai labai susirūpino. Tėvas, skulptorius Žikaras, daro visas pastangas berniukui išlaisvinti. Jaunių nuteisė kalėti 8 paras.

1942. V. 20 d.

Išėjo slaptas „Kovotojų už Lietuvos Laisvę Sąjungos" biuletenio Nr 1, mašinėle rašytas, tiražas, sako, 1.000 egz. Žadėjo 1 egz. parūpinti Bibliotekai.

Bibliotekininkas Stanskis išvažiavo į Jurbarką: ten esanti prof. Izidoriaus Tamošaičio biblioteka, palikta jo sesers globoje.

Radijas pranešė apie stiprius mūsų

ofensyvą ties Charkovu, esą jie prasi-
laužę per vokiečių linijas 50 mylių plote
ir įsiveržę į linijos vietomis iki 35 mylių.

Bibliotekoje tarnautojų pasitari-
mas - vokiečiai pareikalavo talkos gyven-
tojų surašinėjimo darbui. Paskirti šie
tarnautojai: J. Staneikis, Al. Ramunis,
Gruodzinskaitė, Jocaitis, Samulėnas, Venc-
kūnas, Mikolajūnienė, Dulkytė, Vrub-
liauskaitė ir O. Tilytė.

Su gydytojo pažymėjimu per P. Kė-
žinaičio protekciją gavau nusipirkti
1 pak. kakao, mondamino ir tapiokos.

Įsakyta namus mieste papuošti vė-
liavomis: į Kauną atvažiavo nacional-
socialistų ideologas Rozenbergas.

Iš kalėjimo išleido aštuonias dienas
išsėdėjusį Jaunių Žikarą. Jojo utėlė-
mis apteko ir labai sublogo.

1942. V. 25 d. Pirmadienis

Vokiečiai prieš kelias dienas suėmė
400 lietuvių už tai, kad apie Naująją
Vilnią buvo nušauti 2 vokiečiai. Du
šimtus žmonių vokiečiai suėmė aplin-

kinėse kaimuose, kitus du šimtus surankiojo iš
kalėjimo ir visus sušaudė. Laikraščiuose
apie tai iš pradžių nieko nekalbama, tik V. 23 d. „Į Lais-
vę" išspausdino pranešimą.

Mūsų vyrus iš Lietuvos veža į darbo
tarnybą Vokietijoje.

1942. V. 28 d. Ketvirtadienis

Dėl tų 400 sušaudytųjų lietuvių yra įvai-
rių versijų. Iš Vilniaus apie tai girdėjęs Petras
Kėž. pasakojo: du vokiečiai važiavę iš Vilniaus
į provinciją arklių mobilizuoti; juos pusėje iš
miško išėję vyrai; jie sustabdę automobilį,
vokiečius nurengę ir „sprogstančiomis" kulko-
mis šovę į juos iš užpakalio. Tuo tarpu
atvykęs sunkvežimis su vokiečiais karei-
viais. Vyrai pabėgę į mišką... Po to vokiečiai
iš artimųjų kaimų suvarę vyrus, moteris,
vaikus ir senius, atrinkę iš jų kalbančius
lietuviškai (?), visus kitus (lenkus ir rusus)
čia pat sušaudę. Vėliau tie kareiviai
nuvykę į Švenčionis ir ten surinkę len-
kus mokytojus, kunigus, advokatus etc.
ir juos sušaudę... Tuo būdu sušaudyta
400 žmonių už du vokiečius. Vilniuje,
pasakojama, esą paskelbta, kad už

kiekvieną nušautą vokietį arba vokiečiams tarnaujantį jis administruojamose srityse lietuvį bus sušaudyta 1.000 lenkų arba rusų. Taip pat kalbama, kad būsią sušaudyti visi rusai, gyvenanti kaimuose.

Šiaip provincijoje nuolatos eina „ablavos," gaudomi visi jauni vyrai, kurie neužsiregistravo transporto ir darbo tarnybai. Procedūra yra tokia: 10 ginkluotų policininkų apsupa kaimą, o kiti 10 eina kratų daryti. Iš kaimiečių atima arklius, karves, kiaules. Pats mačiau Laisvės alėja varomus 112 porinių vežimų. Ūkiuose vokiečiai palieka tiktai po vieną arklį...

Šiandien 10 mūsų Bibl-os tarnautojų išėjo surašinėti gyventojų. Kol kas dar neaišku, kuriems galams prireikė smulkių žinių apie gyventojus.

Kauno „žinių skleidėjai" kalba girdėję, kad iš Prancūzijos pareikalauta atiduoti Italijai Korsiką, Nicą ir Tunisą. Italijoje varoma griežta propaganda prieš Prancūziją: Lavalis turįs pasisakyti, su kuo jis eina: prieš

Berlyno-Romos-Tokio ašį, ar su ja...

1942. V. 28 d. Ketvirtadienis.

Praėjusią naktį Kaunas susilaukė oro puolimo. Tai buvo pirmas Kauno bombardavimas iš lėktuvų.

Aliarmas sirenos pradėjo skelbti 11.30 v. nakties ligi 1.30 v. ryto. Aš dar nebuvau užmigęs. Pasigirdus aliarmui, atskleidžiau balkono duris ir atsiguliau. O sirenos kaukė banguojančiais garsais. Po poros minučių pasigirdo duslūs bombonešių ūžimai - visai ne tokie, kaip vokiškųjų lėktuvų. Lėktuvų ūžimas vis artėjo ir artėjo. Sunku buvo orientuotis, iš kur jie ėjo. Atrodė, kad iš šiaurės pusės. Po valandėlės pasigirdo vienas po kito trys sprogimai, nelabai smarkūs. Nutilo. Žmona labai išsigando ir verkdama jaukėsi manos. Raminau ją ir tildžiau, nors pats jaučiausi nuostabiai ramus ir nė kiek nesinervinau. Tik per mintį žaibo greitumu praskrido vienas vaizdas paskui kitą. Ką visa tai reiškia ir kuo gali baigtis? Sprogimas? Gyvenimo siūlas nutrauktas? Baigtos kovos, rūpesčiai, kančios? Vis dėlto žmogus išskabingai laikosi tos gyvybės. Nepaisydamas bado, vergo, sielvarto, negalavimų,

vis tiek nori gyventi...

Pirmieji trenksmai praėjo. Abu su žmona nusileidome žemyn į kiemą, iš antro aukšto Dzūkų gt. N 8. Prie durų susitikome su namo savininko sūnum inž. architektu Okuniu. Nuo mūsų namo laiptų aikštelės buvo matoma šviesa, lyg kas būtų bedegą. Išėjome pro duris. Beveik priešais, šiek tiek į kairę, Dainavos g. link, dešinėje pusėje – balta šviesa.

– Padegamoji bomba, dega, – sako Okunis.

Rengėmės bėgti arčiau, tačiau apsisvarstėme, nepatartina, gatvėse aliarmo metu judėjimas draudžiamas. Be to, po 11 v. nakties iš viso uždrausta rodytis gatvėse.

Praėjo dar keliolika minučių. Vėl pasigirdo lėktuvų ūžimas. Sustojome koridorėlyje prie laiptų, tarp dviejų krosnių. Po kelių valandėlių – vėl smarkūs sprogimai ir šviesos akinanti blykstelėjimai. Ir vėl tyla. Apie 1.30 v. ryto sirenos atšaukė oro aliarmą. Po to Nemuno kryptimi sušvito raketa. Kai viskas aprimo, apie 2 v. ryto sumigome.

Po pirmojo sprogimo žmonos motina skambino iš R. Kryžiaus ligoninės ir

klausinėjo apie mane ir žmoną.

Kitą dieną sužinojome daugiau apie praėjusios nakties bombardavimo padarinius. Prieš dr. P. Mažylio kliniką nukrito bomba, kita nukrito radiofono kieme ir užmušė į kiemą išbėgusius du eilinius radistus. Eidamas į tarnybą, užėjau į Dzūkų g. N 3 kiemą – prie malkų sandėliuko (N5) – nedidelė žemėje išrausta duobė, sandėliuko galas nuplėštas, bet malkos neužsidegė. Aplinkui dviejų namų langai ištrupėję.

Žemiau, Putvinskio gt., prieš Mažylio kliniką, bomba nukrito ir žalio medinio namelio kieme, prie vartelių ant statinės padėtos dvi bombos skeveldros – sunkios ir kietos. Namelio ir klinikos langai išbirėję. Žmonės sako, kad klinikoje buvę du sužeisti. Čia pat nebejauna moteris mane užkalbino:

– Prasidėjo. Jau atskrenda. Mano du sūnus išvežė... – ir apsiverkė moteris.

– Kas išvežė? – klausiu aš.

– O ar aš žinau? Išvežė ir tiek. Jau dvi savaitės... jokios žinelės dar negavau... Gal į frontą, kad ten savo kaulelius palaidotų, o gal į Vokietiją?... Darbams?

Prieš Vailokaičio namus, kur buvo tarybinių Rašytojų Sąjungos klubas, susitikau su žmona ir V. Jocaičiu. Jiedu buvo prie radiofono vartų. Į kiemą niekas neįleidžia. Ten numesta trys bombos, užmušti du vokiečiai. Vienam nutraukė galvą, antram išplėšta visa krūtinė. Aplinkui langai ištrupėję. Ištrupėjo šiek tiek langų Vailokaičių namuose, buv. Užsienių Reikalų Ministerijos rūmuose, Julpės vaistinėje, Lietuvos viešbutyje...

Kartu visi trys užėjome į Raudonojo Kryžiaus ligoninę pas žmonos motiną. Visi susijaudinę dėl nakties įvykių. Nakties metu visi ligoniai susirinko ligoninės kieme. Į ligoninę naktį atvežė sužeistuosius iš geležinkelio stoties, kur I-os klasės laukiamasis esąs sudaužytas. Viljampolėje, pasakojama, tarp žydų nuotaika pasitaisė, o šiaip stebėtojai sako, kad dabar su jais, vargšais, jau bus baigta.

Bibliotekoje tarnautojai per vienas kitą dalinasi savo įspūdžiais. Tunelio gatvėje gyvenanti O. Tilytė pasakojo, kad kelios bombos pataikiusios į peroną,

kur užsidegė vagonai su kareiviais. Langai „Lozanoje" ir priešais kituose namuose išbirėjo. Esą ir užmuštų ir sužeistų.

Vėliau į Bibl-ką užėjo inž. Mošinskis pasiimti vokiškų knygų. Jis guli ortopedinėj ligoninėj, buvo susižeidęs koją, jau taisosi. Jis sako, kad Kauno geležinkelio stotyje per bombardavimą buvę užmuštų 80 ir daug sužeistų vokiečių kareivių. Kaip laimingai pasitaikė, kad iš lietuvių, rodos, niekas labai nenukentėjo.

Visas Kaunas šiandien pergyvena savo nakties įspūdžius. Kiekvienas ką nors girdėjęs, matęs, jautęs ir savotiškai aiškina tuos savo pergyvenimus.

Raud. Kryžius išskyrė B-kos tarnautojams 16 baladžių kortų (po 36). Jos paskirstytos burtų keliu.

Skambinau brolienai. Oro pavojaus metu vaikai buvo suguldyti ant grindų. Andriukas vis šaukęs:

– Mamyte! Bijau oro aliarmo!..

Mieste kalbama, kad praėjusią naktį bombomis buvo apmėtyti Alytus ir Marijampolė.

Vakare grįžtant namo, policija neleido keliu(?) laiptais iš Žemaičių gt, turėjau eiti aplinkui Žemaičių, Aušros ir Prūsų gatvėmis. Prie Druskų g. N 4 daug žmonių ir sunkvežimis. Paaiškėjo, kad Druskų g. N4 kieme naktį buvo numesta bomba, ji įstrigo 1½ metro į žemę, nuplėšė nedidelio medinio namelio priebutį ir gerokai mūrinės sienos gabalą ir nesprogo. Bomba gana didelė, apie 1 mt ilgumo ir bent 30 cm diametre. Į žemę ji sulindo ne pistono galu ir todėl nesprogo. Nuo mūsų buto langų ta vieta kokių 30 mt atstu. Jei būtų sprogusi, tai vargu būtume išlikę gyvi menkame namelyje – ir kaip tik bombardavimo metu stovėjau prieš langą.

Su žmona ėjome apžiūrėti tą vietą. Bombą atkasė ir paskui duobę užkasė ~~ir~~ vokiečių čia atvaryti žydai.

Kalbama, kad tą naktį buvo bombarduotos ir kitos vietos – Jonava, Kėdainiai, Jurbarkas, Marijampolė, Alytus. Atskridę, sako, apie 60 tarybinių bombonešių. Spaudoje („Į Laisvę") buvo kuklus pranešimas, kad „į generalinę Lietuvos sritį pavyko keliems sovietų

lėktuvams įskristi ir numesti keletą bombų. Yra nukentėjusių keletas žmonių. Padaryta šiek tiek materialinių nuostolių..."

Tos pat dienos (V. 28) „Į Laisvę" pranešta apie pasikėsinimą prieš Reicho protektoriaus pavaduotoją Čekoslovakijoje SS obergruppenführerį (gestapo) Heydrichą. Pasiūlyta 10 milijonų kronų atlyginimo už nusikaltėlių sugavimą. Pasakojama, kad pasikėsinimą padarę du vyrai, vienas metęs granatą, kitas iššovęs, ir abu paspruko, – vienas įsitrynęs minion, o antras pabėgęs dviračiu. Prahoje užvakar (V. 27) paskelbtas apsiausties stovis – po 9 val. vakaro neleidžiama išeiti iš namų, visiems vyrams nuo 15 m. amž. įsakyta užsiregistruoti policijoje. Neužsiregistravusiems arba tokius slepiantiems mirties bausmė kartu su visais šeimos nariais. Jau kitą dieną (V. 28) buvo sušaudyti 6 asmenys, tame skaičiuje ir dvi moterys, už slėpimą neįsiregistravusių žmogžudžių.

Norvegijoje vienoje saloje (prie pajūrio kranto) užmuštas(?) Gestapo tarnautojas. Už tai, girdi, iš kaimo pašalinti visi gyventojai, vyrai

suimti, o kaimas sulygintas su žeme.

Lavalis, kaip pranešama spaudoje, pasiuntęs Mussolini atsakymą į Italijos reikalavimą atiduoti jai Rivierą su Nica, Korsiką ir Tunisą. Ir Lavalis ketina ginti Prancūzijos teises į tas sritis...

L. grįžo iš Velivonos, iš Klangių, kur atostogauja ir taiso sveikatą brolis.. Paskolinau 300 rb. Ji su savo motina nori pirkti karvutę už 5000 rb., kad vaikams turėtų pieno.

Iš Senamiesčio bibliotekos (Mapų gt. N1), kur vokiečiai suvežė iš žydų butų knygas, praneša: vokiečiai atrenka sau vertingesnę judaiką, vertesnes išveža į Vokietiją, kitas naikina vietoje, degina. B-kos vedėja telefonu man pranešė, kad vakar vokiečiai išvežė 5 sunkvežimius „sunaikintinų knygų" į Žaliavos bazę, buv. Sojuzutil, Gardino gatvėje, N 25. Nuėjau į tą vietą - sena raudonų plytų sinagoga uždaryta. Pro langus gali matyti krūvomis suverstas knygas...

V. C. Bibliotekoje lankėsi J. Keliuotis, pasakojo, kad Vilnius gavęs keletas bombas, užmuštų apie 8 ir sužeistų 11, visi lietuviai. Kaunas turėjo daugiau aukų - teigia, kad jau palaidota 18 vokiečių (jų tarpe 2 civiliai), vienas lietuvis (konduktorius) ir 3 vokietės seselės: jos geležinkelio stotyje stovėjusiame traukinyje, sužeistiems vokiečių kareiviams dalinusios kavą ir tuo momentu nukrito bombos.

J. Keliuotis pasakojo, kad kun. Sabaliauskas (Žalia Rūta) prieš keletą dienų eidamas šaligatviu nešęsis rankoje laikraštį, o per šalią gatve ėjo pulkas vokiečių varomų žydų. Vienas žydas ištiesė ranką laikraščio ir kun. Sabaliauskas jam jį padavė. Čia pat vokietis kareivis apstumdė ir apkūlė Sabaliauską ir kartu su žydais jį nusivarė į Vilijampolės geto. Po to kurija turėjo daryti žygius poetui (kanauninkui) išlaisvinti.

1942. VI. 1 d. Pirmadienis

Užvakar su Ladu Natkevičium aplankėme R. Kryžiaus ligoninėje Joną Vileišį, kuris ligoninėje paguldytas V-27 d. Jį slaugo duktė ir žmona. Serga širdimi ir plaučių uždegimu. Atrodo labai su-

menkos, pusė kūno suparalizuota, veidas perkreiptas, akys primerktos. Mane pažino, ilgai nepaleido mano rankos... Vos prieš kelias dienas buvau su juo susitikęs kavinėje. Šiandien, birželio 1 d., 13 val. jis mirė ligoninėje.

Vakar Kalifornijoje (kaip pranešė radijas) mirė žymus amerikiečių aktorius John Barrymore. Daug kartų teko jį matyti. Vaidindavo drauge su garsia aktore, savo seserimi, miss Ethel Barrymore.

Šį rytą iš užsienio radijo pranešė apie tai, kad gegužės 31 d. anglai atliko milžinišką ir klaikų Koelno bombardavimą, kuris tęsėsi pusantros valandos. Bombardavime dalyvavo 1.000 bombonešių, lydimų daugybei kovos lėktuvų. Ant Koelno numesta per 3.000 tonų bombų. Bombardavimo sukeltas gaisras buvo matomas net prie Olandijos sienos, už 260 kilometrų. Dūmai kilo į orą 5 km. Tai buvo baisiausias visoje karų istorijoje bombardavimas. Numestų bombų svoris esąs 4 kartus didesnis už smarkiausius šio karo ~~oro~~ puolimus iš oro... Vokiečiai, žinoma, reaguos. Pranešdami apie tai, vokiečiai prie mikrofono iš-

kvietė ~~du~~ keturius Koelno gyventojus, kurie per radiją pasakojo savo baisius pergyvenimus siaubo dienos.

Čekoslovakijoje vokiečiai sušaudė 20 žmonių ryšium su pasikėsinimu prieš Heydrichą.

1942. VI. 3 d. Trečiadienis

Vakar sužinojome, kad sanguma mūsų B-kos tarnautoją Veroniką Motiejūnaitę, vienintelę bibliotekininkę su aukštąja bibl-nių mokslu, išsiųs Varšavoje. Direktorius J. Rimantas ir aš kreipėmės į sangumietį Matulį jos reikalu. Žadėjo padėti.

B-koje paaiškėjo, kad ji kurį laiką kaip pro-lenkė, rinkusi lenkiškas emblemas ir portretus. O tai ji darė B-kos direktoriaus nurodymu B-kos fondams.

9 val. ryto sirgo Jono Vileišio laidotuvės. Jo kūnas buvo pašarvotas Karo Muziejuje, didžiulėje salėje ant katafalko. 10 val. Šv. Jonų bažnyčioje buvo gedulo pamaldos. Po pamaldų su T. Kirša 12 val. ėjome į Karo Muziejų ir iš čia kūną išlydėjome į Vilnių, į Rasų kapines, kur yra Vileišių šeimos sklepas. Prie karsto ties Nežinomojo kareivio paminklu kalbas pasakė: Dr. Sakalauskas,

naujasis Kauno burmistras Kazlauskas (en), Dr. K. Grinius ir adv. Tolinšis.

Vakare su žmona ėjome pas V. M-tės seserį Valavičienę (Radastų g. 11, bt. 4). Labai susijaudinusi dėl savo sesers. V. M-tė kadaise vadovavo lenkų „Pochodnios" bibliotekai.

Vietos spaudoje išspausdino straipsnį „Jonas Vileišis ir Amerikos lietuviai."

1942. VI. 5 d. Penktadienis.

Vakar sulaikytosios V. M-tės reikalu kartu su dir. J. Rimantu ėjome į saugumą pas Matulį. Jis nemanąs, kad prieš ją būtų kas nors žinoto, nors jis su byla dar negalėjęs susipažinti. Čia esą pritempti vokiečių pirštai, jų nusistatymas turės atsverti galutinį sprendimą. Pastaruoju metu vokiečiai, girdi, klausimus sprendžią visai priešingai lietuvių nusistatymui.

Mieste eina gandai, kad iš Kauno įstaigų bus paimta 17.000 žmonių durpėms kasti.

A. Fredoje Linkus sakosi norinti nuo liepos 1-os pradėti dirbti B-koje, tačiau

nėra žinos, ar ją priims.

Kalbos apie pokarinę Europą. Taika nebūsianti revanšo taika. Dėl Europos valstybių būsią atsižvelgta ekonominių, politinių ir istorinių aplinkybių. Taikos „žandarais" būsiančios keturios didžiosios valstybės: Amerikos J.V., Britanija, Kinija ir TSRS.

Jonavoje šiomis dienomis buvo daug sušaudymų: sušaudė 26 žydus ir lenkų dvarininkų Korzeniovskį, kuris tuos žydus slėpė savo dvare. Trečiadienio rytą 7 v. Jonavoje sušaudė Motiejūnienę, Ver. M-tės brolio žmoną, – ji buvo perkrikštyta žydelė, kuri karta gyveno pas prelatą Mykolą Karosą Šedu-voje, kur liko ir jos 5 m. amžiaus vaikas. Ji atvažiavo į Jonavą vienai dienai pasimatyti su vyru, tą pačią dieną – antradienį – ją suėmė, o kitos dienos rytą sušaudė.

Šaudymų yra ir Vakaruose. Radijas pranešė, kad Prahoje sušaudė 175 žmones, jų tarpe buvo 32 moterys.

Su Ver. M-tės seserim Pajėdiene ėjome į saugumą pas jos pažįstamą Janukaitį, kuris pasakė, kad prieš Ver. nieko žinoto nesą, kratos metu nieko pas ją nesurasta, po kelių dienų, baigus tardymą, ji būsianti tikra

 išleista.

1942. VI. 15 d. Pirmadienis.

Beveik kasdien iš Kačerginės, kur dabar atostogauju, važinėjau į Kauną dėl Ver. Mot-tės išlaisvinimo.

F. Kirša pasakojo, kad vokiečiai iš Lietuvos iškraustysią visus rusus ir lenkus. Dabar statomi barakai lietuviams. Vyrai bus atskirti nuo moterų, vaikai bus atiduoti į auklėjimo įstaigas.

Pas Matulį - sako, kad Ver. neišleisią. Tuo tarpu Juchnevičius saugume pareiškęs Valavičienei, kad viskas būsią tvarkoje, tik reikią palaukti iki bus sutvarkyta byla. Matulis, matyt, nieko negali arba nenori padaryti.

Skaičiau Beverley Nichols „Twenty five" - įvairios biografijos ir santykiai su įvairiais žmonėmis. Neblogas dalykas.

1942. VII. 6 d. Pirmadienis.

Nieko ypatingo neatsitiko per šias ~~dvi~~ tris savaites. Mano „atostogos" baigėsi, o jų aš tikrai neturėjau, nes beveik kasdien važinėjau iš Kačerginės į Kauną vis Ver.-M-tės reikalu. Dėl jos kalbėjau su Matuliu, su Katiliene, su Gajauskai (saugume). Pagaliau, aš, Kirša, Rimantas, Stankus parašėme pareiškimą apie ją ir įteikėme Gajauskui. Šis mums dar pasakė: „Dabar žinogaus gyvenimas taip pat nevertinamas, kaip ir musės ~~gyvybė~~..." Jis sako - dėl to, kad V. M-tę išvežė į IX fortą, nereikia sielotis, taip pasielgta todėl, kad kalėjimas Kaune perpildytas...

P. Bugailiškis iš Šiaulių rašo man, kad J. Šliūpui iš Vydūnui(?) pasiųsti jo surinkta 1.000 markių.

Baisiai skauda man koją, vis dėlto persikraustydamas einu į A. Fredą. Andriui nešu kažkokį biskvitų, - retas dalykas...

Su Valavičiene ėjome pas adv. Jurgį Bylą, buv. Tribunolo narį. Žadėjo veikti per prokuratūrą Ver. M-tės reikalu.

1942. VII. 18 d. ~~Penktadienis~~ Šeštadienis.

Pagaliau, šiandien Ver. M-tę išleido.

Iš J. Šliūpo gavau laišką.

Mūsų B-kos darbuotojai važiuoja į miškus kirsti malkų.

Vacl. Biržiška, užėjęs į C.V.B-ką, pataria būtinai mostis išleisti Metraštį.

1942. VII. 20 d. Pirmadienis.

Vakar išsiunčiau Dr. J. Šliupui 100 mk. nuo Liet. Rašytojų Dr-jos.

Šeštadienio-sekmadienio naktį, nuo 11:30 iki 2 v. ryto oro pavojus Kaune. Šviesos rytuose ir vakaruose. Vakarų pusėje 6 smarkūs tolimi sprogimai.

Laive vienas keleivis iš Vilkijos pasakojo ėjęs žiūrėti bombų išraustas duobes — apie 1 km į vakarus nuo Zapyškio numestos bombos. Vyrai kažkur už Zapyškio lošę kortomis neužtemdinę langų. Lakūnai manę užtikę miestą. Pievoje, sako, daug proklamacijų vokiečių ir anglų kalbomis. Sprendžiama, jog tai turėję būti anglų ar amerikiečių bombonešiai, skridę Karaliaučiaus bombarduoti.

Su J. Rimantu kreipėmės į Matulį ir saug. D-to direktorių J. Čenkų dėl leidimo priimti Ver. M-tę dirbti B-koje. Pastarasis griežtai užprotestavo — V. M-tė esanti lenkė ir kaip tokia negalinti tarnauti B-koje. Tuo reikalu vis dėlto įteikėme raštą.

1942. VII. 23 d. Ketvirtadienis.

Su žmonos motina traukiniu važiavome į Kazlų Rūdą. Nakvojome pas buv. sargą

Barzdavičių, prie miško, Kabarėno namelyje.

Parke, arti mūsų buv. namelio, rusų kareivio kapas.

Iš Kazlų Rūdos grįžome traukiniu (50 vagonų). Pilna kareivių — vyksta į frontą.

Beveik kas naktį praskrenda lėktuvai — matyt, skrenda į Prūsus.

Grįžtant į Kauną, žmonės pasakojo, kad ties Vilkija bomba pataikiusi į valstiečių namą, užmuštas mažas kūdikis.

1942. VII. 28 d. Antradienis.

Vakar į R. Kryžiaus ligoninę atvežė 3 sužeistus vyrus — vieną vokietį pašovė gatvėje, du kiti (lietuviai) sužeisti namuose, policija šaudė į neužtemdytus langus.

Šiauliuose per oro puolimą sugriauti 3 namai, užmuštų — 5, sužeistų — 17.

Ėjau į Birutės kaimą pas St. Šimkų. Gavau 4 kg. aviečių, sumokėjau 8 markes.

Dr. Oželio sūnus savanoriu išvyko į vokiečių darbo prievolę, o dabar šaukiasi tėvų pagalbos... Jam teko 5 mėnesiai darbo dirbtuvėje ir po to — 7 mėnesiai fronte.

Lietuvoje prasideda vokiškoji kolonizacija, miestuose daugybė civilių vokiečių,

198 Kaune matėme latvius ir ukrainiečius kareivius. Ėjo gatvėmis ir dainavo savo dainas.

Dėl V. M-tės (įdarbinimo) dar nėra atsakymo iš saugumo. Girdėjome, kad švietimo vadyboje Kasakaitis griežtai nusistatęs prieš jos priėmimą dirbti B-koje.

St. Šimkus pasakojo, kad Martynas Jankus (Aukštaičių gt. N16) ikurstęs. Šimkus taip pat girdėjęs, kad Auerhoje miręs Antanas Smetona. Kažkas girdėjęs apie tai iš Londono BBC lenkų kalba transliacijos.

1942. VIII. 7 d. Penktadienis.

Pastaruoju metu ypatingai pakilo kainos, mes nebeišsilaikome iš savo uždarbio – reikia daiktais mokėti už maisto produktus arba ieškoti kokio nors šalutinio uždarbio. Už 1 kg. lašinių mokama 60 RM, cukraus – 30 RM. ir tai sunku gauti. Pav. J. R-tui neužtenka duonos, savo kortelių normą jis atiduoda valgykloje, kur pietauja, pusryčiams ir vakarienei tenka pirkti atskirai, mokant po 4 RM už kg. O čia dar St. Šimkus siūlo pirkti iš jo bekoną,

pusbrečio centnerio svorio už 3.000 RM.

Mano alga – 165 RM., tai lygu dviem kg. lašinių ir pusantro kg. cukraus. Gyvenk kaip išmanai!

Tarnyboje gavome nusipirkti klumpes, po 6,40 RM už porą. Spekuliacijos kaina už tokį „tavorą" būtų tarp 20 ir 60 RM.

Pirkau 2 mt malkų už 14 RM.

Darbo (kuro) prievolininkai, B-kos darbuotojai, sugrįžo į savo vietas.

Ver. Mot. gavo darbą R. Kryžiaus ligoninėje kaip vyr. virėjos padėjėja. Juokinga – į virėjas nuėjo baigusi universitetą bibliotekininkė.

1942. VIII. 11 d. Antradienis.

Kačerginės policija paaiškino, kad man, atvažinėjančiam kartą savaitėje vienai dienai registruotis nereikia. Iš viso iš Kauno išvykti ir sugrįžti be policijos leidimo draudžiama.

Apie Raseinius yra įrengta koncentracijos stovykla, kur laikomi apylinkės lenkai.

Kolonizavimo darbas vietomis jau vyksta: vokiečiai užima didesnius ūkius, malūnus, namus.

Sulaikyta tūla Koroliova (Kačerginėje

ji turi savo namus) už tai, kad padėdavusi bolševikams ir padėjusi auginti vienos bolševikų šeimos Lietuvoje paliktą mergytę.

Kačerginės kainos: pieno litras 2 RM., kelių kg. 2 RM.

Iš St. Stulginskio gavau išversti Rericho „Palaiminimus keliai". Mokės po 1 RM už puslapį.

Pakeliui į Prienus ir Kauną pas mus užsuko vokietaitė k. mokytoja Julija Adomaityte, kadaise mokytojavusi Panevėžio merg. gimnazijoje, kur mano žmona ten dėstė prancūzų kalbą.

1942. VIII. 20 d. Ketvirtadienis.

Vakar per Kauną skrido daug lėktuvų, oro pavojus užsitęsė iki 2 v. ryto. Per radiją pranešė, kad tarybiniai bombonešiai bombardavo Dancigą, Karaliaučių ir Tilžę. Iš kitos pusės – šiandien anglų tankai veržėsi į Prancūziją, Dieppe apylinkėse.

Verčiu antrą Rericho dalyką „Į motinis".

Sandėliuose mūs prekių lūžta lentynos, o krautuvėse nieko negauni nusipirkti. Kuris jau laikas, kaip ieškau sau batų ir negaunu.

1942. VIII. 27 d. Ketvirtadienis.

Vakar buvo užėjusi Liuliė. Pas juos namuose darė „kratą", klausinėjo, ar nenakvojo pas juos du vyrai...

Vakar 10 v. v. – oro pavojus. Tarybiniai lėktuvai skrido į Berlyną, Dancigą ir Karaliaučių.

Vokiečiai Kaune sulaikė Universiteto senato narius; sulaikyti 8 profesoriai: Step. Kairys, Zubkus, Moskauskas ir kt. Jie, sako, nesutiko paskelbti įsakymą, pagal kurį visi abiturientai prieš įstodami į Un-tą turi atlikti „darbo prievolę" Reiche. Su „darbo prievolės" principu jie sutiko, tik ją abiturientai turį atlikti Lietuvoje, o ne už jos ribų.

Kažkas paleido gandus, kad esą sulaikyti Germantas ir Kubiliūnas. Netiesa.

Pasakojama, kad buvę „karšta" ir redaktoriams, kurie nenorėję pavesti savo laikraščius naujai suorganizuotai vokiečių spaudos bendrovei.

1942. IX. 1.

Jau treji metai, kaip vokiečiai pradėjo

ji turi savo namus) ir tai, kad padėdavusi bolševikams ir paėmusi auginti vienos bolševikų šeimos Lietuvoje paliktą mergytę.

Kačerginės kainos: pieno litras 2 RM., bulvių kg. 2 RM.

Iš St. Stulginskio gavau išversti Rericho „Palaiminimų lėdiai." Mokės po 1 RM už puslapį.

Pakeliui į Prienus į Kauną pas mus užsuko vokiečių k. mokytoja Julija Adomaitytė, kadaise mokytojavusi Panevėžio merg. gimnazijoje, kai mano žmona ten dėstė prancūzų kalbą.

1942. VIII. 20 d. Ketvirtadienis.

Vakar per Kauną skrido daug lėktuvų, oro pavojus užsitęsė iki 2 v. ryto. Per radiją pranešė, kad tarybiniai bombonešiai bombardavo Dancigą, Karaliaučių ir Tilžę. Iš kitos pusės - šiandien anglų tankai veržėsi į Prancūziją, Dieppe apylinkėse.

Verčiu antrą Rericho dalyką „Į moteris."

Sandėliuose nuo prekių lūžta lentynos, o krautuvėse nieko negauni nusipirkti. Kurį jau laikas, kaip ieškau sau batų ir negaunu.

1942. VIII. 27 d. Ketvirtadienis.

Vakar buvo užėjusi Liudė. Pas juos namuose darė „kratą", klausinėjo, ar nenakvojo pas juos du vyrai...

Vakar 10 v. v. - oro pavojus. Tarybiniai lėktuvai skrido į Berlyną, Dancigą ir Karaliaučių.

Vokiečiai Kaune sulaikė Universiteto senato narius; sulaikyti 8 profesoriai: Step.-Kairys, Žubkus, Meškauskas ir kt. Jie, sako, nesutikę paskelbti įsakymą, pagal kurį visi abiturientai prieš įstodami į Un-tą turi atlikti „darbo prievolę" Reiche. Su „darbo prievolės" principu jie sutiko, tik ją abiturientai turį atlikti Lietuvoje, o ne už jos ribų.

Kažkas paleido gandus, kad esą sulaikyti Germantas ir Kubilius. Netiesa.

Pasakojama, kad buvę „karšta" ir redaktoriams, kurie nenorėję pavesti savo laikraščių naujai sumanytai vokiečių spaudos bendrovei.

1942. IX. 1.

Jau treji metai, kaip vokiečiai pradėjo.

Šį karą savo klastingu žaibo žygiu prieš Lenkiją.

Aš su žmona 1939 m. rugpiūčio gale buvome Varšavoje ir VIII 25 d. ketinome važiuoti į Zakopane. Pažįstamieji mums patarė verčiau grįžti Lietuvon. „Kol jūs pasieksite Zakopane," - sakė jie, - „vokiečiai jau bus įžengę į Lenkiją." Paklausėme jų patarimo - štai, tik pasiekėme Vilnių, vokiečiai bene IX-1 d. įžengė į Lenkiją ir puolė Kelcus, kur gyveno mano sesuo Ona Vitekienė...

Vakar, VIII 31 d. 9:30 v. vakare prasidėjo oro pavojus. Lėktuvai skrido į Vakarus. Jie skraidė ten ir atgal iki 2:30 v. ryto. Tą naktį bombardavo Berlyną, Šteitiną, Dancigą ir Karaliaučių. Tuo pat metu Vakaruose anglai bombardavo Niurenbergą.

Vakaruose, kaip skelbia radijas, bombarduoti šie miestai: Koelnas, Dusseldorfas, Maincas, Frankfurtas, Dancigas, Gdynia, Hamburgas, Bremenas, Wilhelmshafenas, Emsas, Essenas, Kaselis, Saarbriukenas, Osnebriukenas, Liubekas, Rostokas.

1942. IX. 11 d. Penktadienis

Gana dažnai pasigirsta oro pavojaus sirenos. Kartais bėgame į slėptuves, kartais sėdime namie ir laukiame, kada pavojus bus atšauktas.

Užvakar aliarmas pasigirdo 8:30 v. v. ir baigėsi 12 v. nakty. Tarybiniai lėktuvai bombardavo Bucharestą ir Berlyną. Vakar pas mus - Liulia su Tomu.

Šiandien - A. Fredoje, Tomo 5 m. gimimo sukaktis.

1942. IX. 13 d. Sekmadienis.

Aliarmas 9 v. 20 m. vakare, atšauktas 11 v. 30 m. vakare. Rusai bombardavo Karaliaučių.

1942. IX. 16 d. Trečiadienis.

Vakar girdėjau Antano Venclovos kalbą per Maskvos radiją. Tuojau pranešiau apie tai ir saviškiams A. Fredoje.

1942. IX. 21 d. Pirmadienis.

Vakar pas mane buvo apsilankęs brolis su broliene ir J. Rimantas. Dalinomės įspūdžiais, kalbėjome apie nūdienius įvykius,

1942. X. 27 d. Antradienis.

Per šį laiką neatsitiko nieko ypatingo. Porą kartų apsilankė brolis su broliene, Liudva su Tomu.

Atostogavau ir atšaukė mane iš atostogų: vokiečiai pareikalavo atrinkti komunistų rašytojų knygas ir atiduoti jiems. Tarėmės, kaip padaryti knygų atranką.

Atrinkome 750 knygų, kurias nutarėme suslėpti Bibliotekoje. 200 tomų brangesnių ~~ka~~ veikalų išnešiau iš B-kos rūmų ir paslėpiau, kad jų nesunaikintų. Žmonos motina sutiko paslėpti jas R. Kryžiaus ligoninės spintose.

Iš radijo sužinojau, kad anglai pradėjo ofensyvą Egipte.

1942. XI. 3 d., Antradienis.

Prieš kelias dienas B-koje apsilankė vokiečių karininkas Gerhartas Šprinkleris, kuriam Rozenbergo pavesta iš Lietuvos bibliotekų atrinkti ir sunaikinti vokiečių draudžiamas knygas.

Kalbėjau su juo vokiškai. Tai yra Rygos vokietis, 1914-18 m. karo laikais buvęs Rusijos

armijoje, patekęs į vokiečių nelaisvę ir ten pasilikęs visiems laikams. Aš aiškinau jam, kad mes B-koje turėtume išsaugoti visas knygas, nepaisant jų kilmės ir turinio. Mane nustebino jo atsakymas:

– Aš pats mėgstu knygas ir turėjau savo bibliotekoje Berlyne per 3 tūkstančius tomų... Jos žuvo bombardavimo metu, ir mano žmona iš buto išėjo tik su nedideliu lagaminėliu... Jei kas kitų bandytų iš manęs atimti biblioteką, tai, rodos, mano širdis kraujais apsilietų...

– Taigi, – sakau aš jam, – palikite mums nors po porą egz. visų mūsų knygų!

– Negaliu to padaryti oficialiai, – po valandėlės jis man atsako. – Tačiau padarykime štai kaip: aš pats atrankos nedarysiu, atrinkite patys tokias knygas, kurias galite atiduoti, savo B-kos nenuskriausdami. Iš to, ką jūs atrinksite, aš paimsiu tai, kas man reikalinga, o likusias galėsite išvežti į popieriaus fabriką arba sunaikinti... Bolševikų rašytojų knygų palikti jums aš negaliu, nes ir mano veiksmai yra kontroliuojami... Atidėkite jas kur nors atskiroje patalpoje. Jei kas patikrintų pas jus mano darbą, t.y. jūsų knygų atranką, pasakykite jiems, ~~kad tos~~ knygos ne jūsų, kad jos

priklausomoms organizacijoms... Tik, žinoma, apie šį mūsų susitarimą niekam nepasakokite...

Su Špinkleriu apžiūrėjome Fin. M-jos patalpose kambarį-seifą. Jis patarė jame sudėti paliekamas vokiečių uždraustas knygas.

– Niekas apie tai neprivalo žinoti, tiktai jūs ir aš...

Žinoma, pažadėjau tylėti.

Po to kitą dieną jis peržiūrėjo didžiulę krūvą, mūsų atrinktą iš dubletų ir iš apnešiotų knygų. Vis tik nebuvo galima nieko neatrinkti: Peržiūrinėdamas knygas, jis mums paliko mokslinę ir techniškąją literatūrą ir po 1 egz. kitų. Kad atsilyginčiau už jo palankumą, daviau jam dvi savo knygas: „Amerika" ir „Manfredas ir Sardanapalas".

Iš atrinktos literatūros jis dalį išsivežė į Berlyną – Lenino raštų komplektą ir dar kai ką.

Buvo čia pat surašytas vokiečių kalba toks dokumentas:

An den
Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg
Arbeitsgruppe Litauen, Wilna

Ich endesunterzeichneter Direktor der

Litauischen Zentralbibliothek J. Rimantas, versichere hierdurch nach besten Wissen und Gewissen, dass ich dem Einsatzstab R.R. die in der Bibliothek vorhandene Sowetische und andere verbotene Literatur zur Verfügung gestellt habe und dass nach der Sichtung durch den Einsatzstab nunmehr ca 2950 Exemplare wissenschaftlicher u. anderer Bücher sowjetischer Ausgabe in der Bibliothek verbleiben, ausserdem verbleiben rein technische u. medizinische Werke.

Der Einsatzstab R.R. hat 984 Bücher, ungerechnet Zeitungen u. Zeitschriften für sich behalten.

Die ausrangierte Makulatur – ca 14.120 Exemplare – verpflichte ich mich der Rohstoffzentrale zum Einstampfen bezw. zur Lieferung an eine Papierfabrik zu übergeben.

Gezeichnet: J. Rimantas
Gegenzeichnet: Gerh. Spinkler
Sonderbeauftragte der Einsatzstabes
RR Arbeitsgruppe Litauen.

Kowno, 1 November, 1942.

1942. XI. 4d. Trečiadienis

Mano 60-ji gimimo diena. Liulia at=

nešė gėlių. Nina dovanojo agatines sagas marš-
kiniams. Vera atsiuntė medinę peleninę. B-kos tar-
nautojai - gražų medžio dail. Kalendros drožinį
„Kanklininkas" prie koplytėlės.

Nesinori daug galvoti apie senyvą am-
žių - kaip nedaug beliko mano draugų ir bi-
čiulių! Ir aš vis dar per gyvenimą, pradėdu
mokytis, kaip, sulaukus senyvo amžiaus, vis dėlto
neatsilikti nuo gyvenimo, jaustis ir būti rei-
kalingu, neišmestu iš borto, kaip tai su
daugeliu senių pasitaiko.

Visą dieną buvau namie. Girdėjau
tankus važiuojant į frontą.

1942. XI. 6 d. Penktadienis.

Šiandien įrašiau į savo dienoraštį
dokumentą, pasirašytą J. Rimanto ir G. Špink-
lerio. O čia įrašysiu kitą itin įdomų doku-
mentą. Paduodu jį čia, išverstą į lietuvių
kalbą:

„Telegrama 1942. II. 20. 20,50 h.
Nr. 2185, Laiško Nr. 6, 1942. II. 21. 10.50 h.

Visoms EBD, Ba, Ma, Bw. Geležinkelio Saugojimo
Stotims, Bm, Vedėjas Z1, Tk Ryga.

Fronto aprūpinimas reikalaujo didžiau-
sio personalo minimumo ir paskutinio

įstato kiekvieno vokiečio ir vietinio tarnautojo.
Kiekvienas vietinio tarnautojo darbo drausmės
pažeidimas, o ypač neatvykimas, pavėlavimas
į tarnybą, girtavimas tarnybos metu, nepildymas
tarnybinių įsakymų ir tt. dabar yra paaštrinta
baudžiamas:

1. Vienkartinis 15 lazdos smūgių per nuogą užpakalį;

2. Pasikartojimo atveju 20 lazdos smūgių per nuogą užpakalį.

Ypatingai svarbiais atitikimais neatidėlio-
jant priimamas sprendimas transporto šefo įga-
lioto komisaro HBD, Rygos Tk komendanto. Pra-
nešama apie reikalo stovį BC, kuris yra kom-
petentingas bausmės pakėlimui. Pastatytieji
vokiečių įst. viršininkai, įst. vedėjai ir t.t. yra
atsakingi, kad laiku būtų pranešta vietiniam
personalui apie tarnybos įstatą ir pradžią.
Jei įst. viršininkai, įst. vedėjai ir tt. arba jų
įgaliotieji asmens vietiniam personalui to ne-
pranešą, tada baudžiami vokiečių tarnau-
tojai, kuriems pareita pranešti, areštu su vien-
laikiu išlaikymu 2/3 atlyginimo, kuris yra
tarnautojui kaip atlyginimas už darbą, kaip
atlyginimas butu ir maistu, būtent - sekančių
dienų laisvės atėmimas. Rytų aresto
bausmės:

a) valdininkams nuo apmokėjimo grupės G aukštyn - naminio aresto ligi 4 savaičių,

b) valdininkams nuo apmokėjimo grupės 9a iki O, 16 švelniau ligi 4 savaičių,

c) likusiems geležinkeliečiams švelnesnis arestas ligi 4 savaičių, stipresnis arestas ligi 3 savaičių. Aresto bausmės gali būti skiriamos tik pilnoms dienoms.

Tarnybinės bausmės įvykdomos sekančių tarnybos vyr. viršininkų:

1. Įst. vedėjai nuo geležinkelio sekretoriaus aukštyn prieš juos pastatytą personalą iki 3 dienų naminio ir švelnaus aresto,

2. Įst. valdybos prieš ~~juos~~ jiems pavestą personalą ligi 3 savaičių naminio ir švelnaus aresto, ligi 2 savaičių stipresnio aresto,

3. H.B.D. prieš jiems pavestą personalą ligi 4 savaičių naminio aresto, iki 4 savaičių švelnaus aresto, iki 3 savaičių stipraus aresto. Kompetentiniai EBD organai turi apie vietinį geležinkelio tvarkymo skubiai pranešti:

(Pasirašo) J.-D. Balk."

Tiesa, vertimas neįmanomas skaityti - tokį gavau iš geležinkeliečio, kuris pasakojo, kad pirmą bausmę lazdomis gavo vietinis

tarnautojas vokietis ir todėl vokiškoji geležinkelių vyresnybė tą „lazdų" telegramą atšaukė.

Dėl viso ko, ateities smalsuolių naudai nurašau čia ir vokiškąjį telegramos tekstą:

Riga Dir.

Va

Telegramm 1942. II. 20. 20.50 h

N 2185 datiert Nr 6, 1942. II. 21. 10.50 h.

An alle EBD. Ba, Ma, Bw, Ueberwachungsbanhoefe, Bm, Leiter der ZI Jk Riga

Versergung der Front verlangt hoechste Personaleinsparung und letzten Einsatz eines jeden deutschen und einheimischen Bediensteten. Jede Dienstpflichtverletzung der einheimischen Bediensteten, insbesondere Nichterscheinen, Zuspaetkommen zum Dienst, Trunkenheit waerend des Dienstes, Nichtbefolgen eines dienstpflichten Befehls u.s.w. wird nunmehr verschaerft bestraft:

1. Erstmalig mit 15 Stockhieben auf entbloesstes Gesaess,

2. im Wiederholungsfall mit 20 Stockhieben auf entbloesstes Gesaess.

In besonderes schwerwiegenden Faellen ist unverzueglich Entscheidung einzuholen bei bevollmaechtigten Kommissar des Transport=

chefs fuer HBD, Kommendant der Tk Riga. Meldungen mit kurzem Sachverhalt an BC, der fuer Verhebung der Strafe austaendig ist. Die deutschen vorgesetzten Dienstvorsteher, Dienstleiter u.s.w. sind verantwortlich dass einheimische Personale vom Diensteinsatz und Dienstbeginn rechtzeitig verstaendigt werden. Benachrichtigen die Dienstvorsteher, Dienstleiter u.s.w. oder die von ihnen Beauftragten die einheimischen Personale nicht so erfolgt Bestrafung der mit der Benachrichtigung betrauten deutschen Bediensteten mit Arrest unter gleichzeitiger Einbehaltung von 1/3 der Barbezuege, die dem Bediensteten also Beschaeftigungsverguetung bei Bezug von Unterkunft, Verpflegung zu stehen, und zwar von dem auf die Freiheitsentziehung folgenden Tage ab. Ostarreststrafen:

a) gegenueber Beamten von Besoldungsgruppe 5 an aufwaerte Stubenarrest bis zu 4 wochen,

b) gegenueber vom Beamten von Besoldungsgruppe 9a bis 0.16 gelinder

bis zu 4 woche,

c) gegenueber dem uebrigen Reichsbahnpersonal gelinder Arrest bis 4 Woche, geschaerfter Arrest bis zu 3 Wochen. Arreststrafen duerfen nur nach vollen Tagen ~~zu~~ verhaengt werden. Die Dienststrafgewalt wird von folgenden Dienstvorgesetzten ~~werden. Die Dienst~~ ausgeuebt:

1) Dienststellenleiter von Reichebahnsekraetaeren aufwaerts gegenueber dem ihnen unterstellten Personal bis zu 3 Tagen Stuben- und gelinden Arrest,

2) Amtsvorstaende gegenueber dem ihnen unterstellten Personal bis zu 3 Woche Stuben- und gelinden Arrest, bis zu 2 Woche geschaerften Arrest,

3) die HBD gegenueber dem ihnen unterstellten Personal bis zu 4 Woche Stubenarrest bis zu 4 Wochen gelinden Arrest, bis zu 3 Wochen geschaerften Arrest. Die zustaendigen HBD haben die einheimischen Eisenbahnverwaltungen unverzueglich zu verstaendigen.

(pasir.) J. D. Balk."

Pasakojama geležinkeliečių, kad, tam įsakymui pasiekus Kauno stotį, 15 lazdų gavęs vokietis ir po to atėjo iš Rygos pranešimas, kad tasai įsakymas mūsų darbininkus lazdomis „per mogz užpakalį" atšaukiamas.

214 Bibliotekon buvo užėjęs prof. Aug. Janulaitis.

Dail. Juozas Zikaras mano gimimo dienos proga atnešė man gipsinį, jo 1922m. Panevėžy padarytą, mano medalioną. Bronzinė to medaliono kopija yra pas mano brolį. 1922m. už medaliono padarymą sumokėjau J. Zikarui 10 dol.

F. Kirša „Į Laisvę" įdėjo straipsnelį apie mano 60m. sukaktį, pabrėždamas, kad aš visada buvau pažangus ir rėmiau socialistinį judėjimą tarp lietuvių, ypač išeivijoje.

1942. XI. 22 d. Sekmadienis.

Prieš porą dienų į Vokietiją išvažiavo 15 žurnalistų ir redaktorių. Iš mūsų Bibl-kos išvyko Aleksis Ranaitas.

Vakar gavau sveikinimo telegramą iš P. Vaičiūno.

Inž. Geigai dovanojau Ilfo ir Petrovo „Vienaaukštė Amerika" Meškauskienės vertimas. O Vrubliauskaitei davian Wellso „Pasaulio istorijos" III tomą.

Pas mus atėjo Liulia. Ji vargiai bijo, kad ją gali išvežti darbams Vokietijoj, ar Estijoj prie tvirtovių ar gal prie fronto..

Po pietų atėjo ir brolis, taip pat labai susirūpinęs. Raminau abu, kiek pats sugebėjau.

1942. XI. 25 d. Trečiadienis.

L. buvo pas mus tris dienas. Vakar išėjo namo pas motiną. Jos (auginamas Marytės) sūnelis Andriukas serga difteritu. Tomas neužsikrėtė, gerai saugomas ir prižiūrimas.

Bibl-koje pas mane buvo brolis ir prof. Kolupaila.

Rusai per radiją pranešė ties Stalingradu paėmę į nelaisvę 51.000 vokiečių, be to vokiečių toje srityje žuvę 47.000. Rusams teko daug karinės medžiagos — 400 tankų, 5.000 sunkvežimių, apie 1.200 patrankų, 52 sandėliai su maisto produktais ir karo įrengimais.

Vokiečiai iš Lietuvos pareikalavo 35.000 darbininkų.

Lenkai (lietuviai, sulenkėję) pas Renteliną skundžiasi, kad „Mein Gott, kokie tie lietuviai žiaurūs!.."

Vokiečių pasisekimams priartėja galas, kaip aš iš pat karo pradžios maniau. Afrikoje anglai užima vieną paskui kitą vokiečių pozicijas. Dabar eina atkaklios kovos Tunise.

Našlė Beresnevičienė (Šiandinės

Zigmunto Beresnevičiaus, inž., našlė) dirba Klinikų Bibliotekoje; ji prašė duoti jos Bibl-kai esančių mūsų Centrinėj rūsiuose palaidų „Lietuv. Enciklopedijos" egzempliorių. Žadėjau parinkti.

Vakar vokiečiai kariininkai apžiūrinėjo mūsų B-kos patalpas. Vokiečių generolas prakalbino mane vokiškai, o aš jam atsakiau angliškai. Jis pažiūrėjo į mane vilko žvilgsniu ir suriko:

– It's time for you to speak German!

Aš nieko jam neatsakiau.

1942. XII. 9 d. Trečiadienis.

Bibliotekoje temperatūra tokia, kad dirbti neįmanoma, kuro neira, šilumos teturime apie 3-4 laipsnius patalpose. Žmona peršalo, aš taip pat vos laikausi.

Vakar suėmė vyresnįjį dr. Kutorgą. Jo sūnus gydytojas Kutorga pasišalino, sako nuvyko pas rusus. Jis, kaip girdėjau, žydus aprūpindavo pasais.

Ore atodrėkis, slydu.

1942. XII. ~~17~~ 21 d. Pirmadienis.

Naktį iš 16 į 17 XII pas Naujalį (6-tos maitinimo kontoros viršininką) apie 1:30 v. atėjo du lietuviai policininkai ir pareiškė, kad N. su žmona eitų drauge su jais į nuovadą, pasiimdami darbo drabužius ir maisto vienai parai. Vienas policininkas buvo girtas. Po ilgų ginčų pas Naujalius užėjo jų kaimynė Mikuckienė. Ji pradėjo policininkus vaišinti ir taip juos nuramino, kad vienas išėjo, o antras nugriuvo po stalu. Iš dalies jiedu surašė protokolą, kad Naujalių nerado namie. Apie 6:30 v. ryto abu N-iai išėjo iš buto. 7 val. atėjo kiti du policininkai, bet dabar tikrai nieko nerado.

Vakar girdėjau, kad buv. Kauno burmistras ~~dr.~~ Kenstavičius guli ~~...~~ Sanit. Pagalbos ligoninėje, kur jo brolis yra direktoriumi. Jis pasakojo, kad vokiečiai iš Lietuvos turį išvežti 60.000 ~~...~~ žmonių, pirmon eilėn visus tuos, kurie namie kalba lenkų ir rusų kalbomis.

Prasidėjo milžiniška rusų ofensyva, nuo Voronežo ~~...~~ vokiečiai traukiasi į vakarus. Ir Afrikoje Romelis traukiasi linkui Tripoli ir Tunisio.

Neseniai mums dalino po 2 kg. „kremo rankoms", tinkančio padams ir grindims, o rankoms – gadina odą. Kodėl „kremas", o ne kas nors valgomo?

Rytoj lygiai pusantrų metų kaip prasidėjo Vokietijos-Rusijos karas ir jau visiškai aiškios karo išdavos. Laiko klausimas...

1942. XII. 26 d. Šeštadienis.

Kalėdas praleidome namie. Pas mus buvo Skaugirdienė (jos vyras Alytuj žuvo nuo bombos), Babianskienė su martim.

Vakarą praleidome pas Medonus – buvo ten Bylez su žmona, solistė Grigaitienė.

Pas mus atvažiavo Julė Aleknaitytė iš Prienų, kukli mokytoja.

1943. I. 5. Antradienis.

Laiškas iš J. Šliūpo, rašytas XII. 23 – iš Palangos į Kauną ėjo 13 dienų. J. Š. atsiuntė mašinėle rašytą „Epizodinio mano gyvenimo apibrėžią". Rašo sergąs ir manąs nebesikelti iš ligos. Kviečia atvažiuoti į Palangą.

1943. I. 29 d. Penktadienis.

Ir aš sirgau bronchitu – peršalimas Bibliotekoje.

Naktį 26-27 vežė lenkus. Oficialiai pranešė, kad jų išvežė 360, o žmonių kalbama, kad išvežtųjų skaičius siekiąs 1.500.

Išvežė Zabielskienę, Mikulčią (vaistininkas iš Aleksoto), lenkų gimnazijos inspektorių ir kt.

1943. III. 30 – IV. 5.

Vėl veža lietuvius į Vokietiją. Tarp kitų išvežė Naraką, Germantą, rašytoją Borutą, Smogą, Pikčilingį. Juos išvežė kovo mėn. pabaigoje. Iš viso išvežtųjų skaičius siekia 50 – tai vis žinomesni žmonės, kiti, kaip Germantas ar Pikčilingis bandė radarbiauti su vokiečiais, bet, matyt, pasirodė neištikimi.

Iš radijo sužinojau, kad kovo ~~26~~ 27 d. Berlynas susilaukė smarkiausio puolimo iš oro. Pranešė, kad tą dieną ant hitlerininkų sostinės buvę numesta 900 bombų, tarp jų buvę ir po 2 tonas bombų.

Mūsų biblioteką iškėlė iš II-jo aukšto (Miško g. N 1). Daug žalos padaryta periodikai, apgadinti knygų įrišimai. Knygas perkraustyti buvo atsiųsti žydai, ir centrinio šildymo sistemos Bibl-je taisymas buvo taip pat žydams pavestas.

1943. IV. 12.

Užvakar žydai amatininkai remontuoja II gimnazijos (Miško 1) aukštą – ten, sako, būsianti vokiečių kariuomenės ligoninė.

Šį vakarą su žmona buvome pas jos

motiną. Grįžome apie pusiau dešimtą. Vakaras buvo šviesus ir nuostabiai ramus. Lipant laiptais į Džiuhų gt., pastebėjau žmonai, kad tokį gražų vakarą gyventi miela, tačiau kas žino - gal susilauksime antpuolio. Tik pakopėme į Džiuhų gt. ir pakišgirdo pauojaus sirenos. Mums užėjus į butą, pa- ėmė sprogineti bombos. Abu susėdome koridorėlyje ant grindų, tarp dviejų mūrinių sienų su krosnimis. Pro kambario langą matėme mieste kilusį gaisrą. Nelaukdamas, kad bus atšauktas oro pavojus, palikau žmoną vieną namie ir greitai nusileidau į Žemaičių gt., - mums žiūrint pro langą, atrodė, kad dega Raudonojo Kryžiaus ligoninė, kurioje dirbo žmonos motina. Mudu nesuklydome - ligoninė degė. Liepsnos buvo apimti medinniai pastatai kieme. Ligoninėje ir kieme buvo didžiausia suirutė. Bombos pataikė į medinius sandėlius ir kiaulidę. Po kiemą krinksėdamos išgąsdintos kiaulės. Niekas gaisro negesino, nebuvo kuo pasinaudoti gesinti. Ligoninės personalas ir ligoniai sukiojosi ir aimanavo koridoriuose ir kieme, verandoje, darželyje.

Visi langai ligoninėje išbirėjo, stiklai dengė grindis koridoriuose ir vestibiuliuose. Žmonos motiną radau į jo aukšto koridoriuje - susijaudinusį, išsigandusį. Nusivedėiau ją namo. Kartu atėjo pas mus Skaurgirdienė ir jos duktė Irena.

Paskui sužinojome, kad kitas gaisras buvo prie Pienocentro rūmų, kiene. Atrodo, kad tą vakarą ant Kauno miesto bent dvidešimt bombų, neskaitant tų, kurios miesto kaimynystėje ir ant aerodromo.

1943. IV. 15.

Paaiškėjo paskutiniojo bombardavimo rezultatai. Raudonojo Kryžiaus medicinai pastatai kiene sudegė - iš viso tą vakarą Kaune buvo sugriauta, sudeginta ir apgadinta apie 24 pastatai, aš pats mačiau 12 duobių - Vytauto, Mickos, Daukanto, Mickevičiaus gatvėse. Net mūsų bibliotekoje 2-me ir 3-me aukštuose ištrupėjo 6 langai.

Oficialiai balandžio 14 d. buvo paskelbta, kad Kaunui teko 43 bombos, iš jų viena miesto Žaliakalny, Vaižganto gatvėje. Aukos: 18 žmonių užmuštų, 17 sužeistų,

23 namai apgadinti, kai kurie visai sugriauti, 5 sudegė ar apdegė.

Mačiausi su p. Gineityte, iš jos sužinojau, kad Kazys G. yra savo ūkyje Tauragnuose, Utenos apskr.

Apie IV-12 d. (apie) oro puolimą žinių nepaskelbė nei spauda, nei radijas. Buvo tik užsiminta, kad rusų bombonešiai puolė Rytų Prusijos miestus, o labiausiai Karaliaučių.

Balandžio 14 d. vakare 9.15 v. iki 12.30 v. buvo oro pavojus, tačiau bombų nekrito. Virš miesto nuskrido keturios lėktuvų voros, grįžo jų daugiau. Kur ir kas?

Iš Kauno žmonės bėga į kaimus – laivais, valtimis, visais keliais. Po miestą sklinda įvairūs gandai – 3 dienos skiriamos išsikraustymui, po to per 18 dienų miestas būsiąs bombarduojamas, o iki Velykų Kaunas būsiąs sulygintas su žeme, neliksią akmens ant akmens.

1943. IV. 19.

Balandžio 16 d. pavakary nuėjau pas Naujalius. Tuojau po 9 v. vakaro ~~per~~ sukaukė oro pavojaus staugiančios sirenos. Visi nuėjome į kaimynų slėptuvę. Nu-

krito kelios bombos, apie 11 v., o pusiau antrą nakty atšaukė pavojų. Nakvojau pas Naujalius.

Septyniolliktąją balandžio praleidau Kačerginėj. Grįžęs iš K-nės, užėjau prie Sporto halės pasižiūrėti ~~(?)~~ vakar ten nukritusios bombos rezultatų. Žemėje – didžiulė duobė; apie 11 metrų gilumo, 28 metrai skersai. Žmonės gąsčiojasi, daug kas išsikelė iš miesto žinoma, tie, kas gali iš miesto pasišalinti.

Man atrodo, kad gąsčiotis nėra prasmės. Baisūs yra tiktai bombų trenksmai; o tos bombos, nuo kurios teks žūti, trenksmo negirdėsime. Bet vis dėlto viskas atrodo taip kvaila ir beprasmiška – visi per metus ~~at~~ eiles statė, taupė, kūrė, o kitį per vienos akimirkos ~~(?)~~ viską paverčia pelenais ir griuvėsiais. O kas dėl žuvimo – man atrodo, kad aš fatalistas, visai nesijaudinu, reiks žūti, žūsiu, tik viskas beprasmiška. Kad nors į žūtum su prasme, kad nors savo žuvimu pasiektum, tik ne šiaip, metalo gabaliuki, užtaisytam sprogstamąja medžiaga, į tave pataikius!.. Žmonija, taip įnirtingai naikindama gyvybes ir turtus, atrodo iš tikrųjų pamišusi.

1943. IV. 20, antradienis.

Miesto valdžia įsakė papuošti namus, iškabinti vokiškas ir lietuviškas vėliavas – šiandien Hitlerio gimimo diena. O užvakar ir vakar po Kauną sklido įvairiausi gandai, pasiekę ir mus, B-koje. Pasakoja, kad ant Kauno viršaus 600 bombonešių ir visą miestą sunaikinus. Nesuprantama, kas ir kuriais tikslais skleidžia tokius gandus.

Praėjusį šeštadienį teko kalbėti su jaunu vokiečių kareiviu, užėjusiu į Biblioteką. Jis kilęs iš Hamburgo. Jo motina ažė. Jis pasakojo apie oro puolimus ant Hamburgo. Jam apsilankius pas motiną, per vieną puolimą buvo numesta 800 padegamųjų bombų ir oro torpedų, kurios, nukritusios ilenka gatve ir sprogsta, atsimušusios į sieną. Jis klausinėjo, kodėl lietuviai esą nusistatę prieš vokiečius. Papasakojau jam šį tą iš istorijos apie 1914-1918 m. karo laikus.

Vakare – į Kačerginę.

1943. IV. 23 d., penktadienis.

Vakar skrido lėktuvai, tačiau bombų nemetė. Pasakojama, kad provincijoje buvę bombardavimas – nukentėję Jurbarkas ir

Kėdainiai. Tikrų žinių nėra.

Balandžio 20 d. naktį bombos teko Tilžei, Stetingui, Rostokui, Berlynui.

Iš Varšuvos slaptas radijas skelbė labai aliarmuojančias žinias iš lenkų sostinės: Varšuvoje dar liko 35.000 žydų, dabar vokiečiai juos skerdžia, ir visas Varšuvos geto dega. Šiurpas sukrėtė, klausant to desperatiško nelaimingųjų žmonių šauksmo į pasaulio sąžinę.

Mūsų biblioteka iš Miško 1 nr. iškelia į Žydų banko pasažą (už pašto).

Pirkau 2 egz. „Don Kichoto", vieną egz. Liudai.

Šį vakarą gaudė oro pavojaus sirenos, pavojus užsitęsė nuo 9 v. 50 m. vakaro iki 1:30 v. ryto.

1943. IV. 25 d. Sekmadienis.

Vakar buvo oro puolimas [illegible] be jokių pasekmių.

Išvažiavau į Kačerginę. Atsiskyrėlis St-iai.

1943. IV. 30, penktadienis.

Kelius vakarus iš eilės buvo oro pavojus.

Išsikėlėme su bibliotekos turtu į naujas patalpas pasaže.

Atvykau į Kačerginę. Rytoj Kaune „Darbo diena" vietoj 1-sios gegužės šventės...

1943. V. 6, antradienis.

Oro pavojaus signalai beveik kas vakaras. Šį vakarą net du kartus siaubingai kaukė sirenos. Sako, kad buvo bombarduota Ryga.

Susitikau su Žmuidzinu. Pasakojo, kad Smetona nėra kreipęsis į Rooseveltą su protestu dėl Kauno bombardavimo. Keistas dalykas – kokią teisę turi tas „bėglys" protestuoti?

Galvoju apie eilę apsakymų bendra antraste „Miniatiūros ir siluetai". Kažko stinga, negaliu prieiti prie savo numatytos temos. O būtų kas papasakoti iš netolimos praeities. Be to, pažadėjau J. Šliupui parašyti jo biografiją.

1943. V. 10, pirmadienis.

Vakar anglai paėmė Bizertą ir Tunisą. Grįžau iš Kačerginės į Kauną visas perslapęs. Lijo. Radau laišką iš J. Šliupo. Rašiau apie J. Šl. jubiliejų.

1943. V. 13, ketvirtadienis.

Vakar Raud. Kryžiaus ligoninės direktorius pašalino Žilkarienę iš darbo „be jokios priežasties". Man rodos, priežastis buvo ta, kad ji šelpė ir valgydino mūsų belaisvius. Ji skundėsi prof. Končiui, Sant. Pagalbos

pirmininkui, tačiau be pasekmių. Parašiau apie 17 psl. apie Šliupą-jis ~~apaštališką~~ visų savo žurnalistinio darbo 60 metų sukaktį.

1943. V. 19, trečiadienis

Nuvykau į Kačerginę. Laivu kėliavo į Kulautuvą J. Rim. ir kiti, į katalikų paskaitą apie Vokietiją. Aš išsisukau. Pati tema mangi nedomina.

Vakar į B-ką užėjo kareivis Zergusenas. Skundėsi, kad neužilgo būsiąs pasiųstas į Rytų frontą. Pasakoja, kad rytuose vokiečiai ketina panaudoti naujai jų išrastas nuodingas dujas. Baisios esančios tos dujos - be spalvos, be kvapo, ima veikti po 4 valandų, išsigelbėti nuo jų neįmanoma. Jis prašė angl. žurnalų pasiųsti jo motinai (airei). Jos trys broliai esą Amerikoje, gal net ir armijoje. Vienas jos brolis, Mr. Haus, yra „Catholic Herald" redaktorius Anglijoje.

Per radiją girdėjau W. Čerčilio kalbą, pasakytą Vašingtone jungtiniame kongreso (atstovų ir senatorių) posėdyje apie anglų ir amerikiečių bendradarbiavimą kare prieš Japoniją. Ant. Edenas kalbėjo konservatorių partijos posėdyje apie tai, kad

karą prieš Vokietiją galima laimėti tiktai ne-
gailestingu jos miestų bombardavimu.

1943. V. 21., penktadienis.

Vakar staiga mirė inž. Landsbergis, iš „Lietuvos"
draudimo įstaigos, sirgo angina pectoris. Pažinau
jį nuo 1925 m., buvo tada atvažiavęs į Londoną.

Sugalvojau vakarienę ~~[illegible]~~ spirgindi (juodą duoną, labai
geras ir skanus ~~[illegible]~~ valgis. Nuo pirmadienio einu
pietauti „Valgykloje", bu. Rozmarino valgykla Laisvės
alėjoj. Pietūs tokie menki, kad tuojau, pavalgęs, jauti
alkį. Kartais būna taip silpna, kad, rodos, imsi
alpti – tai vis menkas maistas. Nuolatos pusiau
alkanas, niekada nepavalgai tiek, kiek reikia. Kartais,
važinėjant į Kačerginę, matai laive keleivius
valgant lašinius, dešrą, duoną su storu
sviestu – iš seilės varvą, taip norėtum ir pats
nors kartą gerai pavalgyti...

Josia Binkevičiūtė nori kviesti mano
žmoną Konservatorijos moksleiviams dėstyti
prancūzų kalbą, nieko iš to neišeis – Nina
nesijaučia stipri, kad galėtų dirbti kaip
reikia. Ir aš pats jaučiuosi išvargęs ir nusil-
pęs: darbas, rūpinimos, nuolat bėgioju čia į
Kačerginę, čia atgal į Kauną. Poilsiui ir
kūrybiniam darbui nėra laisvos valandos.

Stankis pasakojo, kaip vokiečiai, suvarę žydus, išgraustė ~~[illegible]~~ ir išsivežė baldus katalikų našlės, kurios sūnus yra fronte.

1943. V. 25, antradienis.

Anglai bombardavo Dortmundą, numetė 2 tūkstančius tonų bombų per vieną valandą. Idenas pareiškė, kad aliantai, kaip darydami eksperimentą, stengęsis siekti pergalės tiktai oro puolimais. Priskaitant Dortmundo puolimą, jie jau numetė ant Vokietijos miestų 100.000 tonų bombų.

Bibliotekoje lankėsi H. Radauskas ir Al. Churginas.

Narakienė gavo iš savo vyro pirmą laišką, parašytą koncentracijos stovykloj Vokietijoj. Kalbama, kad du ar trys iš išvežtųjų lietuvių „veikėjų" jau esą mirę nuo šiltinės.

1943. VI. 5, šeštadienis.

Šiandien vokiečiai paskelbė Kauno apie priemones Kazlų Rūdos gyventojams nubausti už tai, kad nesiregistravo darbams Vokietijoj. Mieste įvairiai kalbama apie tas priemones ir bausmes.

Laive į Kačerginę maačiau r. Algirdą Šmilgą, iš jo sužinojau, kad ~~[illegible]~~

Kaune vienas vargonų meistras Garalevičius, kurį prisimenu, – jis 1898 m. buvo Kurtuvėnuose ir ten taisė didžiulius vargonus.

Ligoninėje aplankiau Bronių Blavieščiūną, netekusį dešiniosios kojos, kurią jam amputavo prieš savaitę. Priežastis – karbolio komplikacijos nervų sistemoje, nuo ko prasidėjo gangrena kojoje. Sulysęs, susenęs, tačiau gerai nusiteikęs – gal ir prisiverčia tokiu atrodyti, kad lankytojai nemanytų jį esant nusiminusį. Pas jį atvažiavo jo žmona prancūzė.

1943. VI. 16, trečiadienis.

Užvakar buvau užsukęs į Zapiškį pas Vaidelį. Jo neradau, kalbėjau su jo 74 m. amžiaus tėvu, kuris kadaise gyveno Bruklyne ir dirbo Bučinsko (Busho) siuvykloje. Gana įdomus ir nekvailas senis. Sako, jaunystėje tarnavęs caro armijoje ir su gen. Kuropatkinu buvęs Japonijos-Rusijos kare.

Šeštadienį anglai paėmė Pantelerijos salą, anksčiau buvo paimta ir Lampedūzos sala.

Vėl lankiau B. Blavieščiūną. Su kaire jo koja irgi kažkas negera. Žmona

kotina jį vežti į Berlyną antrai operacijai. Vadinasi, vyras neteks abiejų kojų...

— Aš jį išlaikysiu Prancūzijoje, — sako jo jauni žmona.

1943. VII. 10, šeštadienis.

Vakar p. Vaičiūnienė atnešė du bilietus į Vilniaus dramos teatro gastroles.

Aš truputį sergu — temperatūra, iš dalies guliu, nors buvau nuėjęs į Biblioteką. Mačiau prof. Jaunlartį, kalbėjome apie J. Šliupą.

Radijas pranešė apie atkaklius mūšius Oriolo–Kursko–Belgorodo sektoriuje, vokie-čiams priartėjo pralaimėjimas.

Kauno laikraštininkai griežtai reikalauja rašyti apie žydus Amerikoje. Ką gi rašysiu, kad žydų gyvenimo Amerikoje nepažįstu?

Namie esu pats vienas. Žmona su savo motina Kačerginėje. Bijau per-daug įsirgti, vienišas būdamas. Net ir mano vilkas Bilis yra Kačerginėje, „atostogauja."

1943. VIII. 14, šeštadienis ~~[illegible]~~.

Mano atostogos. Ryšiausi nuvažiuoti

į Palangą aplankyti Jono Šliūpo, - seniai jis mane kviečia.

Iš Kačerginės atvykęs į Kauną, iš čia gavau bilietą autobusu vykti į Palangą. Tame pačiame autobuse važiavo ir Rita Vilaišytė. Iš Kauno į Palangą važiavo du autobusai - pirmame sėdo vokiečiai kariškiai ir civiliai, apsiginklavę, priešakyje pasistatę du kulkosvaidžius. Antrame buvo sukrautas jų bagažas ir likusiose vietose sėdėjo lietuviai keleiviai. Man tai atrodė keista - tartum pietinėse Amerikos Statuose: viename vagone baltieji ponai, o antrame - juodukai vergai...

1943. VIII. 27 penktadienis

Iš Palangos grįžau taip pat autobusu.

Parvežiau V. C. Bibliotekai knygų ir rankraščių iš J. Šliūpo. Man jis davė šiek tiek savo laiškų iš V. Dembskio, V. Kapsuko-Mickevičiaus, Šliūpavičiaus, Šerno, A. Burbos - kad visa tai kaip medžiagą panaudočiau jo biografijai.

J. Š. padarė man gana senuko įspūdį; susenęs, nors laikosi dar, nepasiduoda.

Skundžiasi pusle, širdimi, akimis. Ir vis dar skaito ir rašo. Jo antroji žmona gražiai prižiūri jį. Sūnus, 12 metų, mokosi gerai, išdykauja. Vila graži erdvi; vasarotojus priima. Pats labai įbaugintas vokiečių. Savo radiją pardavė. Einas pas kaimynus ir klauso tiktai Berlyno radijo, todėl ir galvoje jo politika labai vienašališkai. Pasikalbėjimuose jis didžiuosiuos sūkiuos pasaulyje griežto ir aiškaus nusistatymo neturi. Bijo ir vokiečių ir bolševikų, nors dėl pastarųjų atsiliepia su dėkingumu:

- Davė man automobilį, nenacionalizavo namo... Gyventi prie jų galėjau, o dabar skursti. Juk, žinai, viską prarada, praktika užsiimti nebepajėgiu. Nežinau, kaip beužauginsiu sūnų.

- Palauksime, daktare, - sakau, - negrįš rusiškiai; bus geriau.

- Ar manai, kad negrįš?

- Abejonių nėra, matote, kad juos pliekia vokiečiai...

J. Šliupas pasiklausė, ar kas negirdi mudviejų kalbos. Aš tiesiog nepažinau jo, jis visada buvo toks drąsus ir veržlus. Matyt, Goebelso radijas jį labai paveikė.

Jo archyvas palėpėje didžiulė

skrynia, ~~kopija~~ su laiškais.

— Duokite man tuos laiškus, Daktare, — sakau aš jam, — sutvarkysiu ir atiduosiu juos bibliotekai.

— Kol kas telieka jie pas mane, aš juos aptvarkysiu, suklasifikuosiu, kitą kartą juos pasiimsi...

Laiškų negavau, išskyrus tik kai kuriuos jau aptvarkytus.

Liūdna man buvo žiūrėti į tą senuką, kurį pažinau nuo 1908 metų. Tai mūsų praeities grandis, jungianti dabartį su „Aušros" laikais. Prisimenu Skrantonas, Niujorkas, Kaunas. Ir Aglė, jo pirmoji žmona. Ir sūnus, prof. Kęstutis, jau miręs.

Prisimenu, kaip Kęstutis man pasakojo apie savo tėvo antrąsias vedybas.

— Atėjo jis pas mane, aš dar gulėjau lovoj, — pasakojo Kęstutis. — Atsisėdo ant lovos krašto ir sako:

„Žinai, Kęsti, tu juk mano geras vyras, supranti mane... Aš taip pripratau prie mamos, kad ir dabar be moters negaliu gyventi... Mamos nebėra... Man reikalinga moters priežiūra, globa."

- Aš ir sakau tėvui, - tęsia Kęstutis, - „Gerai, tėveli, aš tau galiu padėti patarimu... žinau vieną puikią našlę Žaliakalny, galiu supažindinti su ja..." O tėvas man ir atkirto: „Per vėlu, sūnau, aš jau vedžiau..."

- Tai, žinai, mane tie jo žodžiai tarytum pritrenkė. Pašokau iš lovos, apsirengiau ir, nė žodžio nepratarę tėvui, išėjau iš namų ir daugiau nebegrįžiau... Mane baisiai užgavo tai, kad jis viską padarė už mūsų, vaikų, pečių, nepasitaręs, nieko nepranešęs... Užgavo jis mane ir Aldoną ir Hipatiją... Mes gal nebūtume kliudę, bent žinotume, kad jis su mumis, kad jam svarbi ir mūsų nuomonė... o ne taip, slaptai, nuo visų pasislėpus...

J. Š-o vedybos suardė jo santykius su vaikais. Aldona tuojau išvažiavo į Ameriką ir, rodos, gydytojauja Brukline ~~ar Milwaukee, ne-tai nežinau.~~ Hypatija Yčienė nė matyti tėvo nenorėjo po jo vedybų. Ir šliūbą jis ėmė bažnyčioj, nes jo žmona kitaip nesutiko. O Yčienė, savo vyrą Martyną, pirmoj kelionėje į Braziliją, palaidojusi jį Atlante, pasiekė Amerikos Jungtines Valstybes ir, kaip skaičiau Amerikos laikraščiuose, ištekėjo už Žiurio. ~~Tikra komedija su Yčiene...~~

Išvažiuojant iš Palangos, atsisvei-

kinant, Šliupas man pasakė:

– Po mano mirties visą mano biblioteką ir rankraštyną galės perimti Valstybinė Centrinė Biblioteka ir tegu ir tai pasirūpina, kad mano sūnus galėtų baigti mokslus...

1943. IX. 4, šeštadienis

Grįžęs iš Palangos, rugpiūčio 27 d., penktadienį, nuvykau į Tauragnus pas Kazį Ginetį, kurį tikrai norėjau aplankyti.

Radau jį begalo pasikeitusį, sulėtėjusį, nors ir šiaip jis nepasižymėjo dideliu judrumu. ~~[illegible]~~ Kazys rankos valdo nekaip – jis karo pradžioje buvo sau perpiovęs tausgysles. Nusižudyti nepavyko, daug kraujo neteko, tačiau gyvybė buvo išgelbėta. Sužinojau iš jo giminių pasakojimų – jis pats apie visa tai tylėjo, man nieko nesakė; Karui prasidėjus, jis buvo Lietuvoje, atvykęs čia laikinai, „Maisto", kuriam jis atstovavo Londone, reikalais. Londone liko jo žmona, ~~tikroji [illegible]~~. Ji girdi buvo jį prikalbinusi perversti jos sąskaiton visus jo turimus pinigus, o pinigų

jis tikrai turėjo – čia algos gaudavo bene 85 sv. st. mėnesiui, čia komisas ir pardukus Anglijoje beksnus, šūrius, svetstą.

Kai prasidėjo karas, jis iš Kauno išvyko į Angliją per Belgiją. Pasiekus Belgijos sieną, Briuselis jau buvo vokiečių užimtas, ir Kaziui teko grįžti atgal į Lietuvą. Šitai jį taip paveikė, kad vargšas net gyslas persipjovė, bandydamas nusižudyti.

Jo tėvų ūkis – nemažas, ant ežero kranto. Vienas jo brolis veterinorius, antras – ūkininkau-ja čia pat, prie Kazio ūkio. Gyvenimo sąlygos primityvios – kiaulidės čia pat, o mūsų bute – milijardai. Vakarais, užgesinus šviesą, ūžte ūžia paluby. Jo tėvas mirė, o motiną išvežė 1940 metais į Rytus.

Su Kaziu važiavome pas Pulgį Andriušį ir pas Teofilį Tilvytį. Pirmąjį radome jo ūkyje, o Teofilį sutikome miške, grįžtantį namo. Čia pat pasikalbėjome.

Tauragnuose švontoriuje užtikau du įdomius paminklus – vienas kun. Antano Burbulausko, kuris, mažas vaikas būdamas, buvo tėvų atvežtas pas mano tėvus Janopolyje, mokėsi drauge su mumis, t. y. su manim

ir mano brolių Merkelių. O antras kapas - tai kun. Jono Skudavičiaus, kuris Šiaudinėje 1882 m. mane krikštijo ir tėvams pranašavo, kad, girdi, aš būsiąs kunigu, o brolis Merkelis - ponu... Tas pats Skudavičius prikalbino mano tėvus padėti tėvo broliui Fortunatui vykti į Saratovą į pradinę kunigų seminariją. Paskui Fortunatas, baigęs mokyklą Saratove, Žitomirijoje baigė seminariją ir Petrapily - akademiją. Vėliau kapelionavo Vinicoje ir iki mirties klebonavo Dunajevcuose, netoli Kamenec - Podolsko.

Užsiminus apie dėdę Fortunatą, galima dar pridėti ir apie jo liūdną gyvenimo pabaigą. 1914 m. jis sirgo plaučių uždegimu ir parašė testamentą, visą savo mantą padalindamas į tris dalis - mūsų tėvui, savo gaspadinei ir Dunajevcų bažnyčiai. Iš tos ligos jis pasveiko, bet netrukus apsirgo šiltine. Tada karas jau ėjo, austrai artinosi prie Kamenec-Podolsko. Gaspadinė, gal karo audros išgąsdinta, ar gal iš tyčios, pasišalino iš klebonijos, užrakinusi duris. Austrai užėmė miestelį, įsilaužė į kleboniją ir

mūsų dėdę Fortunatą rado negyvą... Ši čia žinią pasiekė vyskupą Austrijoje, o iš vyskupo – Romoj, kur mūsų tėvo sesuo buvo vienuolyne. Paskui tėvo sesuo Pranciška šiaip taip tą žinią perdavė į Lietuvą mūsų tėvui.

Kaip tai susiklostė gyvenimas – mūsų šeimoje buvo dvasiškių – senelis Jeronimas Rackauskas Kauno seminarijoje, dėdė Fortunatas, teta Pranciška, o aš – ir netikintis, ir socialistas. Taip jau susiklostė mano reikalai, kad iš dvasiškių tarpo pasišalinau ir to visai nesigailiu. Visą savo amžių sunkiai triūsiau, turtų nesiekiau ir nenorėjau, daug dirbau iš idėjos ir nesavanaudiškai.

Iš Tauragnų grįžau rugsėjo ketvirtą vakare.

1943. IX. 8.

Šiandien, 5.30 v.v. Alžyre generolas Eizenhaueris iš vienos pusės ir maršalas Badoglio skelbė JAV ir Italijos paliaubas. Pačios paliaubos buvo pasirašytos rugsėjo 3 d., Italijai besą=

lyginiai kapituliavus.

Didelė istorija su Musoliniu – jo nuėmimas, paskui jo pabėgimas ir pakorimas.

1943. XI. 2 d.

Ilgas tarpas mano neužrašytas, o įvykių per tą laiką buvo nemažai. Jie gerokai sukrėtė pasaulį.

Visi kalba apie Maskvoje įvykusią konferenciją. Kas ten buvo iš tikrųjų nutarta – kol kas nežinome.

1943. XII. 31 d.

Ir vėl ilgas tarpas praleistas.

Pastarosiomis dienomis ėjo baisūs bombardavimai Berlyno, kuris vis dar laikosi, nors galas, matyt, jau nebetoli. Štai; gruodžio 22 d. buvo numesta ant Berlyno 1.500 tonų bombų, gruodžio 24 d. – 1.000 tonų, gruodžio 29 – 2.000 tonų. Kas gi beliko iš hitlerinės sostinės?

Aš dirbu prie knygos „Burbos ir Šliupo laiškai."

Mano alga B-koje padidinta nuo 165 ligi 260 mk. per mėnesį.

1944. II. 18, penktadienis

Baigiau tvarkyti Veriovkino archyvą.
Vakar rusai baigė naikinti Dniepro kilpoje apsuptas vokiečių divizijas.
Plechavičius organizuoja liet. batalionus. Kam?
Iš Vilniaus gavau pogrindžio lapelių.

1944. I. 28.

Vėl pasirodė Špinkleris ir pranešė, kad jis globojąs A. Venclovai priklausančias knygas ir laiškus. Prašė apie tai pranešti L. Venclovienei. Man atrodo, kad tas vokietis yra ne kvailas, jis mato, kas jo laukia, — Vokietijos galas priartėja, ir jis nori palikti sau tiltelį į ateitį.

Ir kaip viskas jau nerimta vokiečių veikloje. Pav. von der Recke skelbia Kaune, kad vokiečiai organizuoją propagandą tarp Amerikos lietuvių... Koks gi tikslas? Juk karas jau prieina galo, vokiečių pasipriešinimas žlunga prieš Raudonosios Armijos nenumaldomą spaudimą.

1944. III. 15, trečiadienis

Ir neregint jau aišku, kad niekas nebegali sulaikyti istorijos rato: vokiečiai baigia irti, tarybinės jėgos su kiekviena diena vis labiau priartėja prie pergalės. Anglai kovo 6, 8 ir 9 dd. bombardavo Berlyną dienos metu. Vieno tokio bombardavimo metu jie numetė ant Berlyno 10.000 sprogstamųjų bombų ir 375.000 padegamųjų. Per

radiją pranešta, kad vokiečių oro antpuoliai ant Anglijos sušvelnėjo: per vasario mėn.-šiais metais Anglijoje buvo užmuštų 916 žmonės, o sužeistų 1.712, tuo tarpu pernai per vasario mėn. užmuštųjų skaičius pasiekė 6.955.

Kovo 14 d. iškvietė mane į von der Recke kabineto komisariate. Čia buvo jis pats, Kalvaitis ir du vokiečiai, atvažiavę iš Berlyno, vienas iš vokiškojo „Rundfunko", o antras - iš Rozenbergo įstaigos. Vienas iš jų apsikarstęs medaliais ir ordinais. Jie kalbėjo apie propagandą tarp lietuvių Amerikoje. Kadangi vokiškai aš nekalbu, tai mano laimei ir nereikėjo dalyvauti pokalbyje.

Vakare klausiau lenkų radiją. Išgirdau tokią frazę: „Niech Staś powie Marysi, że Paweł już jest w domu". Tai, matyt, kažkoks kodas, žinomas lenkams. Pranešta, kad Lenkijos ministerys įteikė vėliavą Vilniaus lakūnams.

1944. IV. ~~24~~ 23 d., sekmadienis.

Šv. Jurgio diena, Šekspyro minėjimo diena Stratforde prie Avono. Tris kartus man teko dalyvauti iškilmėse Stratforde.

V. C. Biblioteka iš Budreikaitės gavo pluoštą laiškų, kurie kadaise priklausė Liudui Girai. Tarp laiškų radau pluoštą (gal 20 vienetų) meilės laiškų, adresuotų Liudui Girai, iš 1913 ir 1914 metų. Jų autorė – Henrietė Radzikauskaitė (Henriotta Radzikowska). Laiškai rašyti lenkiškai, labai gražia braiža ir vietomis ypačiai aistringi. Prie galo ji nusiskundžia, taip pat aistringai, kad jis ją pamiršęs, nebemylįs, ji dėl to labai kenčianti ir tt. Ar čia nebus tik ryšys su Liudo Giros slapyvardžiu „Radzikauskas"? Man atrodo, kad taip ir yra. Laiškai palikti saugoti Bibliotekos rankraštyne.

Man kažkas papasakojo, kad esąs rašytojas Raumitas, neseniai grįžęs iš Veimaro, esąs rusas, gimęs Estijoje, ir jo tikroji pavardė esanti Dolgošev.

„Ateitis" išspausdino Dr. J. Šliupo straipsnį apie Kr. Donelaitį – senukas gaus honorarą, o jam reikia uniformos, kad galėtų prasimankštinti.

1944. V. 9, antradienis

Užvakar (V-7) Kaune minėjome 40-ies metų sukaktį nuo tos dienos, kada mums buvo sugrąžinta teisė spausdinti knygas ir laikraščius lotyniškomis raidėmis (1904. IV. 24 – V. 7).

Praėjusį šeštadienį tarybiniai partizanai nuleido nuo bėgių ir susprogdino traukinį netoli nuo Kauno. Aš girdėjau trenksmo atgarsį. Vokiečių kareiviai, bandę išsikapstyti iš traukinio griuvėsių buvo apšaudomi iš kulkosvaidžių.

Frontas vis labiau priartėja. Vokiečiai vietomis netvarkingai ir su panika traukiasi, aiškindamies, kad jie neva išlygina frontą.

1944. V. 17. Suzuki mūsų namuose Kačerginėje.

1944. VII. 12

Ofensyva rytų fronte pastarosiomis savaitėmis buvo vykdoma su tokia jėga ir veržlumu, kad vokiečių traukimasis per Lietuvos teritoriją ir iš Lietuvos atrodė kaip bėgimas. Dalis Kauno gyventojų pasidavė panikai ir taip pat bėgo kas su vežimėliais, kas laiveliais, net ir bai-

darėmis. Žmonių kalbama, kad ties Kybartais prie sienos susibūrė apie 150 tūkstančių bėglių, nešdinančių savo peidas iš teisynės. Jų tarpe, žinoma, yra visi, kas vienokiu ar kitokiu būdu padėjo hitlerininkams smaugti lietuvių tautą. Yra čia policininkų, teisėjų, atsakingųjų tarnautojų, žmonių verbuotojų priverstinam darbui Vokietijoje ir pan.

Kačerginėje šiuo metu yra pilna žmonių - vieni paspruko iš Kauno, manydami, kad miestas bus bombarduojamas. Kiti susirinko čia lyg pradėdami bėgimą žemyn Nemunu, link Jurbarko ir Vokietijos. Jie mano, kad Vokietija išliks sveika. Tarp tų žmonių Kačerginėje yra stambus biznierius Karvelis su žmona - gydytoja, ~~Antanas Soderka, Balys Dvarionas, Beverl Landin~~ Dainai ir kiti. Jie susirenka pas mus verandoje ir tada kalbame apie prisiartinantį karo galą, apie tai, kam ir kas daryti. Kai kurie iš mano pažįstamųjų susitvarkė daiktus į lagaminus, atsigabeno iš Kauno valteles ir sako: „Kai tik rusai bus prisiartinę prie Kauno, mes - į savo valtis ir leidžiamės link Jurbarko..."

Pas, kalbėjimuose su „kandidatais" į bėglius aš aiškinau, kaip visa tai man

atradė tuomet: jis niekas ten nelaukia, turės jie skursti, o gal ir elgetauti. Tuo tarpu čia jie bus ypačiai reikalingi prie atkuriamojo darbo po karo. Vieni paklausė mano patarimų ir pasiliko, kiti - išdūmė (pav. Karvelis). Ladeika ir ~~Dvarionas~~ savo valteles prie kranto panardino į dugną ir iškrovė lagaminus;

Tuo tarpu vokiečiai traukiasi skubiai; matyt, tokios pat, kaip ir bėgliai panikos pagauti. Panemunėse jie rinko valtis, baidares, plukdė jas žemyn upe ir, sako, kažkur apie Vilkiją ar prie Seredžiaus sudegino, kad „priešas", anot jų, nepasinaudotų.

1944. VII. 13, ketvirtadienis.

Pastarosiomis dienomis, moteris palikęs Kačerginėje, kasdien keliavau (daugiausiai pėsčias) į Kauną ir atgal, nešdamas iš Kauno vieną kitą daiktą, o kartais ir maisto produktus, jei ką nors gaudavau nusipirkti.

Mano atostogos turi baigtis liepos 15 d., tačiau atostogas visai neturėjau - vis vaikščiojimai iš Kačerginės į Kauną, iš Kačerginės

į kaimus ieškoti duonos, riebalų, pieno. Iš ūki-
ninkų ne ką tegalėjome gauti – už 5 kiaušinius
reikalauja šilkinės bliuzelės, už kilogramą
duonos – poros batukų. Pinigų niekas nenori imti.
Kaimiečiai atrodo ir pavalgę ir apsirėdę, tik
mes, miestiečiai, ypač kurie neprisitaikėme prie
hitlerininkų, turėjome skursti. Ir aš išvargau,
sumenkau, nuolat pailsęs ir išsiekvojęs.

Šios dienos vakare 10.15 v. klausiausi radijo
pranešimų iš Maskvos – pranešė, kad Lietuvos
sostinė Vilnius išvaduota: po 5 dienų at-
kaklių mūšių vokiečių įgula sunaikinta.
Po varpų skambinimo pasigirdo 324 patran-
kų salvės, pakartotas 24 sykius, Vilniaus
atvadavusios tarybinės kariuomenės garbei.
Į Vilnių įžengė pirmieji daliniai; o Raudo-
nosios Armijos jėgos yra 30-ies kilometrų
atstu nuo Vilniaus vakarų kryptyje, ne-
toli nuo Rytų Prūsijos sienos. Šiaurėje nuo Daugpilio R.
Armija priartėja prie Latvijos sienos.
Vokiečiai daro desperatiškas pastangas
tikslu evakuoti iš Latvijos savo vyrus ir
sandėlius, veždamiesi į šiaurę, tikėda-
miesi per Estiją, per Talino uostą, pabėgti
iš tarybinės žemės.

Pranešime, kurį paskelbė Stalinas, sakoma,

kad Baltarusijos sektoriuje eina mūšiai aplink Vilnių, minimas pulkininko Stalino vardas. Armija, dalyvavusi Baltarusijos kampanijoje, bus vadinama Vilniaus armija.

Raudonoji Armija išvadavo Vievį, Žaslius, Varėną, Marcinkonis ir kt. vietoves.

1944. VII. 14

Namiškiai, vokiečių gąsdinami, labai nerimsta dėl to, kad aš drauge su dr. Al. Lipkinaite klausau Maskvos radijo pranešimų.

Iš Kačerginės pėsčias išėjau į Kauną.

1944. VII. 18.

Vakar vėl ėjau į Kauną. Miestas beveik visai tuščias. Vienur kitur matai neaiškios išvaizdos piliečius, tempiančius didžiulius ryšulius, baldus. Gal vogtus daiktus iš svetimų butų neša, gal savo mantą nori išgelbėti.

Maskvos radijas praneša, kad Raud. Armija yra 20 ~~myliu~~ km. atstu nuo Kauno, o Londono BBC sako — 13 1/2 mylių atstu. Išgelbėjimas ~~vis~~ jau priartėja.

Ėjau į Kauną. Mane prisivijo automobiliu į Kauną važinėjęs A. Medemas ir pavežino. Važiavome aplink aerodromą.

1944. VII. 22 d., šeštadienis.

Vakar pas mus lankėsi A. Sodeika, ~~dabar~~ jau visai ramus ir galutinai apsisprendęs pasilikti Lietuvoje.

Pėsčias vakar grįžau į Kauną. Sužinojau, kad Lukšio gt. sušaudyta 30 žmonių už plėšimus.

Iš Maskvos pranešama, kad Lietuvos teritorijoje išvaduotos vietovės: Kamajai, Bajorai, Svėdasai, Panemunėlis ir kt. Čia, t.y. Kaune, kalbama apie „naują ginklą", kurį vartosią rusai šiame kare – tai esanti liepsna, naikinanti visus gyvius. Bet juk bet kuri liepsna naikina gyvius.

Šį rytą 6 val. iš Kačerginės išėjau į Kauną, miestą pasiekiau 8 val., per 2 valandas sumaršėciojau 12 km, tatai, rodos, neblogai 62 metų seniui. Tačiau aš nesijaučiu senas – ir ką reiškia 62 metai, kai norėtum dvigubai tiek gyventi ir matyti naująją pasaulio tvarką?

Ryžausi keliauti į Veliuoną ir į Klangius, kur 143 su vaikais, Tomu ir Andrium, atostogauja Lidija Vendovienė, ir pranešti jai, kad jos vyras Antanas drauge su Petru atvyko į Vilnių.

Sužinojęs, kad į Jurbarką laivas išplaukia po vidurdienio, kaip 12 val. atvykau į prieplauką ir čia man pasakė, kad Jurbarko laivas išplaukė 10:30 v. ryto. Ir ką tu padarysi, karo metu nėra tvarkos ir niekas nėra tikras, kada išeis traukiniai, kada plauks laivai, kada ir pats iškelsi į amžinybę... Patarė laukti prekinio laivo-buksiro, kuris turėjo išplaukti vakare. Taigi šeštą val. pavakarę išplaukiau buksiriniu laiveliu, kuris paskui save traukė baidoką su įšėrstais vokiečių kareiviais. Naktis pasitaikė labai vėsi, ir aš stipriai sušalau. Nevalgęs, išvargęs, be vakarienės.

Laivelyje susipažinau su jauna inteligentiška moterimi, skaičiusia angliškąją knygą – tas faktas padrąsino mane ją užkalbinti. Nežinau nei jos vardo, nei pavardės. Išsikalbėjome. Ji pasipasakojo keliaujanti į Jurbarką, o iš ten – toliau. Atkalbinėjau nuo tolimo žygio. Ko ji keliauja? Jaunų inteligentiškų žmonių reikia ir Lietuvoje, ypačiai jie bus reikalingi pokario laikams, kai imsime kurti naują gyvenimą ant senojo griuvėsių.

Mūsų buksirinis laivelis, pasiekęs Seredžių, sustojo prie didelio medinio tilto (laikinai vokiečių pastatyto), o per tiltą į kitą Nemuno pusę pa visą naktį su dideliu triukšmu kėlėsi besitraukią vokiečių tankai, sunkvežimiai, patrankos.

Sustyrę nuo šalčio keleiviai glaudėsi prie laivo dūmtraukio, dangstėsi kas kuo turėdami. Atsibodus nuo šalto ryt... oro ... su ta moterimi apie 4 val. ryto nusprendėm pėsti eiti į Veliuoną, apie 9 kilometrai. Gal mano pastabų paveikta, moteris ryžosi vykti į Veliuoną, kur gyvenanti jos draugė, rodos, mokytoja. Saulė jau patekėjo ir mudu ėjome plentu. Pasiekus Veliuoną, - pirmą kartą mano gyvenime, - paaiškėjo, kad Klangiai yra ketvirtame kilometre Seredžiaus link. Man reikėjo grįžti atgal. Grįžau, atsisveikinęs bendrakeleivę.

Apie 9 v. ryto atėjau į Staniulių ūkį, netoli nuo Cirkų ūkelio, čia radau Liuliją ir vaikus. Pailsėjau - o buvau visiškai išvargęs, pavalgiau kažką vištos. ~~[illegible]~~

1944. VII. 23, sekmadienis.

Drauge su Liulija persikėlėme valtimi per Nemuną ir nuėjome pas Grincevičius, - viena jų duktė neregė - pas Beatričę Josią Binke-

viščiukę mokėjo dainuoti. Čia susipažinome su jos motina ir teta. Pavaišino mus šilta kava iš sausainiais. Atsisveikinęs su Liulia – ji grįžo į Klangius, – pėsčias nuėjau 3 km į Pavelionį, kur gyveno mano brolio sūnaus Vyto uošvis Jaunulaitis.

Pasiekęs Pavelionį, kur buvo susirinkę Jaunulaičio pažįstami ūkininkėliai (kiti net nuo Kupiškio), pasirengę dumti į vakarus, išsiruošiau grįžti į Kauną. Laiveliu mane perkėlė į antrą Nemuno pusę, į Veliuoną, Vytas ir jo žmona Birutė. Veliuonoje pernakvojau vienoje Veliuonos lūšnelėje ir čia susipažinau su bokoju vyru, netekusiu kojos pernai Kauno bombardavimo metu. Laivo į Kauną tą dieną (sekmadienį) nebuvo. Nebuvo jo ir pirmadienį. Iš Veliuonos išvykau į Kauną tik antradienį.

Laukiant laivo prie Nemuno kranto išsikalbėjau su pagyvenusia moterimi nuo Jonavos – ji grįžo namo, atvariusi gyvulių kaimenę nuo Jonavos: vokiečiai iš visur varė prie savo besitraukiančios armijos mūsų gyvulius kareivių maistui. Į Kačerginę parvykau išvargęs, išbadėjęs, parnešęs 1 kg. sviesto, 2 kg šoninės...

1944.VII.31, pirmadienis.

Per šias pastarąsias dienas perėjo visa eilė svarbių įvykių.

Liepos 27 ir 28 d. buvau čia Kaune, čia Kačerginėje. Vokiečiai, kaip įsiutę žvėrys, sprogdino Kauno tiltus, dirbtuves, ką gali išsiveža į Vokietiją.

Sužinojome, kad pirmieji rusų pionieriai-kareiviai pasirodė Kaune sekmadienį, liepos 30 d., t.y. vakar.

Liepos 28 d. radijas pranešė, kad Raud. armija paėmė Lembergą, Stanislavovą, Daugpilį, Baltstogę, Šiaulius. Raud. armija priėjo per 30 km nuo Varšuvos. Aš buvau Kaune, savo bute, kai miestą bombardavo nuo Jonavos pusės. Prieš išeinant iš Kačerginės į Kauną, 4 val. ryto vokiečiai kareiviai, eidami per namus, visus vyrus varė į darbus. Dalis tų, kuriuos išveža, pavakary sugrįžo išvargę, suprakaitavę.

Pastarąsias dienas praleidome Kačerginės vasarnamio rūsy, kur įrengėme neva slėptuvę, tačiau, jei sviedinys būtų pataikęs į namą, tai tik mūsų kūnai būtų paslėpti nuo kitų žmonių akių: mes gyvi neišliktume. Kartu su mumis

„slėptuvėje" sėdi A. Medemas su žmona, gydytoja Al. Lipkinaitė, mokytojas Dilys, mūsų vilkas Bilis. Kai nuo Pyplių kaimo pusės paleidžiamas patrankos šovinys ir zvimbdamas skrenda virš miško, kartais kliudydamas eglių ir pušių viršūnes, Bilis cypdamas įbėga į „slėptuvę". Po to ir vėl nedrąsiai, lyg saugodamasis, išeina į kiemą.

Kačerginė tomis dienomis atrodė, kaip vasarvietė karo metu: žmonės, kuriems pavyko čia susibūrti, praleido tris siaubingas paras. Čia susispietė ir kai kurie inteligentai iš Kauno: inžinieriai, vaistininkai, dainininkai, muzikai... Vieni atbėgo į šį panemunės kaimelį nuo karo veiksmų Kaune, kiti – nuo bado. Jie manė, gal būt, kad kaime nebus labai sunku nutverti kur nors kepalėlį duonos ar litrą pieno. Kaune maisto tiekimas visai iširo, ypač po liepos 13 d., t. y. po tos dienos, kai Raudonoji Armija užėmė Vilnių. „Kačerginė – kaimas, ne strateginė vieta," – galvojo ir skelbė ne-strategai piliečiai. O išėjo kitaip – bėgo nuo vilko, užbėgo ant meškos: Raudonajai Armijai užėmus Kauną, ~~[illegible]~~ karo veiksmai pasiekė Kačerginės-Palankių-Pyplių-Garžėnų-Dievogalos-Tabariškių liniją. Kaune nuo liepos 30 d., palyginti, jau buvo ramu, ir karo audra slinko į va-

karus, panemuniais, pro Zapiškį, Seredžių, Vdiunoną.

Liepos 29 d. iš Kačerginės išėjo paskutinieji vokiečių „pancerininkų" daliniai, nužygiavę Zapiškio kryptimi. O jų čia buvo pilna - miške, alėjose, gatvėse. Savo didžiuliais tankais ir sunkvežimiais malė išmalė vieškelio paviršius, maigė ir laužė jaunas pušaites, žolynuose rausė duobes. Ši vakaro pranašė gyventojams, kad eitų drauge su jais, kas neis bus sušaudyti. Žinoma, baimės gavosi, tačiau, gavę įsakymą skubiai pasitraukti, jau nebešaudė. „Išvysime visus, kad nepadotumėt sovietams... į slėptuves mėtysime granatas..." Išgąsdinti kaimo gyventojai ir atbėgėliai-miestiečiai vietomis iš savo slėptuvių nebėgė, nors jas sutelktomis jėgomis kasė kiemuose ir pamiškėje. Be to grasinimus sušaudymu ir granatomis, jie gąsdino ir kitokiais būdais - ateis sovietai, girdi, visus išpiaus, badys akis, raus liežuvius, visiems paleis žarnas... Piešė tokius vaizdus, apie kuriuos mūsų senoliai skaitydavo „Peklos kančiose"...

~~Naktimis~~ Liepos 27-29 dienomis ir naktimis ėjo susišaudymas iš Lipliūnų, kur jau stovėjo rusų artilerija, per Nemuną, į kitą Nemuno pusę, kur buvo randomasi vokiečiai. Drąsesnieji šeštadienį ir sekmadienį

slinkome iki Nemuno krantą. Aš su žmona 149
šeštadienį popietę nuėjome net iki Lampė-
džių, esančių kitoje Nemuno pusėje, iš arčiau
pamatyti mūsų vargšelį Kauną. Antintis
prie Nemuno kranto buvo pavojinga - vokiečiai
kareiviai su lauko žiūronais gaudė vyrus ir
moteris kažkuriems darbams kažkur. Pasku-
tinis toks gaudymas vyko Kačerginoje penk-
tadienį liepos 28 d. Tada pagavo kompozi-
toriaus Balio Dvariono brolį, o jo žmoną,
išvijo iš miegamojo kambario, varė iki
sunkvežimio ir tik dėlto, kad namuose
buvo palikti mažamečiai vaikai, Dva-
rionienės neišvežė.

Mudu su žmona iš tolo matėme,
kaip degė Kaunas. Juodi - pilkšvi dū-
mai kamuoliais kilo į padangę. Man
prisiminė paveikslas „Vytauto prie-
saika" prieš degantį Kauną. Kiek jau
kartų istorijoje mūrų Kaunas liepsnojo
nuo iš vakarų ateidavusių germa-
nų! Visą giedrą šeštadienio dieną pa-
dangėje virš Kauno kabojo švino spalvos
rūkas, - tai gaisrai mieste, kurį lietuviai
prakaito uždirbtais skatikais statė ir
puošė per ištisus dešimtmečius. Iš tolo

garso bangomis ataidi duslūs sprogimų atgarsiai. Ką susitikdami klausiame:

– Iš Kauno? Kas dega?

– Maistas... Lietūkio sandėliai... Lietmedis... Geležinkelių dirbtuvės... Valstybinis malūnas...

– O čia, arčiau?

– Vilijampolėje vokiečiai susprogdino ir padegė gumos ir degtukų fabrikus, padegė „Inkarą"... Mieste susprogdino elektros stotį, gimno pusė Vaitokaičio pastato aikštėje...

– Ar niekas negesina?

– Vokiečiai neleidžia... Šaudo, jei kas bando gesinti... Žadėjo nesprogdinti elektros stoties, reikalavo keturių milijonų markių... niekas pinigų nesurinko, tai ir susprogdino...

~~Nežinau, ar tai tiesa, ar ne.~~

Viena mūsų sutikta moterėlė, kuri pati pasisakė, buvo visai abejinga dėl Lietuvos ateities po karo, dabar jaudinasi, braukia nuo veido ašaras ir sako:

– Hunai... žvėrys... barbarai... vandalai... visus mus pasmerkė badui... Kad greičiau juos pasiutėlius pribaigtų...

Vienas vokietis kareivis primygtinai kalbino dr. Lipkinaitę kartu su juo važiuoti į Vokietiją. Ji, žinoma, atsisakė, nors ir bijojo vokiečio keršto. Tą dieną, kai jo dalinys pasišalino iš Kačerginės, jis pavakarį dar grįžo su mašina, tikėdamasis ją išsigabenti, tačiau ji savo nusistatymo nepakeitė. Karveliai abu tos dienos vakarą išvažiavo. Pasakojo, kad jie išsivežė aukso ir kitų brangenybių tiek ir tiek.

Taip, Kaunas jau mūsų karių rankose. Ir mes išvaduoti, nors Kačerginėje dar eina susišaudymas. Šį rytą, t.y. liepos 31 d. rytą ties mūsų namais matėm tokią jaudinančią sceną. Raudonarmiečiai, - trys, vienas apžėlusias vyras plačia juoda barzda, - išniro iš miško su vieno arklio vežimėliu, nuslinko pamažėliu pamiškio keleliu Zapiškio link. Atrodo, kad jie vežėsi kartis ir vielas telefono ryšiams nustatyti. Jiems priartėjant prie namo, mudu su žmona išbėgome prie jų ir pasisveikinome. Juodabarzdis vyras geromis akimis pažvelgė į mus, nusišypsojo ir sako:

– Na, matote, atėjome pas jus... Du-

bar nėra jums ko bijotis... Tik į gatvę neišeikite... kokia kulka gali pataikyti... Eikite į savo trobą...

Paklausėme jo patarimo. Tas trejetas nuvažiavo savo keliais. Po trijų ar keturių valandų vežimėlis grįžo tiktai su dviem kareiviais: barzdotojo ožio nebuvo. Iš jo draugų sužinojome, kad krūmuose pasislėpęs policininkas jį nužudė. Mes pajutome, kad žuvo kažkas labai mums artimo — pirmasis tarybinis karys, pasirodęs mūsų padangėje istorinio išsilaisvinimo dieną...

1944. VIII. 3, ketvirtadienis.

Vakar nutilo susišaudymas Pipliai — užnemunė linijoje. Šį rytą išvykome į Kauną: aš, Medemo žmona, Dalys. Tik atvykus į Kauną, atitiko tiesiog anekdotinis įvykis. Gatvėje sutikome kažkokią ponią, nežinau jos pavardės. Klausiame, ar ji nežinanti, kur būtų galima gauti — nusipirkti duonos.

— Nagi ir aš ieškau duonos, — atsakė ji. — Man pasakojo, kad kalėjime rastos stambios miltų atsargos, kepa duoną

ir ją dalina visiems, kas tik jos prašo. Ai ir einu duonos prašyti... Eime kartu!

Mudu su p. Medanienė pasikeitėme žvilgsniais, ~~sup~~ lyg susitardami eiti su ta ponia. Prieiname prie kalėjimo vartų. Čia keletas kareivių.

– Ko jums reikia? – klausia vienas rusiškai.

– Atėjome prašyti duonos, čia, sako, dalinate.

– Taip, taip, eikite į vidų!

Atidaromi platūs kalėjimo vartai, ir mes trys duonos ieškotojai įžengėme į ~~ai~~ kiemą. Čia – būrys kareivių su kapitonu priešaky, prie sienos – keliolika civiliokų. „Matyt, ir jie atėjo duonos", – pagalvojau ir buvau besikreipiąs į savo bendrakeleives, o jų jau nėra prie manęs; jos, kaip vėliau sužinojau, pamačiusios kalėjimo kieme civiliokus prie sienos ir karius, suprato, kad duonos čia niekas nemokamai nedalina, ir spruko per tuos pačius vartus, nelaukdamos, kol jie užsidarys. O aš buvau beeinąs paskui jas, tik prieš mane vartai dzingt! ir ~~užsidarė~~

užsitrenkė, kaip kad paprastai užsitrenkia, kai į kalėjimą atveža kalinį. „Na tai tau", - pagalvojau. Čia pat šmėkstelėjo mintis, kad, kaip žmonių sakoma, „į kalėjimą patekti lengva, bet iš jo išsikapstyti sunku."

Tuo tarpu prie manęs prisiartino kapitonas ir užklausė rusiškai:

- Ko jums reikia?

- Man sakė, kad čia dalina duoną... atėjau (jos) prašyti.

- Taip, duonos duodame, tik reikia už ją padirbėti, reikia apvalyti kalėjimo kameras... Stokite prie sienos, su kitais. Kai padirbėsite, tai ir gausite duonos.

„Na, - manau sau, - ar tik nebūsiu pakliuvęs?" Ir į kapitoną:

- Draugas kapitonai, aš manau, kad čia koks nesusipratimas... Aš esu atidirbęs savo darbus.

- Kur, kaip, kada? - klausia jis.

- Aš esu tarybinis rašytojas...

Kapitonas ištiesė man ranką, sakydamas:

- Tikiu jūsų žodžiu! Žinoma, jūs savo darbo dalį atidirbote! Galite išeiti-

[Kapitonas mostelėjo ranka žmogui vartų budelėje ir sušuko: [- Atidarykite! Išleiskite jį!

Išėjau ir širdyje nuoširdžiai dėkojau šitam ~~nuoširdžiam~~ šauniam kapitonui, kad mane išleido. ~~Ar~~ Juk būtų galėjęs nuvaryti valyti kameras ar prie kokių nors kitų darbų, o paskui pabandyk išsiaiškinti, kad esi ne kalinys.

Iš kalėjimo kiemo ištrūkęs, aš juoktis norėjau ir keikti, ypačiai tas poniutes, kurios paleido gandą apie nemokamai dalinamą duoną, ir kartu abidvi poniutes, taip begėdiškai pasprukusias ir mane palikusias „dievo valiai" ir kapitono malonei.

Man pasirodė, kad mano asmeniškųjų sunkių ir skaudžių pergyvenimų, patirtų karo metu, finalas buvo komiškas: čia Kaunas tik išvaduotas, vargšas rašytojas slankioja po miestą, ieškodamas duonos, čia jis įtraukia į kalėjimą ir tik aklo atsitiktinumo dėka iš ten ištrūko. Nors tai ir komiška, tačiau nesinorėtų panašią sceną pakartoti.

Po šito įvykio nuvykau į A. Fredą, kur sužinojau, kad A. Venclova ir P. Cvirka jau

yra Kaune ir kad veikiausiai užeis pas mane. Aš vis dėlto lankiau jį Fredoje, ir apie 5 v.v. grįžo Antanas. Kalbėjome apie Kauno būsimąjį gyvenimą, apie įvairius darbus etc. Jis labai norėjo kuo skubiausiai pasimatyti su žmona. Susitarėm kartu važiuoti, nes aš ~~jau~~ žinojau kelią.

1944. VIII. 12.

Rugpjūčio 10 d. pėsčias nuvykau iš Kačerginės į A. Fredą, kur vėl mačiausi su A. Venclova, atvykusiu tik ką iš Vilniaus.

Penktadienį, rugpjūčio 11 d., pas mane į butą užėjo A. Venclova ir tarėmės apie kelionę į Veliuoną. Sekančią dieną ~~pas mane į butą (Prūsų g. 7 nr.)~~ vėl atėjo Antanas kartu su Petru, ir čia pat Petras pasiūlė man padėti susirasti geresnį butą. Petras darė pastangas gauti mašiną kelionei į Veliuoną, tačiau nepavyko. Tos pat dienos ~~(ir kartu buvo Nina)~~ vakare mudu su Antanu nuvykome į Kačerginę, čia pernakvojome ir, gavę sunkvežimį, nuvažiavome į Ilguvą, o iš ten į Paveliuonį.

Paveliuonio nebesulyginsi su tuo, kurį

mačiau vos prieš keletą dienų, liepos 23 d. Tada čia virė gyvenimas, kambariai pilni žmonių, kiemuose – vaikai, čia pat ganykloje puikios riebios juodmargės, visur klega, dainuoja, juokias... O dabar – mirusiųjų kampelis: niekur nė gyvos dvasios, tik priemenėje, pasislėpęs nuo saulės, jaunas kareivėlis skuta bulves, kitas jaunas uniformuotas vyrukas miega svetainėje ant sofos. Ir pilna musių – tik spiečiais iš vieno kambario zirzdamos lekiasi į kitą... Kiemuose – nieko, laukuose ir pievoje – nieko... Rugiai ir kviečiai lauke prašosi kertami. Šeimininkų nėra. Išdūmė visi, su svečiais, su vaikais.

Mudu su Antanu pasivaikštinėjome po trobas ir sodelį, paskui ėjome prie Nemuno, persikelti į kitą ~~[illegible]~~ krantą ir pasiekti Klangius. Priėjome prie Nemuno. Ėjome tuo pačiu keliu, kuriuo VII. 27 d. ėjau drauge su Vytu ir Birute. Čia po anuo krūmu gulėjo baidarė, kurioje Vytas mane perkėlė į Velčiunos krantą. Nemuno viduryje smėlio prinešta salelė, kurią iš Pavelčiunio pusės galima pasiekti brendant. Nusiavėm, pasiraitojom, brendam. Prie salos krantu vande-

nyje guli išpurpęs, apgedęs vyzistkio lavonas, jau pradėjęs dvokti...

Kitoje pusėje matyt valtis prie kranto. Šaukiame, rankomis mojame, kad atvažiuotų perkelti mus į kitą krantą. Atsiyrė vyrukas, perkėlė, klausiu:

- Kiek reikia sumokėti?

- Kiek duosi, bus gerai...

- Kad aš turiu tik vokiškas markes, - sakau aš jam.

- O kokia čia kalba? Duok ką turi;

Duodu jam penkias markes.

- Vis tiek nieko už jas nepirksi, - pridedu, nė nemanydamas, kad tokie žodžiai vargšui Veliuonos žvejui ne kokia paguoda.

Dabar kartu su Antanu einame plentu nuo Veliuonos link Klangių. Man šiuo keliu tenka eiti antrą kartą. Einame gana žvaliai ir sparčiai. Antaną varyte varo pirmyn jo jaunos jėgos, jo noras apkabinti žmoną ir sūnų. O aš taip pat nenoriu atsilikti, kad nepamanytų, kad nebeturiu jėgų, kad senstu ir jauniesiems pasidarau našta. Pagaliau, pasiekiame Klangius, einame

pas Staniulius ir čia sužinome, kad kaip vakar atvažiavo mano brolienė Halia ir šiandien kartu su Liulia ir vaikais išvažiavo į Kauną... Pas Čirškus sužinojome, kad ~~[illegible]~~ su lengva mašina buvo atvažiavęs Petras Čirška, bet taip pat sužinant - jau nerado ir tuoj grįžo į Kauną...

Pasitaręs su Antanu, nusprendėm: aš lieku čia vienai dar dienai pravažiuotis pasimedžioti, o jis tuojau pat važiuoja atgal į Kauną.

Nakvojau Staniuliuos.

1944. VIII. 14, pirmadienis.

Iš Staniulių nuvykau pas ūkininką Banį, už laikrodėlį gavau 2 kg. medaus, 2 kg. lašinių ir 2 kg sviesto. Izabelė Čirškaitė parūpino man kepalą duonos. Čirškuose radau savo brolį. Jis dar lieka Klanguose, baigia savo atostogas.

12 val. išėjau į plentą pasigauti sunkvežimio ir grįžti į Kauną. Pasitaikė mašina, paėmė iš manęs pusbutelį spirito - ~~[illegible]~~ už pinigus niekas nesutiko vežti, tačiau nuvežė mane tik Seredžiaus ir čia paliko - toliau jie nevažiuoja...

Pernakvojau pas Artimutę. Ryto metą pas kitą ūkininką gavau pusryčius. Čia susipažinau su vietos bibliotekininke Diemedžioniene.

Ji papasakojo, kad vokiečiai vietos biblioteką sudegino ir ją norėję sušaudyti, tik stebuklu ji išlikusi gyva.

Prie tilto su dideliu vargu gavau vietą kariškame sunkvežimyje ir grįžau į Kauną apie 4 v. vakare. Už kelionę iš manęs paėmė du pusbonkius spirito. Vieną pusbonkį daviau už nakvynę ir už pusryčius.

1944. VIII. 17.

Kaune. Buvau A-Tredoje, mačiau visus. Petrui padėjus, gavau orderį butui Donelaičio gt. N 28ª, bt-4. Tuo pačiu metu išrūpinau orderį Jonui Šimkui, tuose pačiuose namuose, butas 5.

Ir štai pradedame gyventi naują gyvenimą, po ilgų 4-ių metų sielvarto, rūpesčių, bado ir vargo.